

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДНУ «ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
СЛОВАЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ СІЛЬСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА (СЛОВАЦЬКА РЕСПУБЛІКА)
ЧЕСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДНИЧИХ НАУК (ЧЕХІЯ)
ПОМОРСЬКА АКАДЕМІЯ В СЛУПЬСКУ (ПОЛЬЩА)**

Міжнародна науково-практична конференція

**АГРАРНА ОСВІТА ТА НАУКА:
ДОСЯГНЕННЯ, РОЛЬ, ФАКТОРИ РОСТУ**

**Інноваційні психолого-педагогічні,
лінгвістичні та правові засади аграрної науки
в умовах міжкультурної аграрної
комунікації**

14 вересня 2026 року

Біла Церква
2026

УДК 001.895:159.9:37:80:34

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Шуст О.А., д-р екон. наук, ректор.
Варченко О.М., д-р екон. наук.
Скиба В.В., д-р с.-г. наук.
Димань Т.М., д-р с.-г. наук.
Краютієне І., д-р філософії.
Мамедова К.Х., д-р філософії.
Ковальчук І.В., канд. юрид. наук.
Тимошук О.Г., канд. юрид. наук.
Резнік В.Г., старший викладач.
Василенко О.І., д-р філософії.
Мостипан О.В., відповідальний секретар.

Відповідальна за випуск – **Мостипан О.В.**, начальник редакційно-видавничого відділу

Інноваційні психолого-педагогічні, лінгвістичні та правові засади аграрної науки в умовах міжкультурної аграрної комунікації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 14 вересня 2026 р. Білоцерківський НАУ. 87 с.

Збірник підготовлено за авторською редакцією доповідей учасників конференції без літературного редагування. Відповідальність за зміст поданих матеріалів та точність наведених даних несуть автори.

СЕКЦІЯ 1: ІННОВАЦІЙНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА ФІЛОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ АГРАРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 1(477)"19":821.161.2.09

ГРЕК І.М., асистент

Білоцерківський національний аграрний університет

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ МОТИВИ СВОБОДИ ТА ВИБОРУ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ ДУМЦІ ХХ СТОЛІТТЯ

Авторкою проаналізовано специфіку функціонування екзистенційних мотивів свободи та вибору в українській літературно-філософській думці ХХ століття. Обґрунтовано, що в умовах тоталітарного тиску та соціально-історичних зламів вітчизняний екзистенційний дискурс набув виразно етичного, кордоцентричного та резистентного характеру. Досліджено трансформацію концепту «межової ситуації» від інтелектуального пошуку першої третини ХХ ст. до «екзистенціалізму опору» шістдесятників.

Ключові слова: екзистенціалізм, свобода, моральний вибір, межева ситуація, кордоцентризм, людська гідність, шістдесятництво, українська філософія.

HREK I.M., assistant

Bila Tserkva national agrarian university

EXISTENTIAL MOTIFS OF FREEDOM AND CHOICE IN UKRAINIAN PHILOSOPHICAL THOUGHT OF THE 20TH CENTURY

The author analyzes the specifics of the functioning of existential motives of freedom and choice in Ukrainian literary and philosophical thought of the 20th century. It is substantiated that under the conditions of totalitarian pressure and socio-historical upheavals, national existential discourse acquired a distinctly ethical, cordocentric, and resistant character. The transformation of the concept of the "borderline situation" is examined, tracing its development from the intellectual pursuits of the first third of the 20th century to the "existentialism of resistance" characteristic of the Sixties generation (Sixtiers).

Keywords: existentialism, freedom, moral choice, borderline situation, cordocentrism, human dignity, the Sixtiers movement, Ukrainian philosophy.

Українська інтелектуальна думка ХХ століття формувалася в екстремальних історичних умовах, де питання збереження особистісної та культурної автентичності поставало не як теоретична абстракція, а як щоденний буттєвий імператив. Постійне перебування суспільства в «межовій ситуації» зумовило глибоку екзистенціалізацію вітчизняного дискурсу, який реалізовувався насамперед через літературно-філософську творчість. Дослідження внутрішніх механізмів свободи та морального вибору в українській традиції є критично важливим для осмислення феномену духовної стійкості особистості перед обличчям тоталітарних систем.

Проблема екзистенційних вимірів української культури та літератури висвітлювалася у працях В. Лісового, Є. Сверстюка, Д. Чижевського, а також сучасних дослідників С. Кримський, М. Ткачук, О. Титар, Н. Зборовська тощо. Водночас комплексне філософсько-антропологічне осмислення свободи як інструменту збереження суб'єктності в українській думці ХХ ст. потребує додаткової систематизації.

Український екзистенціалізм має виразну специфіку, що вирізняє його на тлі західноєвропейської класики. Якщо в європейському дискурсі свобода нерідко інтерпретується як «важкий тягар», джерело абсурду, відчуження та тотальної самотності людини у байдужому світі, то в українській думці вона осмислюється через призму етики відповідальності, кордоцентризму та збереження людської гідності.

У першій третині ХХ століття осмислення вибору переходить у площину інтелектуальної прози. Слушно зауважує С. Луцій, що екзистенційна криза в суспільстві поглиблюється під впливом мотивів деіндивідуалізації, нівелювання цінності людського життя та загального занепаду морально-етичних нормативів [1, с. 17]. Звідси випливає, що

зацікавленість вітчизняного письменства екзистенціалізмом була детермінована соціокультурними шоками доби — війнами, революційними зламами та радянською тоталітарною реальністю. Криза раціоналізму та розчарування в панівних ідеологіях виштовхнули літературу у площину осмислення абсурдності буття, самотності та пошуку нових сенсів існування.

У творчості В. Підмогильного та М. Хвильового «межова ситуація» розгортається на тлі зламу традиційного укладу та агресивного тиску нової ідеології. Так, В. Підмогильний у праці «Місто» досліджує конфлікт між біологічними інстинктами, соціальною адаптацією та онтологічною свободою особистості. Його герої змушені здійснювати вибір у світі, де руйнуються звичні ціннісні орієнтири, а збереження власного «Я» вимагає високої саморефлексії.

М. Хвильовий фіксує трагедію роздвоєності свідомості українського інтелектуала. Його концепція вибору — це драматичний бунт проти загрози деіндивідуалізації, де межа між ідейним захопленням та моральним падінням стає фатальною.

У другій половині ХХ століття, під час розквіту дисидентського руху та творчості шістдесятників (зокрема В. Стуса, Є. Сверстюка, І. Світличного), екзистенційний вибір набуває рис «стоїцизму опору». В умовах тоталітарного примусу вибір на користь внутрішньої свободи перестає бути лише політичною чи літературною позицією — він стає єдиним способом збереження буттєвої автентичності.

За В. Стусом, свобода не залежить від зовнішніх обставин чи фізичного ув'язнення. Вона є внутрішнім імперативом, який реалізується через готовність прийняти наслідки власного вибору. Такий підхід трансформує класичний екзистенційний песимізм у філософію активного морального чину та незламності духу.

Отже, екзистенційні мотиви свободи та вибору в українській літературній думці ХХ століття зафіксували унікальний досвід відстоювання суверенності людського духу. Вітчизняна філософсько-літературна традиція довела, що свобода постає не як категорія абсурду, а як фундаментальна етична цінність. Проведений аналіз засвідчує, що свідомий вибір у межовій ситуації визначає сутність людського буття та виступає головним чинником збереження індивідуальної та національно-культурної ідентичності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Луцій С. Художні моделі буття в романах В. Підмогильного. Київ, 2008. 149 с.
2. Малишівська І., Троценко О. Екзистенціалістська модель дійсності у творах українських письменників початку ХХ століття. *Прикарпатський вісник НТШ*. 2018. №4 (48). С. 222–232.
3. Титар О. В. Український екзистенціалізм у пошуках гуманістичних культурних орієнтирів: філософія нового українського урбанізму «третьої революції». *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки»*. 2017. Вип. 57. С. 11–19.

УДК 811.161.2:378.147:340

ТИМЧУК І.М., канд. пед. наук, **ПОГОРІЛА С.Г.**, канд. пед. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК РЕДАГУВАННЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ У МЕЖАХ КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)»

У статті обґрунтовано важливість формування навичок редагування юридичних текстів як невід'ємного складника професійної компетентності правника. Запропоновано авторську чотириетапну методику навчання, яка поєднує теоретичне опанування стилістики з практичним моделюванням професійних ситуацій. Доведено, що системна робота над стилістичними помилками та редагування «провальних» документів сприяє розвитку критичного мислення здобувачів. Акцентовано увагу на тому, що бездоганне володіння мовою є запорукою правової визначеності та ефективності фахівця.

Ключові слова: юридичний текст, навички редагування, офіційно-діловий стиль, професійна компетентність, здобувачі спеціальності «Право», українська мова за професійним спрямуванням.

TYMCHUK I., candidate of pedagogical sciences, **POHORILA S.**, candidate of pedagogical sciences

DEVELOPMENT OF LEGAL TEXT EDITING SKILLS WITHIN THE "UKRAINIAN FOR PROFESSIONAL PURPOSES" COURSE

The article substantiates the importance of developing legal text editing skills as an integral component of a lawyer's professional competence. The author proposes a four-stage teaching methodology that combines theoretical mastery of stylistics with practical modelling of professional situations. It is proven that systematic work on stylistic errors and the editing of "flawed" documents fosters the development of students' critical thinking. Emphasis is placed on the fact that flawless language proficiency is the key to legal certainty and the professional effectiveness of a specialist.

Keywords: Legal text, editing skills, official-business style, professional competence, law students, Ukrainian for professional purposes.

Метою викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» є підготовка висококваліфікованих фахівців, які досконало володіють державною мовою, здатні до фахової комунікації та грамотного оформлення документації [1].

У юридичному тексті кожне слово має свою вагу та конкретні правові наслідки. У правовій сфері немає місця для двозначності та художніх засобів, адже одна неточна фраза або невдало поставлений розділовий знак можуть докорінно змінити суть договору чи судового рішення (*Розлучитися не можна зберегти сім'ю*). Ясність мовлення в юриспруденції — це не просто дотримання грамотності, а надійний захист прав та інтересів клієнта. Нечітке формулювання часто стає причиною затяжних судових спорів та хибного трактування законів. Професійний правник має володіти навичкою висловлюватися так, щоб його думка була зрозумілою виключно в одному, визначеному законом значенні. Саме тому розвиток уміння редагувати власні та чужі тексти є фундаментом професійної підготовки. Студент, який вчиться «вичищати» документ від логічних та стилістичних помилок, уже робить впевнений крок від теорії до практики.

У межах курсу ми навчаємо майбутніх правників не лише дотримуватися мовних норм, а й формуємо знання про функціонально-стильову систему української мови, виробляємо вміння ідентифікувати та розмежовувати стилі мовлення, опановуємо мовні засоби офіційно-ділового стилю та його підстилів, а також розвиваємо навички доцільного використання різних стилів у професійній діяльності (суд, наука, діловодство).

Уміння перетворювати складну юридичну конструкцію у чіткий, структурований текст — це показник високого рівня професійної компетентності [2; с. 37]

Метою наукової публікації є обґрунтування необхідності введення у практичний курс дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» складних вправ на редагування як обов'язкового етапу формування професійної мовної компетенції.

Провідним мовним стилем професійної комунікації правника є офіційно-діловий стиль, який функціонує як механізм регулювання суспільних правовідносин. Його сутнісні ознаки, такі як точність, однозначність, послідовність викладу та суворостандартизація, висувають високі вимоги до мовної підготовки майбутніх фахівців. Особливість цього стилю полягає в дотриманні жорстких структурних вимог: від регламентації реквізитів до використання усталених мовних зворотів, які покликані унеможливити будь-яку двозначність у юридичному документі [3; с. 109].

Різноманіття функціональних підстилів — законодавчого, дипломатичного та адміністративно-канцелярського, вимагає від здобувачів не лише засвоєння професійної лексики, а й уміння розпізнавати контекст і доречно використовувати мовні засоби. Студенти часто сприймають ці стандарти механічно, що призводить до стилістичних помилок у документах. Багаторічна практика показує, що навіть студенти старших курсів часто використовують мовні кліше, які є недоречними в юридичному дискурсі. Наприклад, вживання кальки "приймати участь" замість нормативного "брати участь" або помилкове керування прийменником "згідно до" замість "згідно з" свідчить про низьку увагу до нормативності мови. Особливої уваги потребує юридична термінологія, зокрема розмежування понять "дійсне" та "чинне" законодавство, або вживання вислову "набирати чинності" замість розмовного "заходити в силу". Тому робота на заняттях спрямована на те, щоб

навчити студентів «бачити» текст крізь призму стильових вимог: перевіряти логіку, структуру, доцільність вживання стандартизованих конструкцій. Саме через практику редагування здобувачі вчаться перетворювати складні синтаксичні конструкції у зрозумілі та грамотні юридичні тексти.

Для формування стійких навичок редагування юридичних текстів нами було впроваджено систему практичних завдань, що реалізується в межах курсу «Українська мова за професійним спрямуванням». Наша методика базується на поступовому переході від теоретичного аналізу до самостійної редакційної діяльності. [2].

На першому (пізнавальному) етапі використовуємо тестові завдання, спрямовані на перевірку знання особливостей офіційно-ділового стилю та розмежування функціональних підстилів. Це дозволяє студентам засвоїти базові особливості стилю, без яких редагування неможливе. Наприклад, вправа «зайве слово», де у кожному рядку потрібно знайти слово або словосполучення, яке НЕ властиве офіційно-діловому стилю (Клопотання, апеляція, скарга, кляуза, позовна заява).

Другий етап (порівняльний) передбачає вправи на критичне осмислення. Використовуючи вправу «Стилістичний паспорт», студенти аналізують фрагменти текстів: від правових норм («Кожен має право на професійну правничу допомогу») до емоційних висловлювань. Особливо ефективним є «Стилістичний експеримент»: спроба переписати статтю Кримінального кодексу художнім стилем з епітетами та метафорами наочно демонструє неможливість винесення однозначного вироку при втраті «сухої» юридичної термінології.

Третій етап (практичний) спрямований безпосередньо на відпрацювання навичок редагування через систему практичних вправ:

- Переклад на юридичну: перетворення розмовних конструкцій («Я не прийшов на роботу, бо захворів») в офіційно-ділову, що вчить студентів уникати побутової лексики.
- Усунення типових помилок: опрацювання нормативних конструкцій замість сталих калькованих помилок, таких як «приймати участь» (замість брати участь), «згідно до» (згідно з), «дійсне законодавство» (чинне законодавство).
- Коректура: редагування зразків документів. Наприклад, виправляючи заяву на відпустку, де студент вживає фрази «купу часу», «підписати цей папір», здобувачі вчаться замінювати їх на стандартизовані формулювання (наприклад, «Прошу надати відпустку... у зв'язку з...»), дотримуючись вимог адміністративно-канцелярського підстилю.

Четвертий етап, на якому студенти переходять від пасивного редагування до активного творення юридично грамотних текстів у змодельованих стресових ситуаціях. Це дозволяє перевірити, чи здатний фахівець не лише виправляти чужі помилки, а й створювати власні документи, що витримують критику, та аргументовано захищати обрані мовні формулювання. Наприклад, творче завдання: «Юридична майстерня». Студентам надається «провальний» документ, складений із численними стилістичними, логічними та юридичними помилками (наприклад, позовна заява, написана емоційно, із вживанням розмовних зворотів). Цей «документ» потрібно перетворити у текст, що відповідає всім стандартам офіційно-ділового стилю. Студент має виступити в ролі «юриста-консультанта» і пояснити, чому саме такі мовні конструкції були обрані та як їх вживання мінімізує ризики програшу в суді. (*До суду від Іванова П.П. Шановна суддя! Я дуже розстроєний через ситуацію з моїм сусідом, який живе через паркан, Петренко С.І. Він повний нахаба. Останнім часом, на протязі червня, він постійно приймав участь у тому, щоб тихенько пересунути наш паркан на мою територію на пів метра. Я з ним говорив, питав, чи він здоровий, а він мені грубить і каже, що це його земля. Це просто якийсь безпредел! Я звертався в поліцію, але вони на мене забили і сказали, що це цивільні розборки. Ця дана ситуація мене сильно бісить і я не можу спокійно спати ночами. Згідно до нашого чинного закону, так робити не можна, і він повинен понести покарання. Прошу вас, розберіться з ним якнайшвидше і поверніть паркан на місце, бо я вже більше не маю ніяких сил терпіти цю несправедливість. Дуже надіюся на вашу допомогу і розуміння*) [3].

Отже, навчання студентів-правників редагування юридичних текстів — це не просто вправа з грамотності, а спосіб формування професійного правового мислення. Розроблена

нами методика, яка веде здобувачів від аналізу типових помилок до самостійного створення юридично бездоганних документів, доводить свою ефективність. Уміння перетворювати складні чи нечіткі конструкції у структурований, зрозумілий текст є показником високої компетентності фахівця, здатного забезпечити правову визначеність та захист інтересів клієнта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Робоча програма з навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для здобувачів вищої освіти соціально-гуманітарного факультету за спеціальністю 081 «Право», бакалаврський рівень вищої освіти / уклад. І.М. Тимчук. Біла Церква: БНАУ, 2025. 32 с.
2. Тимчук І.М., Погоріла С.Г. Українська мова (за професійним спрямуванням): практикум для виконання аудитор. та самостій. роботи здобувачів першого (бакалавр.) рівня освіти спеціальності 081 «Право». Біла Церква: БНАУ, 2026. 192 с.
3. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Алерта, 2011. 696 с.
4. Gemini 2.5 Flash: консультативна модель штучного інтелекту / Google. URL:<https://gemini.google.com/> (дата звернення: 11.06.2026).

УДК 811.133.1:378.147:81'25-051

СТОЛБЕЦЬКА С.Б., старший викладач

Білоцерківський національний аграрний університет

НАВЧАННЯ ГАЛУЗЕВОГО ПЕРЕКЛАДУ З ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

У роботі обґрунтовано методику навчання аграрного перекладу з французької мови на основі трьох авторських практикумів. Досліджено поступове ускладнення завдань: від перекладу в межах однієї мовної пари до багатомовного термінологічного аналізу.

Ключові слова: галузевий переклад; французька мова; аграрна термінологія; перекладацька компетентність; фаховий текст; тримовний переклад.

STOLBETSKA S. B., senior lecturer

Bila Tserkva national agrarian university

TEACHING SPECIALIZED FRENCH TRANSLATION IN THE TRAINING OF FUTURE TRANSLATORS FOR THE AGRICULTURAL SECTOR

The paper substantiates a methodology for teaching agricultural translation from French using three authorial manuals. It explores the gradual complication of translation tasks, shifting from single language-pair translation to multilingual terminological analysis.

Keywords: Specialized translation; French language; agricultural terminology; translation competence; professional text; trilingual translation.

Сучасна підготовка перекладача передбачає не лише добре знання іноземної мови, а й уміння працювати з професійною інформацією. Для майбутніх перекладачів аграрного профілю це особливо важливо, адже фахові тексти насичені термінами, спеціальними мовними конструкціями та поняттями, які потребують точного розуміння. Тому під час навчання французької мови як другої іноземної важливо поступово вводити студентів у професійний контекст і вчити їх працювати з галузевою інформацією.

Саме такий підхід відображено у трьох авторських практикумах. Їх порівняння демонструє, як поступово змінювалася й ускладнювалася методика: від роботи з французько-українською термінологією та двомовним перекладом – до комплексного опрацювання фахових текстів і перекладу українською, французькою та англійською мовами.

У практикумі «Французька мова (як друга іноземна): двосторонній переклад», присвяченому підмові тваринництва, зібрано франкомовні матеріали про генетичне вдосконалення тварин, породи великої рогатої худоби, її ідентифікацію та простежуваність,

виробництво молока і м'яса, техніки утримання та ветеринарний контроль. Практикум також містить французько-український глосарій, термінологічний мінімум і критерії оцінювання перекладу [1, с. 59].

На цьому етапі студенти знайомляться з професійною лексикою, з'ясовують значення термінів, працюють з глосарієм, а потім застосовують ці знання під час перекладу. Саме тут закладається фундамент їхньої майбутньої майстерності та перші навички двостороннього перекладу.

Наступний крок представлено «Практикумом з галузевого перекладу (французька мова). Аграрний напрямок». Тут професійна тематика значно розширюється: до посібника увійшли матеріали з рослинництва, садівництва, овочівництва, зернових культур, рибництва та аквакультури. Для кожної теми передбачено роботу з фаховим текстом, термінологією, граматичним матеріалом і перекладацькими завданнями. Практикум містить також французько-український та українсько-французький словники [2, с. 195].

На цьому етапі студенти уже не просто працюють з окремими термінами, а вчаться бачити їх в контексті фахового тексту. Граматику тут інтегровано в професійну тематику: мовні явища опрацьовуються на основі фахових текстів і узагальнюються в розділі *Bilan grammatical* [2, с. 179]. Цей підхід комплексно поєднує вивчення лексики, граматики та перекладу.

Наступним етапом цієї роботи став «Практикум з тристороннього перекладу фахової термінології тваринництва (українська, французька, англійська мови)» [3]. Він охоплює десять напрямів тваринництва: скотарство, птахівництво, вівчарство, свинарство, козівництво, бджільництво, аквакультуру, конярство, кролівництво та шовківництво. Його метою є формування у студентів умінь працювати з фаховими текстами й термінологією трьома мовами та розвивати навички професійного письма французькою мовою.

Тут змінюється сама логіка роботи з термінологією. Студенти вже не просто шукають українські відповідники французьких термінів, а зіставляють їх одразу трьома мовами, аналізують у контексті й роблять свідомий перекладацький вибір. Для цього вони виконують лексико-термінологічні, аналітичні та перекладацькі вправи, зокрема практикують переклад фрагментів фахових текстів у межах двох або трьох мовних пар [3].

Ефективним інструментом навчання стає тримовний глосарій, який містить базову професійну лексику українською, французькою та англійською мовами. Студентам пропонується самостійно розширювати його базу під час роботи з автентичними фаховими джерелами. Завдяки цьому глосарій перетворюється з пасивного довідника на динамічний інструмент індивідуального термінографічного пошуку [3, с.101].

Ускладнюється й характер завдань: студенти виявляють потенційні *faux amis* (хибних друзів перекладача), аналізують вплив контексту на вибір відповідника, порівнюють мовні варіанти та обґрунтовують власні перекладацькі рішення. Крім перекладу, вони створюють короткі професійні тексти французькою мовою, пишуть анотації та інформаційні повідомлення для професійної аудиторії [3].

Отже, завдання поступово зміщуються від «знайти правильний переклад» до «знайти, обґрунтувати й використати відповідний перекладацький варіант». Здобувач вищої освіти учить не просто перекладати, а мислити як перекладач: аналізувати контекст, зіставляти мовні системи, працювати з термінологічними джерелами та брати на себе відповідальність за власний вибір.

Порівняння трьох практикумів показує чітку послідовність розвитку методики. У першому основна увага приділяється засвоєнню термінології та формуванню навичок двостороннього перекладу на матеріалі тваринництва. У другому методика розширюється за рахунок різних підмов аграрної сфери, інтеграції граматичного компонента та різноманітніших перекладацьких завдань. Третій практикум виводить цю роботу на новий рівень: до неї додаються зіставлення української, французької та англійської мов, аналіз контексту, робота з *faux amis* та професійне письмо.

Водночас незмінним залишається фундаментальний принцип: в основі навчального процесу лежить фаховий текст. Навколо нього вибудовується робота з термінологією,

граматикою, глосарієм і перекладацькими стратегіями. Змінюється насамперед рівень складності та самостійності студента: від засвоєння готового термінологічного матеріалу – до самостійного пошуку відповідників, їх міжмовного зіставлення, роботи з джерелами та обґрунтування власного перекладацького рішення.

Таким чином, три практикуми відображають послідовний розвиток авторської методики навчання галузевого перекладу. Її основу становлять професійно орієнтована французька мова, робота з фаховими текстами, системне опрацювання термінології та поступове ускладнення перекладацьких завдань. У результаті студент проходить шлях від опанування термінологічного мінімуму й виконання двостороннього перекладу до самостійної роботи з багатомовною термінологією, аналізу перекладацьких рішень і створення власного професійного тексту.

Перспективу подальшої роботи вбачаємо у дослідженні ефективності запропонованої системи завдань у реальному освітньому процесі та визначенні її найбільш результативних компонентів для розвитку професійної перекладацької компетентності студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Столбецька С.Б. Французька мова (як друга іноземна): двосторонній переклад. Практикум. Біла Церква: БНАУ, 2021. 73 с. URL:<http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/6128>
2. Столбецька С.Б. Практикум з галузевого перекладу (французька мова). Аграрний напрямок. Біла Церква, 2025. 240 с. URL:<http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/14807> ISBN 978-966-2122-79-4
3. Столбецька С.Б. Береговенко Н.С. Практикум з тристороннього перекладу фахової термінології тваринництва (українська, французька, англійська мови). / С.Б.Столбецька. Н.С. Береговенко. Біла Церква: БНАУ, 2026. 112 с. URL:<http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/16980> ISBN 978-617-8813-04-8

УДК 649:14.85

МАРЧУК В.В., канд. пед. наук, **ХОМ'ЯК О.А.**, канд. с.-г. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

THE ROLE OF THE EMOTIONAL SPHERE IN THE PERSONALITY'S VALUE ORIENTATIONS FORMATION

Роль емоційної сфери і формування ціннісних орієнтацій особистості залежить від спадковості, середовища та виховання. Через емоційну сферу людини проявляється також діалектичний зв'язок ціннісних орієнтацій з потребами особистості.

Ключові слова: особистість, формування, емоційна сфера, ціннісні орієнтації

A person's value consciousness creates a unique world of emotional experiences, value-based images, and so on. In terms of values, a person does not objectify but rather subjectivizes the surrounding reality, endowing it with human meanings; that is precisely why "... only that which is recognized and experienced as a value is a value. The world of values is precisely the world of practical activity" [1].

Scholars view values from the perspective of the activity-based approach and define them as a structural element of human activity and as the objective significance of phenomena, ideas, emotions, and objects, which is determined by the needs and interests of the social subject; that is, a value is not only our attitude toward objective things but also the object that a need finds to satisfy itself. Since values are a social phenomenon, their key characteristics are objective significance and subjective norms, and the criteria for value-based choices are always relative because they are determined by emotions and historical circumstances.

As both a value and an evaluation, emotions are part of two distinct systems of relationships. The first is the relationship between the agent and the goal of the activity, as well as the circumstances that either facilitate or hinder its achievement; the second is the person's relationship to the activity itself. While emotions, in their role as evaluations, act as regulators of activity — so, they perform a regulatory function in this context — as independent values, they become one of the motives for action.

The dialectical connection between value orientations and needs is also manifested through the human emotional sphere. If an object that currently holds a certain value for an individual is

repeatedly perceived by that individual, and this value is constantly the subject of emotional experience, it eventually transforms into a pressing human need. This process involves several stages: first, a particular object or phenomenon evokes a temporary positive emotional experience in the individual; second, the positive emotional attitude toward this object is gradually consolidated in the person's memory and begins to be triggered by corresponding stimuli even outside the situations that originally led to the positive emotional experience, regardless of those situations; and third, the object or phenomenon becomes valuable to the person as a result of the emergence of a need for it, which in turn motivates a certain type of activity.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марчук В.В., Цвид-Гром О.П., Рейда О.А. Фундаментальні характеристики ціннісних орієнтацій студентів аграріїв. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 59. Т. 2. С. 290-295. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/8496> (дата звернення: 26.12.2023)

УДК 378.147:811.111:37.018.43

ЗЕЛІНСЬКА В.А., асистент

Білоцерківський національний аграрний університет

РОЗВИТОК АВТОНОМІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто особливості розвитку автономії студентів у процесі навчання іноземної мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти. Обґрунтовано роль автономного навчання у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців та визначено значення самостійності, мотивації й цифрових ресурсів у сучасному освітньому процесі.

Ключові слова: автономія навчання, іноземна мова за професійним спрямуванням, самостійна робота, студентська автономія, професійна компетентність.

ZELINSKA V., assistant

Bila Tserkva national agrarian university

The article examines the development of students' autonomy in the process of learning a foreign language for specific purposes in higher education institutions. The importance of autonomous learning in developing professional competence of future specialists is analysed. The role of learner independence, motivation, reflection, and digital educational resources in the modern foreign language learning process is highlighted.

Keywords: learner autonomy, foreign language for specific purposes, independent learning, student autonomy, professional competence.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти відбувається трансформація ролі студента в освітньому процесі. Традиційна модель навчання, яка передбачала переважно передачу готових знань від викладача до здобувача освіти, поступово змінюється на модель, орієнтовану на формування активної особистості, здатної самостійно здобувати, аналізувати та застосовувати нову інформацію. Особливої актуальності ця проблема набуває у процесі вивчення іноземної мови, яка в умовах глобалізації виступає не лише навчальною дисципліною, а й важливим інструментом професійної комунікації, міжнародної співпраці та доступу до сучасних наукових ресурсів.

Для студентів немовних спеціальностей, зокрема аграрного напрямку, володіння іноземною мовою є важливою складовою професійної компетентності. Майбутні фахівці повинні вміти працювати з іншомовною інформацією, використовувати професійну термінологію, здійснювати комунікацію з міжнародними партнерами та застосовувати сучасний світовий досвід у своїй професійній діяльності. Саме тому змінюється роль викладача іноземної мови: він виступає не лише джерелом знань, а й організатором освітнього середовища, яке сприяє розвитку самостійності та відповідальності студентів.

Одним із важливих напрямів сучасної методики навчання іноземних мов є розвиток автономії студента (*learner autonomy*). Автономне навчання передбачає здатність здобувача

освіти самостійно визначати цілі навчання, обирати ефективні стратегії, контролювати процес засвоєння матеріалу та оцінювати власні результати.

Концепція автономії отримала значний розвиток у працях Н. Holec, D. Little та Р. Benson, які розглядають автономного студента не як повністю незалежного від викладача учасника освітнього процесу, а як активну особистість, здатну відповідально взаємодіяти з навчальним середовищем.

Розвиток автономії особливо важливий у професійно орієнтованому навчанні іноземної мови, оскільки сучасний спеціаліст повинен постійно оновлювати свої знання. Для студентів аграрних спеціальностей це означає здатність працювати з міжнародними дослідженнями, професійними публікаціями, технологічною документацією та іншими іншомовними джерелами.

Формування автономії передбачає створення таких педагогічних умов, за яких студент стає активним учасником освітнього процесу. До таких умов належать можливість вибору навчальних завдань, використання різноманітних інформаційних ресурсів, постановка індивідуальних цілей та здійснення самооцінювання.

Водночас розвиток автономного навчання супроводжується певними труднощами. Частина студентів має досвід традиційного навчання, у межах якого вони звикли отримувати готові знання від викладача та не завжди готові самостійно організовувати власну навчальну діяльність. Крім того, недостатній рівень мовної підготовки або низька мотивація можуть ускладнювати процес формування автономності.

Важливу роль у розвитку автономії відіграє мотивація студентів. Відповідно до теорії самодетермінації Е. Deci та Р. Ryan, внутрішня мотивація формується через відчуття компетентності, самостійності та залученості до діяльності. Тому навчання іноземної мови повинно бути пов'язане з реальними професійними потребами студентів.

Сучасні цифрові технології значно розширюють можливості автономного навчання. Використання онлайн-курсів, електронних словників, професійних баз даних та автентичних іншомовних матеріалів дозволяє студентам формувати власну освітню траєкторію та навчатися відповідно до індивідуальних потреб.

Отже, розвиток автономії студентів у процесі навчання іноземної мови за професійним спрямуванням є важливим напрямом модернізації сучасної вищої освіти. Автономний студент — це особистість, здатна не лише самостійно виконувати навчальні завдання, а й постійно вдосконалювати власні знання та навички протягом життя. Формування такої здатності забезпечує професійну мобільність і конкурентоспроможність майбутнього фахівця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Holec H. *Autonomy and Foreign Language Learning*. Oxford: Pergamon Press, 1981. 65 p.
2. Little D. *Learner Autonomy: Definitions, Issues and Problems*. Dublin: Authentik, 1991. 62 p.
3. Benson P. *Teaching and Researching Autonomy in Language Learning*. London: Routledge, 2011. 268 p.
3. Knowles M. *Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers*. New York: Association Press, 1975. 135 p.
4. Deci E. L., Ryan R. M. *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. New York: Plenum Press, 1985. 371 p.
5. Richards J. C., Rodgers T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 410 p.
6. Буряк В.К. Умови та засоби самоосвіти студентів. Вища школа, 2002. № 6. С. 18-29.

УДК 81'25:004.8

ІГНАТЕНКО В.Д., канд. пед. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПЕРЕКЛАДІ: ПРОБЛЕМИ ТОЧНОСТІ, КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

У тезах проаналізовано можливості та ризики використання штучного інтелекту в перекладацькій діяльності. Розглянуто проблеми точності машинного перекладу, контролю якості та необхідності людської

верифікації результатів.

Ключові слова: штучний інтелект, машинний переклад, перекладацька діяльність, якість перекладу, постредагування, контроль якості, мовні технології.

IGNATENKO V.D., candidate of pedagogical sciences
Bila Tserkva national agrarian university

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN TRANSLATION: ISSUES OF ACCURACY, QUALITY CONTROL, AND RISK MANAGEMENT

The theses analyse the opportunities and risks of using artificial intelligence in translation activities. The problems of machine translation accuracy, quality control, and the need for human verification of translation results are examined.

Keywords: artificial intelligence, machine translation, translation activities, translation quality, post-editing, quality control, language technologies.

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту суттєво трансформує сферу перекладу. Сучасні системи машинного перекладу демонструють високі показники швидкості та здатні опрацьовувати значні обсяги текстової інформації за мінімальних витрат. У результаті переклад став однією з найдоступніших послуг для бізнесу та організацій. За даними галузевого звіту «AI Made Translation Cheap. But Who Checks When It's Wrong?», вартість автоматичного перекладу знизилася в сотні разів порівняно з професійним людським перекладом, тоді як вартість перевірки якості перекладу практично не змінилася.

Разом із беззаперечними перевагами машинного перекладу виникають нові проблеми, пов'язані з точністю та надійністю отриманих результатів. Однією з поширених помилок є сприйняття точності перекладу як універсального показника. Насправді рівень якості суттєво залежить від мовної пари, тематичної сфери та типу тексту. Дослідження, наведені у звіті, засвідчили значну різницю в якості перекладу різними мовами: точність перекладу інструкцій для пацієнтів становила 94 % для іспанської мови та лише 55 % для вірменської.

Особливо небезпечними є помилки у медичній, юридичній та технічній документації. У деяких випадках неточний переклад може спричинити серйозні наслідки для здоров'я людей або стати причиною правових спорів. Дослідники наголошують, що високий середній показник точності не завжди свідчить про безпечність використання машинного перекладу, оскільки окремі помилки можуть мати критичний характер.

На відміну від людини-перекладача, яка здатна оцінювати ступінь ризику перекладацької помилки та її можливі наслідки, системи штучного інтелекту не розрізняють критичні й некритичні помилки. Для алгоритму однаково обробляються як переклад рекламного слогана, так і переклад медичної інструкції чи юридичного контракту. Тому ШІ не враховує потенційної серйозності наслідків помилки для здоров'я людини, правових зобов'язань або технічної безпеки. Саме тому, відповідно до концепції комунікативного ризику Е. Піма, тексти з високим рівнем ризику потребують обов'язкового людського контролю та професійної експертизи.

Ще однією важливою проблемою є складність виявлення перекладацьких помилок. На відміну від технічних збоїв програмного забезпечення, які зазвичай супроводжуються повідомленнями про помилки або очевидними ознаками несправності, перекладацькі помилки часто залишаються непоміченими. Машинний переклад може виглядати граматично правильним і стилістично переконливим навіть тоді, коли його зміст передано неточно. Це створює так званий ефект «прихованої помилки», коли користувачі не мають можливості самостійно оцінити якість перекладеного тексту.

У зв'язку з цим особливого значення набуває питання контролю якості перекладу. Незважаючи на швидкий розвиток штучного інтелекту, автоматизовані системи оцінювання перекладу поки що не здатні повністю замінити людську експертизу. Дослідження, представлені на Конференції з машинного перекладу, показали, що автоматичне виявлення помилок залишається складним завданням, а великі мовні моделі часто поступаються

традиційним методам оцінювання на рівні окремих сегментів тексту.

Перспективним напрямом підвищення якості перекладу є використання кількох незалежних систем машинного перекладу з подальшим порівнянням отриманих результатів. Якщо різні системи пропонують однаковий варіант перекладу, рівень довіри до такого результату зростає. Натомість суттєві розбіжності між перекладами можуть сигналізувати про наявність потенційних проблемних фрагментів, які потребують додаткової перевірки фахівцем.

Аналіз сучасного ринку перекладацьких послуг свідчить про зміну ролі перекладача в умовах розвитку штучного інтелекту. Якщо раніше основною послугою був безпосередньо переклад тексту, то сьогодні дедалі більшого значення набувають функції перевірки, постредагування, сертифікації та забезпечення якості. Таким чином, попит зміщується від створення перекладу до його експертної оцінки та підтвердження достовірності.

Важливим аспектом є також нормативно-правове регулювання використання штучного інтелекту. У країнах Європейського Союзу вже діють вимоги щодо забезпечення прозорості використання систем штучного інтелекту та організації людського контролю за їх функціонуванням. Для перекладацької діяльності це означає необхідність документування процесу перекладу, збереження інформації про використані інструменти та фіксації відповідальних осіб, які здійснювали перевірку результатів.

Сучасні дослідники пропонують оцінювати ризики не за типом використаної технології, а за характером контенту. Для текстів підвищеної важливості — медичних інструкцій, юридичних документів, нормативних актів — необхідною є обов'язкова експертна перевірка. Натомість для внутрішньої комунікації або попереднього ознайомлення з інформацією може використовуватися машинний переклад без додаткового редагування.

Отже, розвиток штучного інтелекту не зменшує значення професійного перекладача, а трансформує його функції. Майбутній фахівець повинен не лише володіти іноземними мовами, а й уміти працювати з цифровими перекладацькими інструментами, оцінювати якість машинного перекладу та здійснювати його постредагування. Саме поєднання можливостей штучного інтелекту та професійної компетентності перекладача забезпечує високу якість міжмовної комунікації в сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. AIJ Writing Staff. AI Made Translation Cheap. But Who Checks When It's Wrong? 2026 Industry Report on Translation Accuracy, Quality, and Risk. The AI Journal. 2026. URL:<https://aijourn.com/ai-made-translation-cheap-but-who-checks-when-its-wrong/> (дата звернення: 27.08.2026).
2. Pym A. Risk Management in Translation. Cambridge: Cambridge University Press, 2025. 76 p. DOI:[10.1017/9781009546836](https://doi.org/10.1017/9781009546836).

УДК 159.922.7

ХАРЧЕНКО С.І., асистентка

Білоцерківський національний аграрний університет

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДИТИНИ ЯК МАРКЕР СТАБІЛЬНОСТІ СІМЕЙНОЇ СИСТЕМИ: ВІД ІНДИВІДУАЛЬНИХ СИМПТОМІВ ДО СИСТЕМНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ

У тезах розглянуто психологічне благополуччя дитини як важливий показник функціонування та стабільності сімейної системи. Проаналізовано взаємозв'язок дитячих емоційних і поведінкових проявів з особливостями сімейної взаємодії. Обґрунтовано доцільність системного підходу та застосування сімейної психотерапії у психологічній допомозі дитині і родині.

Ключові слова: психологічне благополуччя, сімейна система, психологічна допомога, системна сімейна психотерапія, індивідуальна психотерапія, сімейна взаємодія.

KHARCHENKO S.I., assistant

Bila Tserkva national agrarian university

CHILD'S PSYCHOLOGICAL WELL-BEING AS A MARKER OF FAMILY SYSTEM STABILITY: FROM INDIVIDUAL SYMPTOMS TO SYSTEMIC THERAPY

The theses consider a child's psychological well-being as an important indicator of the functioning and stability of the family system. The relationship between children's emotional and behavioral manifestations and the characteristics of family interaction is analyzed. The relevance of a systemic approach and the application of family psychotherapy in providing psychological assistance to children and families is substantiated.

Keywords: psychological well-being, family system, psychological assistance, systemic family psychotherapy, individual psychotherapy, family interaction.

У сучасній психологічній практиці емоційні та поведінкові розлади у дітей все рідше трактують як ізольовану внутрішню патологію. Практичний досвід підтверджує, що коли йдеться про хронічні емоційні порушення, психосоматику чи стійкі поведінкові відхилення, виключно індивідуальна робота з дитиною часто дає лише тимчасовий ефект, оскільки не зачіпає середовище, у якому ця поведінка сформувалася та функціонує.

Системна сімейна психотерапія пропонує ширший фокус: дитина є невіддільною частиною динамічної мережі сімейних відносин, а її поведінка – це відповідь на процеси, що відбуваються всередині цієї мережі. Тому, емоційний стан дитини відображає якість і здоров'я її найближчого соціального оточення. Це підтверджує і системний огляд F. Izzo, R. Baiocco та J. Pistella: рівень суб'єктивного благополуччя дітей і підлітків напряму залежить від таких параметрів сімейного функціонування, як згуртованість, гнучкість адаптації, якість комунікації та загальна задоволеність стосунками в родині [1].

Сім'я діє як цілісний організм, де зміна стану одного елемента неминуче позначається на всіх інших. Для аналізу цих взаємозв'язків системний підхід оперує поняттями гомеостазу, системних меж, підсистем, триангуляції та неусвідомлених сімейних правил. У прагненні зберегти звичний порядок (гомеостаз) сімейна система може тривалий час підтримувати навіть очевидно деструктивні сценарії.

За умов прихованої напруги, подружньої дистанції чи розмитих меж між поколіннями дитячий симптом може виконувати стабілізуючу функцію. У сімейній психотерапії це пов'язано з поняттям «ідентифікованого пацієнта» - члена сім'ї, чия поведінка стає приводом для звернення по допомогу, хоча проблема може бути зумовлена дисфункцією всієї системи. Прикладом такої динаміки є залучення дитини в конфлікти дорослих. У системному підході це тлумачиться не як маніпуляція чи свдомий вибір батьків, а як неусвідомлений захисний механізм, що утримує сім'ю від розпаду.

Водночас було б помилкою зводити будь – які дитячі труднощі виключно до сімейних проблем. Емоційний стан дитини формується під впливом комплексу чинників: індивідуальні особливості (нейробіологічний статус, темперамент, соматичне здоров'я), мікросоціальний контекст (стосунки в родині, стиль виховання), макросоціальний контекст (вплив школи, ровесників та загальносуспільних умов). Тому системна діагностика повинна не замінювати, а доповнювати індивідуальну оцінку розвитку дитини.

Системна терапія не заперечує доцільності індивідуальної роботи з дитиною, - найефективнішим є поєднання обох форматів. За даними метааналізу D. H. Seidel та співавторів, системна терапія демонструє високий потенціал у лікуванні психічних розладів у дітей та підлітків, хоча автори зауважують, що неоднорідність наявних даних потребує подальших репрезентативних досліджень [4].

Окремі клінічні дослідження вказують на високу результативність сімейних інтервенцій при роботі зі складними станами. Зокрема, метааналізи L. Waraan [2] та T. van Aswegen [3] підтверджують ефективність сімейно орієнтованих підходів у подоланні депресивних станів, самопошкоджувальної поведінки та суїцидальних інтенцій у підлітковому віці. Додатково систематизовані дані А. Карра свідчать про стійку доказову базу системного підходу для ширшого спектра дитячих проблем [5].

У практичній роботі перехід від локального вирішення проблеми дитини до системної терапевтичної роботи зазвичай охоплює кілька взаємопов'язаних етапів.

Перший етап – трансформація первинного запиту. Терапевт допомагає батькам відійти

від питання «що не так із дитиною?» і перейти до дослідження того, як саме родина взаємодіє довкола симптому та які поведінкові паттерни його підтримують.

Другий етап – аналіз сімейної структури та взаємодії. Досліджуються межі між підсистемами (батьківською та дитячою), наявність прихованих коаліцій, трикутників, розподіл відповідальності та негласні сімейні правила. Особлива увага приділяється тому, чи не опиняється дитина в ролі посередника, союзника одного з батьків або емоційної опори для дорослого.

Третій етап – відновлення відповідних меж і батьківської підсистеми. Головне завдання терапії полягає не в тому, щоб «прибрати» симптом, а в тому, щоб змінити умови взаємодії, у яких цей симптом повторюється. Батькам допомагають повернути функцію керування та відповідальності за власні стосунки, звільняючи дитину від необхідності стабілізувати родину власним симптомом і повернути їй віковідповідну позицію.

Четвертий етап – закріплення та інтеграція нових паттернів. Формування навичок прямої комунікації, конструктивного висловлення конфліктів та емоційної взаємопідтримки. Саме сталі зміни щоденної взаємодії гарантують, що дитині не доведеться повертатися до попередніх форм реагування після завершення терапії.

Дитяче психологічне благополуччя є чутливим індикатором загального здоров'я сімейної системи. Дитячий симптом не варто зводити ані до суто індивідуальної патології, ані до прямої провини батьків. Його доцільно розглядати в ширшому контексті – як результат індивідуальних, сімейних і соціальних чинників.

Саме тому системна сімейна психотерапія розширює традиційний підхід до допомоги дитині, зосереджуючи увагу на тому, що відбувається в системі стосунків, частиною якої є дитина, та на можливостях зміни цієї системи. Така зміна професійної оптики дозволяє не лише працювати з актуальним симптомом, а й створювати умови більш для більш стійкого психологічного благополуччя дитини та конструктивнішого функціонування сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Izzo F., Baiocco R., Pistella J. Children's and Adolescents' Happiness and Family Functioning: A Systematic Literature Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 19, № 24. Art. 16593. DOI:10.3390/ijerph192416593.
2. Waraen L., Siqveland J., Hanssen-Bauer K., Czajkowski N.O., Axelsdóttir B., Mehlum L., Aalberg M. Family therapy for adolescents with depression and suicidal ideation: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*. 2023. Vol. 28, № 2. P. 831–849. DOI:10.1177/13591045221125005.
3. van Aswegen T., Samartzi E., Morris L., et al. Effectiveness of family-based therapy for depressive symptoms in children and adolescents: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Psychology*. 2023. Vol. 58, № 6. P. 499–511. DOI:10.1002/ijop.12926.
4. Seidel D.H., Markes M., Grouven U. Systemic therapy in children and adolescents with mental disorders: A systematic review and meta-analysis. *BMC Psychiatry*. 2024. Vol. 24. Art. 125. DOI:10.1186/s12888-024-05556-y.
5. Carr A. Family therapy and systemic interventions for child-focussed problems: The evidence base. *Journal of Family Therapy*. 2025. Vol. 47. Art. e12476. DOI:10.1111/1467-6427.12476.

УДК 811.161.2/.24'25'276.6'373.61:636.09

ЦВИД-ГРОМ О.П., канд. філол. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

СЛОВОТВІРНА ПАРАДИГМА СУЧАСНОЇ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: РОЛЬ ЛАТИНСЬКИХ ТЕРМІНОЕЛЕМЕНТІВ ТА СПЕЦИФІКА УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Досліджено роль греко-латинської термінології у формуванні фахової компетентності фахівців ветеринарної медицини. Висвітлено ключові способи словотвору (афіксацію, основоскладання, синтаксичні моделі) та особливості перекладу греко-латинських дублетів. Доведено, що засвоєння античних дериваційних моделей забезпечує семантичну точність фахової мови й сприяє інтеграції вітчизняної ветеринарної науки у світовий простір.

Ключові слова: лінгвістика, ветеринарна термінологія, латинська мова, греко-латинська номенклатура, словотвір, морфологія.

WORD-FORMATION PARADIGM OF MODERN VETERINARY TERMINOLOGY: THE ROLE OF LATIN TERMINOLOGICAL ELEMENTS AND SPECIFICITIES OF UKRAINIAN TRANSLATION

The role of Greco-Latin terminology in the formation of professional competence of veterinary medicine specialists is investigated. The key methods of word formation (affixation, stemming, syntactic models) and the peculiarities of the translation of Greco-Latin doublets are highlighted. It is proved that the assimilation of ancient derivational models ensures the semantic accuracy of professional language and contributes to the integration of domestic veterinary science into the world space.

Keywords: linguistics, veterinary terminology, Latin, Greco-Latin nomenclature, word formation, morphology.

В умовах постійного оновлення стандартів вищої освіти аграрного профілю, питання стандартизації фахової мови набуває особливої уваги. Сучасна ветеринарна терміносистема є динамічним утворенням, що постійно поповнюється новими поняттями. Попри розвиток національних фахових мов, латинська (та греко-латинська) основа залишається єдиним універсальним інструментом для забезпечення професійної комунікації. Дослідження словотвірної парадигми дозволяє виявити закономірності творення термінів та сприяє їх стандартизації.

Проте головним викликом для сучасного освітнього процесу є пошук балансу між міжнародною греко-латинською номенклатурою та створенням точних, морфологічно правильних українських перекладів, що відповідають законам розвитку мови. Формування екологічної, очищеної від невластивих кальок української терміносистеми – це не лише лінгвістичне завдання, а й невіддільний фактор зростання якості нашої аграрної освіти.

Основне завдання під час вивчення латинської мови здобувачами вищої освіти аграрної сфери полягає у формуванні професійно-термінологічної компетентності, сфокусованої на вивченні латинської медичної термінології в таких її субтерміносистемах: анатомічна, фармацевтична, клінічна тощо. Навчання термінологічної латини означає також створення передумов для усвідомленого засвоєння термінованих частин мови греко-латинського походження, що увійшли у відповідну субмову ветеринарії. Лексикон ветеринарної медицини становить кілька сотень тисяч слів і словосполучень. Величезний обсяг сучасної ветеринарної термінології пояснюється винятковим різноманіттям розкритих нею категорій наукових понять.

Лінгвістами виконано цілий ряд досліджень ветеринарної термінології, що визначають її основні характеристики. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених ветеринарній термінології у вітчизняній, і в зарубіжній літературі, лінгвістичний аспект вивчення термінологічної лексики потребує нових досліджень. Задля отримання достовірних даних щодо представлення сучасної наукової мови ветеринарії, вченими проводяться комплексні дослідження, які поєднуються з етимологічним аналізом термінологічної лексики і екскурсом в історію створення та розвитку термінів-найменувань ветеринарії як науки (В. Німчук, І. Чепіга, В. Передрієнко та ін.). Важливим є засвоєння значення тих словотвірних елементів латинської та грецької мов (терміноелементів, коренів, суфіксів, префіксів), знання яких спрощує запам'ятовування термінів, особливо клінічних, робить його свідомим, і, відповідно, легшим. Латина функціонує не лише як історичне джерело, а як активний будівельний матеріал. Вона забезпечує інтернаціоналізацію ветеринарної науки, знімаючи проблему полісемії та синонімії, які часто виникають при використанні національних термінів [1].

Термінологічна екологія та переклад латинських ветеринарних термінів є запорукою фахового взаєморозуміння. Важливим є уникнення штучних кальок та повернення до природних моделей українського словотвору при тлумаченні інтернаціоналізмів.

Морфологічний спосіб творення як основа деривації. Провідну роль у творенні ветеринарної номенклатури відіграє афіксація. Зокрема:

– *суфіксація* переважно використовується для позначення запальних процесів (*-itis*), пухлини, новоутворення (*-oma*), захворювань незапального характеру, перевищення норми (*-osis, -iasis*): *hepatitis* – гепатит (запалення печінки), *stomatitis* – стоматит (запалення слизової оболонки ротової порожнини), *fibroma* – фіброма (доброякісна пухлина з волокнистої сполучної тканини), *papilloma* – папілома (сосочкова пухлина), *leucocytosis* – лейкоцитоз (збільшення кількості лейкоцитів), *arthrosis* – артроз (хронічне захворювання суглобів). При перекладі українською мовою паралельно функціонують інтернаціональна форма та описова українська конструкція.

– *префіксація* слугує для локалізації процесів або вказівки на відхилення від норми (*hyper-, hypo-, endo-, ecto-*): *hyperthermia* – перегрівання (гіпертермія); *hypovitaminosis* – нестача вітамінів (гіповітаміноз); *endo-* (всередині)/*ecto-* (зовні): *endoparasitus* – внутрішній паразит; *ectoderma* – зовнішній зародковий листок (ектодерма).

Основоскладання. Складні клінічні терміни здебільшого формуються шляхом поєднання кількох регулярних терміноелементів, які мають чітко закріплене семантичне значення (наприклад, *cardi-, nephro-, gastr-*). Це створює своєрідний лінгвістичний «конструктор», що дозволяє утворити назву будь-якої патології чи маніпуляції. Наприклад, термін *gastroenteritis* (гастроентерит) перекладається як одночасне запалення (*-itis*) шлунка (*gastr-*) та тонкого кишечника (*enter-*). Термін *laparotomia* (лапаротомія) складається з *lapar-* (живіт) та *-tomia* (розтин), що українською звучить як «розтин черевної порожнини».

Греко-латинський дублетизм та українська номенклатура. Специфікою ветеринарної, як і медичної термінології загалом, є паралельне функціонування анатомічної номенклатури (переважно латинського походження, наприклад, *ren* – нирка) та клінічної термінології (грецького походження, наприклад, *nephritis* – запалення нирок).

Синтаксичний спосіб творення (багатокомпонентні терміни). У ветеринарній практиці значну частку становлять дво- та трикомпонентні терміни-словосполучення (іменник + прикметник), що дозволяють максимально точно описати локалізацію, характер та стадію патологічного процесу. При перекладі словосполучень (іменник + прикметник) застосовуються правила українського синтаксису, де прикметник зазвичай передує іменнику, на відміну від латини: *Febris acuta* – гостра лихоманка, *Morbus infectiosus* – інфекційне захворювання, *Vena cava cranialis* – краніальна порожниста вена (де зберігається латинський просторовий орієнтир «краніальний» для фахової точності) [2].

Інтеграція української ветеринарної освіти у світовий науковий простір вимагає глибокого розуміння латинських дериваційних моделей. Водночас фактором росту національної науки є вивірений, лінгвістично грамотний переклад цих термінів, який базується на принципах термінологічного пуризму. Збереження інтернаціональної форми там, де це виправдано, та використання влучних українських відповідників для розкриття змісту понять дозволяє створити ефективну та сучасну фахову мову ветеринарної медицини. Латинські терміноелементи легко адаптуються до фонологічної та морфологічної системи української мови. При цьому важливо зберігати баланс між фаховим пуризмом (використанням питомих українських відповідників) та інтернаціоналізмами, залишаючи греко-латинські морфеми там, де вони забезпечують вищу точність та лаконічність.

Таким чином, словотвірна парадигма ветеринарної термінології є високоорганізованою та регламентованою системою. Латинські та грецькі терміноелементи виступають головними системними інтеграторами, що забезпечують дериваційну гнучкість, семантичну точність та міжнародну зрозумілість сучасного фахового дискурсу ветеринарної медицини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цвид-Гром О.П. Структурно-семантичні характеристики греко-латинських афіксів термінологічної лексики ветеринарної медицини. Комрат, Молдова, 2023. С. 98-100. URL:<http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/8759>
2. Латинсько-український і українсько-латинський словник ветеринарно-медичних термінів /уклад. О.Ю.Балалаєва, Н.В.Галичина. К., 2004. 161 с.

БЕРЕГОВЕНКО Н.С., асистент

Білоцерківський національний аграрний університет

СЕМАНТИЧНИЙ ЗМІСТ ПРИКМЕТНИКІВ У ФУНКЦІЇ ВЛАСНИХ ІНТЕНСИФІКАТОРІВ

У тезах розглянуто проблему семантичної структури прикметника як одну з актуальних проблем сучасної семасіології. Особливу увагу приділено залежності значення прикметників від контексту, їхньої сполучуваності з іменниками та здатності позначати різний ступінь прояву ознаки. Проаналізовано явища десемантизації, інтенсивності, експресивності й оцінності в ад'єктивній лексиці. Окреслено основні групи прикметників-інтенсифікаторів, зокрема прикметники зі значенням повного, високого, малого та мінімального ступеня прояву ознаки. Зроблено висновок, що власне інтенсифікатори мають ослаблене предметне значення, широку валентність і виконують переважно підсилювальну функцію в мовленні.

Ключові слова: прикметник, семантична структура, інтенсивність, інтенсифікатори, десемантизація, експресивність, оцінність, сполучуваність.

BERENOVENKO N., assistant

Bila Tserkva national agrarian university

THE SEMANTIC MEANING OF ADJECTIVES WHEN USED AS PROPER INTENSIFIERS

The theses examine the semantic structure of the adjective as one of the relevant issues in modern semasiology. Special attention is paid to the dependence of adjective meaning on context, adjective-noun collocability, and the ability of adjectives to express different degrees of a feature. The paper analyzes desemantization, intensity, expressiveness, and evaluation in adjectival lexis. It outlines the main groups of adjectival intensifiers, including adjectives denoting a complete, high, low, and minimal degree of feature manifestation. The conclusion is made that intensifiers proper have a weakened referential meaning, broad valency, and mainly perform an intensifying function in speech.

Keywords: adjective, semantic structure, intensity, intensifiers, desemantization, expressiveness, evaluativeness, combinability.

Проблема семантичної структури слова належить до найважливіших серед семасіологічних проблем сучасної лінгвістики. Звернення до вивчення прикметників зумовлене розвитком семантики та семасіології. Однак, незважаючи на велику кількість праць, присвячених прикметникам, цей клас слів досі залишається одним із найменш досліджених. Розглядаючи ад'єктивну лексику, лінгвісти стикаються з низкою проблем, що виникають як під час опису цього класу слів, так і під час його класифікації. Це пояснюється тим, що однією з відмінних рис прикметників є широта їхньої смислової структури. Чим узагальненішою є ознака, що позначається прикметником, тим ширше коло явищ, до яких її можна віднести, і, відповідно, ширша сполучуваність прикметника з іменниками, що позначають ці явища. Семантичні особливості прикметника спонукають багатьох лінгвістів у процесі побудови класифікацій прикметникової лексики ґрунтуватися не лише на суто семантичних критеріях, а й враховувати залежність прикметників від іменників. Це, однак, може спричинити появу прикметника в різних підкласах однієї класифікації. Так, прикметник «низький» може перебувати як у групі, що містить ЛСВ прикметників, які позначають ознаки предмета, що сприймаються на слух (наприклад, низький бас), так і в групі, що включає ЛСВ прикметників, які позначають ознаки, що сприймаються зором (зокрема, лінійні розміри предмета, наприклад, низький паркан). Існує інша точка зору, згідно з якою позиція дослідника, що спирається на лінгвістичний критерій сполучуваності прикметників, є вразливою. Головна складність при розгляді семантики прикметників полягає «в описі окремого значення, яке передбачає не стільки перерахування носіїв ознаки і тим самим обчислення сполучень даного прикметника з іменниками, що ним визначаються, як це часто зустрічається в лексикографічній практиці, а в абстрагуванні ознаки від її носіїв, тобто у встановленні інваріанта ознаки».

Дійсно, проблема сполучуваності прикметників залишається однією з найважливіших, яку дослідник у процесі опису семантики прикметника не може обійти стороною. Це пов'язано з тим, що ознака не може існувати поза її носієм. Вживання прикметника залежить від набору денотатів, які мають відповідну ознаку. З іншого боку, вивчаючи смислову структуру прикметників, лінгвісти стикаються з проблемою обмеження сполучуваності, що виникає часом незалежно від природи денотата. Наприклад, мовна норма впливає на вживання більшості кольорових прикметників. Порівн.: *rosy cheeks*, але не *cherry/ripe lips* або *hazel eyes*, *chestnut hair*, *sorrel horse*. Залежність прикметників від контексту призводить до виникнення багатьох труднощів при описі їхньої семантики. Одна зі складнощів полягає в тому, що для визначення значення того чи іншого прикметникового слова нерідко потрібно побудувати певні шкали (зокрема, шкалу інтенсивності при вивченні значення прикметника інтенсифікуючого характеру) для вимірювання позначеної ним ознаки. У цьому випадку на шкалі найбільш значущою виявляється точка норми, що вказує на усереднену кількість ознаки, при нанесенні якої, однак, можуть виникнути певні труднощі, як це спостерігається у часто наведеному прикладі *a small elephant/ a big mouse*.

При розгляді семантики прикметника не можна не згадати, що в ряді випадків у семантичній структурі прикметника може відбуватися перерозподіл денотативної та конотативної сем, у результаті чого денотативна сема нейтралізується, відбувається десемантизація, пряме значення втрачається. На перший план виходить суб'єктивний аспект, і прикметник у цьому випадку починає вказувати на високий ступінь прояву якості. У прикметниках, як у класі слів, що мають ознакову семантику, найяскравіше проявляється зв'язок об'єктивних і суб'єктивних чинників. Торкаючись теми суб'єктивного сприйняття, доречно говорити про інтенсивність, яка розуміється як семантична мовна категорія, що слугує для відображення градацій ступеня прояву ознаки. Інтенсивність тісно пов'язана з такими явищами, як експресивність та оцінність. З одного боку, інтенсивність перебуває в безпосередній залежності від експресивності та вказує не лише на експресивність висловлювання, а й визначає ступінь експресії. Чим емоційніша мова, тим вищий ступінь інтенсивності. «Інтенсивність є мірою кількості експресивності, інтенсифікація слугує сигналом того, що висловлювання є стилістично не нейтральним, тобто експресивним, інтенсифікатори, що репрезентують категорію інтенсивності, допомагають визначити, якою мірою висловлювання є експресивним» [1, с. 17]. З іншого боку, більша частина слів з експресивним забарвленням має експресивно-оцінювальне значення: якісне або кількісне (інтенсифікуюче), що особливо добре видно на прикладі класу прикметників. У цій статті розглядаються прикметники, у яких зміст лексичного значення цілком зводиться до вираження інтенсивності. У слів-підсилювачів цього типу «компонент інтенсивності є ядерним, і він поряд із лексико-граматичними компонентами практично вичерпує денотативний аспект значення» [1, с. 13]. Їхньою відмітною рисою є можливість вказувати лише на ступінь прояву ознаки різноманітних предметів і явищ. Відсутність предметного значення легко виявляється при вилученні прикметника, елімінація якого в цьому випадку не призводить до зміни сенсу речення, а лише до втрати ним підсилювального значення. Порівн.:

a complete fool → *a fool*

– Вона, безперечно, вважала його повним дурнем ... [4, с. 155].

in a total panic → *in panic*

– Jensen ran in a huge, rambling circle, eyes covered, feet stumbling and rebounding against each other, in a total panic [5, с. 333].

До власне інтенсифікаторів першої групи належать прикметники, у яких значення ступеня притаманне в будь-якому контексті й зводиться до моделі *to a complete/maximum degree*.

1. Це прикметники, що виражають повний ступінь якості: *complete*, *absolute*, *total*, *entire*, *thorough* (*thorough going*), *utter*, *plenary*, *out-and-out*. Однак за кількістю та частотою вживання прикметники зі значенням «повноти» поступаються утвореним від них

прислівникам: *completely, absolutely, totally, entirely, thoroughly, utterly* тощо. Це зумовлено тим, що в першому випадку основним елементом, що підсилюється, є лише іменник, а в другому — як дієслово, так і прикметник, який у більшості випадків позначає ознаку предмета, що може проявлятися в різному ступені.

2. До цієї групи входять також прикметники синонімічного ряду: *terrible (terrific, terrifying), awful, horrible (horrid), dreadful, dire* тощо, у структурі яких відбувається зниження лексичного значення (аж до його повної втрати) та розвиток підсилювального значення. У результаті десемантизації прикметника відбувається порушення внутрішньої форми лексеми та утворення слів з абстрактним значенням, що виражають кількість ознаки, які мають суто підсилювальне значення. Наприклад:

1) *awful* — дуже поганий або неприємний; надзвичайно шокуючий: *I look awful in a swimsuit / the place smelled awful*;

2) використовується для підкреслення ступеня чогось: *I've made an awful fool of myself* [1, с. 55].

3. До цієї групи власне інтенсифікаторів можна віднести слова типу *damn / damned, damnable, confounded, deuced, cursed, develish, doggone, hellish, blessed, bloody, blooming* тощо. Ці слова отримали назву емоційних інтенсифікаторів, або експлетивів. Оскільки в експлетивах переважає афективний зміст і вони радше передають не ставлення мовця до подій чи предметів, а його емоційний стан у момент мовлення (у більшості випадків негативне ставлення), вони широко вживаються в розмовній мові [1, с. 87].

— Дункан пирхнув: «І це ще одна річ. Чортова дитяча мова! Це не «yith», це «yes»! Y-E-S, yes. Тож кажи «yes». «Yith», — послужливо сказала Леллі [3, с. 244].

Четверта група прикметникових слів, що виконують у реченні власне підсилювальну функцію (причому підсилення здійснюється зі знаком «-»), складається з прикметників, які вказують на малий ступінь прояву ознаки (модель *to a small degree*). І хоча в лінгвістичній літературі їх часто згадують, використовуючи різну термінологію: лексичні засоби ослаблення, деінтенсифікатори, зменшувачі, прикметникам цього типу приділяється значно менше уваги, ніж прикметникам, що мають у своєму значенні семи збільшення ознаки. Це зумовлено тим, що прикметники моделі «*to a small degree*» не настільки численні й не мають такого розмаїття смислових відтінків. Значення слабого та приблизного ступеня інтенсивності якості мають прикметники типу: *scant – scant resources; scanty – scanty income; scarce – scarce materials; minor – minor alterations; slight – slight injury; meagre – meagre earnings* [1, с. 67]. І, нарешті, остання, п'ята група власне інтенсифікаторів включає прикметники зі значенням мінімального ступеня прояву ознаки, про що свідчать словникові визначення: *minimal* (= of a minimum amount, quantity, or degree), *infinitesimal* (= an indefinitely small quantity), *imperceptible* (= настільки незначний, поступовий або ледь помітний, що його неможливо сприйняти), *незначний* (= що не потребує уваги (особливо ~quantity) [2]. Прикметники моделі *to a minimal degree* є найменш чисельною та найрідше вживаною з усіх груп власне інтенсифікаторів.

Зі сказаного вище випливає, що до групи власне інтенсифікаторів можна віднести прикметники, лексичне значення яких цілком зводиться до вираження інтенсивності, хоча цей процес може ускладнюватися тим, що залежно від контексту в прикметнику переважає предметне, оцінне або підсилювальне значення. Ад'єктивній лексиці цієї групи відповідає унарна шкала, що зумовлено особливостями імен прикметників. Власне інтенсифікатори відображають кількісну зміну ознаки від нуля до максимуму. Маючи ослаблене якісно-оцінне значення, вони мають велику валентність і, нарешті, власне інтенсифікатори можуть поєднуватися зі словами як позитивної, так і негативної оцінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Харитончик З.А. Іменники-прикметники в лексико-граматичній системі сучасної англійської мови. Мінськ: Вища школа, 1986. 96 с.
2. Oxford Dictionary of English. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2010. 2096 p.
3. Brown J. W. Penross Manor. Milton Keynes: Word Books, 1987. 187 p.
4. Cherryh C. J. Mermaid. [S. l.]: A Mandarin Paperback, 1991. 374 p.
5. King S. The Bachman Books: Four Early Novels. [S. l.]: The Penguin Group, 1985. 923 p.

БОНЬКОВСЬКИЙ О.А., старший викладач
Білоцерківський національний аграрний університет

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ В ДИВЕРГЕНТНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ

У статті досліджуються специфіка та основні труднощі відтворення німецьких та українських фразеологічних одиниць. Проаналізовано структурно-семантичні особливості ідіом, кліше, парних та компаративних фразеологізмів. Окреслено ключові перекладацькі стратегії, що базуються на прагматичній адекватності та збереженні етнокультурного компонента у фахових дискурсах.

Ключові слова: фразеологізм, ідіома, компаративний фразеологізм, етнокультурний компонент, синтагма.

BONKOVSKYI O.A., senior lecturer
Bila Tserkva national agrarian university

PHRASEOLOGICAL TRANSLATION CHALLENGES WITHIN THE DIVERGENT SPACE OF THE UKRAINIAN AND GERMAN LANGUAGES

The specifics and main difficulties of reproducing German and Ukrainian phraseological units are at the focus of the article. The structural and semantic features of idioms, clichés, paired and comparative phraseological units are analyzed. Key translation strategies based on pragmatic adequacy and preservation of the ethno-cultural component in professional discourses are outlined.

Keywords: idiom, comparative idiom, ethnocultural component, syntagma.

В процесі фахової комунікації можуть вживатися складні синтаксичні конструкції, які характеризуються структурною різнотипністю (іменникові, прикметникові, числівникові тощо) та варіативністю типів зв'язку (предикативний, прислівниковий, керування, прилягання). Більшість словосполучень у мовленні є вільними і створюються динамічно без особливих перешкод (наприклад: *красива дівчина, читати книжку*). Проте значний масив мовного фонду становлять синтагми, які не виникають спонтанно, а, як доводять сучасні психолінгвістичні експерименти, зберігаються у ментальному лексиконі у вигляді готових словесних блоків (*біла ворона; жити на широку ногу*). Такі стійкі, семантично неподільні комплекси, фразеологізми, становлять одну з найбільших труднощів у теорії та практиці перекладу. Фразеологізми характеризуються цілісним значенням, яке за своїм характером є ідіоматично переосмисленим та переважно метафорично образним. Цей образ, лінгвістичним вираженням якого є внутрішня форма фразеологізму (лексико-семантичний зміст вільного словосполучення, на основі метафоризації якого він виник), поступово деактуалізується в процесі історичного розвитку мови. Внаслідок цього фразеологічні одиниці (ФО) демонструють різні ступені вмотивованості — від очевидного до нульового. Якщо вільні словосполучення перекладаються переважно на лексико-синтаксичному рівні, то фразеологізми вимагають особливого підходу — перекладу на рівні ідіоми як неподільного смислового кванта. Українська дослідниця Р. П. Зорівчак зазначала, що під час перекладу вирішальна роль часто належить не формальній заміні елементів оригіналу (ФО на ФО), а адекватному відтворенню денотативного змісту, експресивно-емоційної тональності першотвору та інших естетичних функцій, зумовлених авторським задумом. Фразеологізм виступає автономною одиницею перекладу, яка відтворюється як цілісність, незалежно від наявності чи відсутності структурних еквівалентів у цільовій мові. Особливу проблему становлять етнокультурні фразеологізми, які містять національні реалії. Багато з них втратили первинну образність через зникнення побутових контекстів. Наприклад, ідіома *das geht auf keine Kuhhaut* зазвичай перекладається як «цього не можна стерпіти», хоча її буквальне значення — «це не поміститься на коров'ячу шкуру». Переклад ідіом, які повністю втратили свою первинну мотивацію, є найскладнішим і вимагає варіативних

трансформацій. Так, походження загальновідомого виразу *auf großem Fuße leben* (жити на широку ногу) пов'язують із європейською модою XIV–XVI століть носити черевики з довгими носками. Розмір носка черевика згодом став маркером багатства та знатності, що й зафіксувалося у мові, втративши первинний контекст. Також особливого підходу вимагає переклад кліше, парних фразеологізмів (незворотних біномів) та компаративних фразеологізмів.

Переклад фразеологічних одиниць з німецької мови на українську та навпаки є складним багаторівневим процесом, який виходить за межі суто лінгвістичних заміन. Головна трудність полягає у дивергенції внутрішніх форм фразеологізмів, спричиненій відмінностями в історичному розвитку, побуті та культурі українського та німецького народів. Успішність перекладацьких рішень залежить від уміння ідентифікувати структурно-семантичний тип ФО (ідіоми, кінєграми, кліше тощо) та правильно обрати між віднаходженням повного еквівалента, функціонального аналога чи застосуванням описового перекладу. Передача денотативного змісту разом із збереженням конотативного, емоційно-експресивного та етнокультурного навантаження фразеологізму залишається ключовим критерієм досягнення прагматичної адекватності перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баран Я.А. Фразеологія у системі мови та в тексті. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. 128 с.
2. Гавриш В.І., Пророченко О.П. Німецько-український фразеологічний словник: у 2-х т. Київ: Рад. школа, 1981.
3. Зорівчак Р.П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою). Львів: Вища школа, 1983. 176 с.
4. Степовенко А.О., Овсієнко Л.О. Актуальні проблеми перекладу фразеологізмів з німецької на українську мову. *Міжособистісна комунікація та перекладознавство: сучасні перспективи розвитку*: зб. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (16 квітня 2024 р.). Черкаси, 2024. С. 158–159.
5. Burger H. Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. 5., neu bearb. Aufl. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2015. 248 S.

УДК 378.147:811.112.2'374-057.875

РЕЗНИК В.Г., старший викладач

Білоцерківський національний аграрний університет

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ

У роботі висвітлено методичні засади формування лексикографічної компетенції студентів-філологів при вивченні німецької мови як другої іноземної. Визначено потенціал дослідницького, проєктного методів та інформаційно-комунікаційних технологій. Акцентовано на доцільності інтеграції електронних баз даних, мобільних застосунків та онлайн-корпусів текстів (зокрема DWDS). Запропонований підхід забезпечує розвиток навичок автономної роботи з лінгвістичним матеріалом та підвищує готовність до майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: лексикографічна компетенція, німецька мова як друга іноземна, лінгводидактика, штучний трилінгвізм, корпусно-орієнтоване навчання.

RIEZNIK V., senior lecturer

Bila Tserkva national agrarian university

METHODOLOGICAL PRINCIPLES FOR DEVELOPING LEXICOGRAPHIC COMPETENCE IN FUTURE PHILOLOGISTS DURING THE STUDY OF GERMAN AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE

This paper examines the methodological foundations for developing lexicographical competence among philology students when studying German as a second foreign language. It identifies the potential of research-based and project-based methods, as well as information and communication technologies. Emphasis is placed on the benefits of

integrating electronic databases, mobile applications and online text corpora (in particular, the DWDS). The proposed approach fosters the development of skills for working independently with linguistic material and enhances students' readiness for their future professional careers.

Keywords: lexicographical competence, German as a second foreign language, language teaching, artificial trilingualism, corpus-based learning.

Сучасний етап розвитку вищої філологічної освіти в Україні вимагає від майбутніх фахівців не просто репродуктивного володіння іноземними мовами, а й високого рівня автономії у когнітивно-пошуковій діяльності. Ключовим інструментом забезпечення такої самостійності є лексикографічна компетенція, яка інтерпретується як здатність ефективно взаємодіяти з різними типами довідкових систем для розв'язання комунікативних, перекладацьких та науково-дослідницьких завдань.

Особливої актуальності ця проблема набуває у контексті вивчення німецької мови як другої іноземної (*Deutsch als zweite Fremdsprache – DaZf*) на базі першої (зазвичай англійської). У закладах вищої освіти такий процес відбувається в умовах штучного трилінгвізму, що детермінує специфічні психолінгвістичні та методичні виклики: міжмовну інтерференцію на лінгвістичному рівні та позитивний, або негативний трансфер на операційному рівні [1, с. 45].

Теоретичний базис дослідження лексикографічної компетенції закладено у працях вітчизняних науковців (О. М. Дем'яненко, В. А. Широков, О.П.Ющук), які розглядають словник як когнітивну модель мови та основу комп'ютерної лінгводидактики. Питаннями багатомовності, штучного трилінгвізму та специфіки *DaZf* активно займаються німецькі дослідники, зокрема Б. Гуфайзен (B. Hufeisen) та Г. Нойнер (G. Neuner), які довели необхідність опори на попередній лінгвістичний досвід студента для інтенсифікації навчання. Попри наявність ґрунтовних праць, методичні засади формування лексикографічної компетенції філологів із залученням цифрового інструментарію за умов координативного білінгвізму потребують системної верифікації.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування та експлікація інтегративного лінгводидактичного інструментарію формування лексикографічної компетенції майбутніх германістів у процесі вивчення другої іноземної мови.

Специфіка формування лексикографічної компетенції в умовах штучного трилінгвізму (L1 – рідна мова, L2 – англійська мова, L3 – німецька мова) полягає в тому, що студенти-філологи вже володіють певними стратегіями пошуку інформації, сформованими під час вивчення першої іноземної мови. Проте німецька мова як об'єкт вивчення характеризується високим рівнем флексивності, розвиненою системою словоскладання (*Komposita*) та специфічною структурою керування дієслів, що унеможливорює сліпе перенесення стратегій роботи з англійськими словниками [1, с. 48].

Для коректного кодування та декодування німецького тексту студент має вміти аналізувати не лише денотативне значення слова, а й його синтагматичні зв'язки. Відомий німецький лінгвіст У. Енгель (U. Engel) у своїх працях обґрунтовує важливість валентнісного підходу в лексикографічному описі мови, підкреслюючи, що дієслівна валентність визначає структуру всього речення, а отже, філолог мусить уміти виокремлювати ці дистрибутивні характеристики безпосередньо зі структури словникової статті [4, с. 112].

Для подолання міжмовної інтерференції методичні засади навчання мають базуватися на таких підходах:

1. Дослідницький метод (аналіз та компаративістика): замість пасивного фіксування перекладу слова, студенти залучаються до компаративного аналізу словникових статей. Наприклад, порівняння тлумачень синонімів у монологічних словниках німецької мови та їхніх еквівалентів в англійській мові. Це дозволяє диференціювати семантичні поля і запобігати помилкам трансферу.

2. Проектно-концептографічний підхід: ефективною формою автономної роботи є створення здобувачами власних тематичних глосаріїв чи мікрословників німецької термінології. Як зазначає В. А. Широков, процес проектування лексикографічної

мікроструктури (самостійне формування семантизації, граматичних поміток, прагматичного контексту) стимулює аналітичне мислення студентів та дозволяє їм освоїти закони системної організації лексичного складу мови [2, с. 89].

3. Технології корпусно-орієнтованого навчання (Corpus-based learning): сучасна лексикографічна компетенція не може обмежуватися статичними словниками. Інтеграція у навчальний процес Цифрового словника німецької мови (*Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache – DWDS*) та текстових корпусів дозволяє студентам аналізувати колокації, частотність вживання слів та реальний контекст їх функціонування в сучасному дискурсі [3, с. 112]. Корпусні дані нівелюють штучність навчальних прикладів, демонструючи живу мовну картину.

Як зазначає німецький лінгводидакт К. Гавеліс (C. Gavelis), залучення корпусів текстів перетворює студента з пасивного споживача знань в активного дослідника мовної тканини, що кардинально прискорює формування лексичної системності [6, с. 89].

Упровадження зазначеного інструментарію забезпечує перехід від репродуктивного пошуку німецького слова до концептуального моделювання знань, де студент чітко розуміє прагматичні, соціолінгвістичні та стилістичні обмеження лексеми. Автономна когнітивна діяльність здобувачів у процесі роботи з цифровими базами даних та мобільними застосунками оптимізує автентичне сприйняття мовного субстрату.

Отже, формування лексикографічної компетенції студентів-філологів у межах курсу німецької мови як другої іноземної є багатовекторним процесом, що вимагає урахування чинників штучного трилінгвізму. Методичними засадами такої діяльності є синергія дослідницького та проєктного методів із новітніми корпусно-орієнтованими технологіями (зокрема платформою DWDS). Системне використання електронних лексикографічних баз даних дозволяє мінімізувати явища інтерлінгвальної інтерференції, активізувати механізми позитивного мовного трансферу та забезпечити високий рівень професійної готовності майбутніх філологів до автономної перекладацької та педагогічної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дем'яненко О.М. Психолінгвістичні аспекти навчання другої іноземної мови в умовах координативного білінгвізму. *Іноземні мови в школі*. 2018. № 3. С. 44–51.
2. Широков В.А. *Елементи комп'ютерної лексикографії*. Київ: Довіра, 2005. 248 с.
3. Ющук О.П. Корпусна лінгвістика як інноваційне середовище формування мовної компетенції студентів-філологів. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО*. Серія: Філологія. 2021. Вип. 42. С. 109–115.
4. Engel U. *Deutsche Grammatik*. 2., verbesserte Auflage. Heidelberg: Julius Groos Verlag, 1991. 888 S.
5. Hufeisen B., Neuner G. *Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachen – Deutsch nach Englisch*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003. 162 S.
6. Gavelis C. Korpuslinguistische Werkzeuge im DaF-Unterricht: Potenziale für die autonome Lexikographiearbeit. *Deutsch als Fremdsprache*. 2022. Bd. 59, H. 2. S. 81–94.

УДК 378.147:811.111

ЧЕРНИЩУК Ю.І., старший викладач

Білоцерківський національний аграрний університету

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

Сучасна професійна підготовка майбутніх фахівців аграрної галузі потребує інтеграції іншомовної та цифрової компетентностей. Використання цифрових технологій у навчанні англійської мови створює умови для розвитку професійного мовлення, роботи з автентичними матеріалами та моделювання ситуацій міжкультурної комунікації.

Ключові слова: цифрові технології, англійська мова, професійно-комунікативна компетентність, аграрна освіта, міжкультурна комунікація, цифрові ресурси.

CHERNYSHCHUK Y. I., senior lecturer

DIGITAL TECHNOLOGIES AS A MEANS OF DEVELOPING ENGLISH PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE AGRICULTURAL SPECIALISTS

The professional training of future agricultural specialists requires the integration of foreign language and digital competences. The use of digital technologies in English language teaching creates opportunities for developing professional communication skills, working with authentic materials and modelling intercultural communication situations.

Keywords: digital technologies, English language, professional communicative competence, agricultural education, intercultural communication, digital resources.

Сучасна аграрна галузь активно інтегрується у світовий економічний, науковий та технологічний простір. Розвиток міжнародного співробітництва, упровадження сучасних агротехнологій, використання інноваційної сільськогосподарської техніки та доступ до англійських науково-технічних ресурсів зумовлюють необхідність якісної іншомовної підготовки майбутніх фахівців аграрного профілю. Володіння англійською мовою сьогодні є важливою складовою професійної компетентності фахівця, оскільки забезпечує можливість отримувати актуальну інформацію, брати участь у міжнародній комунікації, працювати з професійною документацією та взаємодіяти з іноземними партнерами.

У цьому контексті особливого значення набуває формування англійської професійно-комунікативної компетентності студентів аграрних спеціальностей. Її розвиток передбачає не лише засвоєння граматичних і лексичних норм англійської мови, а й формування здатності використовувати мовні засоби відповідно до професійної ситуації. Студент має вміти читати й аналізувати фахові тексти, сприймати професійне мовлення на слух, вести діалог, аргументовано висловлювати власну думку, презентувати професійні проекти та здійснювати письмову комунікацію англійською мовою.

Одним із перспективних напрямів удосконалення іншомовної підготовки є впровадження цифрових технологій. Їх використання трансформує традиційну модель навчання та створює можливості для організації інтерактивної, практико-орієнтованої й особистісно спрямованої освітньої діяльності. Цифрові технології дозволяють урізноманітнити форми роботи студентів, забезпечити доступ до автентичних англійських матеріалів і створити умови для самостійного опрацювання навчального матеріалу.

Для викладача практичного курсу англійської мови цифрові ресурси є ефективним засобом моделювання реальних ситуацій професійного спілкування. Зокрема, під час занять доцільно використовувати відеоматеріали, подкасти, інтерактивні вправи, електронні словники, професійні вебресурси, онлайн-тести, цифрові презентації та освітні платформи. Важливо, щоб такі ресурси не використовувалися лише як додатковий спосіб подання інформації, а були інтегровані в систему комунікативних завдань.

Особливу цінність для студентів аграрних спеціальностей мають автентичні англійські матеріали професійного спрямування. Наприклад, студентам можна запропонувати відео або статті про точне землеробство, роботизацію сільського господарства, системи GPS-моніторингу, сучасну сільськогосподарську техніку, органічне виробництво, сталий розвиток та цифровізацію аграрного сектору. Робота з такими матеріалами дає можливість одночасно розвивати мовні навички та розширювати професійну компетентність.

Важливим етапом роботи з цифровими матеріалами є виконання комунікативних завдань. Після опрацювання відео студенти можуть визначати основну інформацію, складати запитання, обговорювати проблемні питання, проводити дискусії або моделювати професійні ситуації. Наприклад, після перегляду матеріалу про сучасну аграрну техніку студенти можуть виконати рольову вправу, у якій один учасник виступає представником компанії-виробника, а інший – фермером, зацікавленим у придбанні техніки. Такий вид діяльності сприяє формуванню навичок професійного діалогу та аргументованого висловлювання англійською мовою.

Окрему перспективу становить використання інструментів штучного інтелекту в навчанні англійської мови. Генеративні технології можуть застосовуватися для створення професійних діалогів, ситуацій для рольових ігор, лексичних вправ, запитань до текстів, завдань на переклад та редагування. Студенти можуть використовувати цифрові інструменти для аналізу власних мовних помилок, розширення словникового запасу та підготовки до професійного спілкування.

Водночас використання штучного інтелекту в освітньому процесі потребує критичного ставлення до отриманих результатів. Студенти повинні вміти перевіряти запропоновану інформацію, оцінювати достовірність джерел, редагувати автоматично створений текст та самостійно приймати рішення щодо доцільності використання запропонованого мовного матеріалу. Таким чином, робота з цифровими інструментами має сприяти не заміні самостійної діяльності студента, а її розвитку.

Цифрові технології також створюють сприятливі умови для організації змішаного навчання. Частину навчального матеріалу студенти можуть опрацьовувати самостійно в цифровому середовищі, а практичне заняття використовувати для комунікативної діяльності. Наприклад, до заняття студент може ознайомитися з англomовним текстом про певну аграрну технологію та опрацювати термінологію, а на занятті застосувати вивчену лексику під час дискусії, презентації чи професійного діалогу.

Застосування цифрових технологій є особливо актуальним у формуванні міжкультурної комунікативної компетентності. Автентичні англomовні ресурси дають можливість студентам ознайомлюватися з особливостями професійної комунікації представників різних країн, моделями поведінки та нормами професійного етикету. Це важливо для майбутніх фахівців аграрної галузі, які можуть брати участь у міжнародних проектах, професійних конференціях, виставках та програмах академічної мобільності.

Отже, цифрові технології є важливим інструментом сучасної іншомовної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі. Їх систематичне та методично обґрунтоване використання на заняттях з практичного курсу англійської мови сприяє формуванню професійно-комунікативної компетентності, розвитку мовленнєвих навичок, засвоєнню фахової термінології та підготовці студентів до міжкультурної професійної взаємодії. Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення комплексу цифрових комунікативних завдань англійською мовою, орієнтованих на конкретні аграрні спеціальності та реальні ситуації професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Danyliuk S., Pak A., Terekhova S., Mykolenko T., Kozak S. The Role of Digital Technologies in Building Foreign Language Competencies of Future Specialists. *Revista de la Universidad del Zulia*. 2023. № 41. P. 847–861. DOI: 10.46925/rdluz.41.47.
2. Prasetyanto M., Maharddhika R., Trimus S.E.P.L. The Digital-Mediated Extensive Reading on English Language Learning of Agriculture Students. *Journal of Education and Learning (EduLearn)*. 2024. Vol. 18, № 1. P. 107–115.
3. Zorin D., Sereda N. Multimedia technologies as a means of developing the foreign language communicative competence of future higher education teachers. *Наукова школа академіка Івана Зязюна у працях його соратників та учнів: матеріали 8-ї Міжнар. наук.-практ. конф.* Харків: НТУ «ХПІ», 2024. С. 227–229.

УДК: 159.9:613.86

РОМАНЧУК І.В., здобувачка другого (магістерського рівня)

Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ

Досліджено внутрішні ресурси та психологічні механізми, які сприяють ефективній адаптації особистості після пережитого травматичного досвіду.

Ключові слова: психологічна травма, подолання, психологічне відновлення, копінг-стратегії, ментальна стійкість, посттравматичне зростання.

ROMANCHUK I.V., second-cycle (master's-level) student

Bila Tserkva Institute of Continuing Professional Education of the Higher Educational Institution «University of Educational Management» of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF COPING WITH THE CONSEQUENCES OF PSYCHOLOGICAL TRAUMA

This study examined the internal resources and psychological mechanisms that contribute to effective adaptation following a traumatic experience.

Keywords: psychological trauma, coping, psychological recovery, coping strategies, mental resilience, post-traumatic growth.

Сучасний стан розвитку суспільства супроводжується значною кількістю екстремальних, військових та соціально-техногенних викликів, які призводять до зростання кількості осіб з ознаками психологічної травматизації. Психологічна травма виникає тоді, коли інтенсивність зовнішнього руйнівного впливу суттєво перевищує природну здатність психіки особистості до адаптації та саморегуляції [1, с. 42; 7, с. 271]. Травматична подія руйнує базове почуття безпеки, прогнозованості світу та суб'єктивного контролю за власним життям. Водночас процес подолання наслідків психотравми являє собою складний, багатокомпонентний процес, який охоплює не лише зниження рівня тривоги та симптоматики посттравматичного стресового розладу (ПТСР), а й глибоку трансформацію когнітивних схем і пошук нових сенсів існування [5, с. 58; 8, с. 112].

Феноменологія та механізми психологічної травми. У контексті сучасної психотравматології травма розглядається не просто як подія, що відбулася в минулому, а як специфічний відбиток у нервовій системі, психіці та тілі людини, який продовжує визначати її поточне функціонування [2, с. 34]. Згідно з нейробіологічними та психологічними дослідженнями Б. ван дер Колка, під впливом надмірної загрози порушується природна консолідація пам'яті, внаслідок чого травматичні спогади зберігаються у вигляді неупорядкованих сенсорних, емоційних та соматичних фрагментів [2, с. 88].

Основні наслідки впливу психотравмуючих подій проявляються на чотирьох базових рівнях психічної діяльності:

1. Емоційний: хронічна тривожність, депресивні стани, емоційне заніміння (алекситимія), спалахи неконтрольованої агресії [1, с. 65; 3, с. 44].
2. Когнітивний: нав'язливі спогади (інтрузії, флешбеки), труднощі концентрації уваги, катастрофізація майбутнього, порушення часової перспективи [7, с. 275].
3. Поведінковий: гіперпильність, систематичне уникнення тригерних ситуацій, соціальна самоізоляція та аутоагресивна поведінка [3, с. 48].
4. Фізіологічний: соматизація напруги, порушення сну, постійне фізіологічне гіперзбудження, яке супроводжується дезорганізацією вегетативної нервової системи [4, с. 52].

Як зазначає О. А. Блінов, бойова та екстремальна психологічна травма супроводжується деформацією психологічних механізмів саморегуляції та проривом захисних бар'єрів психіки [1, с. 18]. Це вимагає від фахівців глибокого розуміння чинників, що сприяють деконструкції травматичного досвіду та його подальшій інтеграції в цілісну структуру особистості.

Ключові психологічні чинники та ресурси подолання. Ефективність процесу відновлення визначається взаємодією суб'єктивних (внутрішньоособистісних) ресурсів та зовнішніх (середовищних) чинників підтримки [3, с. 112].

1. Копінг-стратегії та когнітивна переоцінка. Успішне подолання передбачає поступову трансформацію уникнення у вибір активних копінг-стратегій, орієнтованих на вирішення проблеми та пошук підтримки. Ключову роль відіграє процес когнітивного переосмислення,

під час якого травматична подія перестає визначати все життя особистості, а стає лише однією з його важких, але засвоєних сторінок [8, с. 130].

2. Психологічна стійкість (резильєнтність). Резильєнтність визначається як динамічна здатність психіки відновлювати баланс після деструктивного зовнішнього впливу [6, с. 15]. Вона базується на почутті власної ефективності (self-efficacy), гнучкості мислення та здатності опиратися на внутрішні цінності під час кризи [6, с. 18].

3. Тілесна саморегуляція та заземлення. Оскільки травма глибоко закарбовується на тілесному рівні, П. Левін підкреслює важливість роботи з соматичними реакціями [4, с. 104]. Застосування технік заземлення, усвідомленого дихання та м'язової релаксації дозволяє вивільнити заблоковану стресову енергію та відновлює нормальну роботу автономної нервової системи [4, с. 118].

4. Соціальна підтримка та безпечний простір. Наявність надійного соціального оточення виступає потужним буфером проти посттравматичної дезадаптації [3, с. 125]. Можливість розділити власний біль без ризику бути знеціненим чи засудженим повертає особі відчуття приналежності та прийняття [5, с. 102].

5. Посттравматичне зростання (ПТЗ). Дослідження Р. Тедескі та Л. Калхуна доводять, що подолання травми не зводиться лише до ресоціалізації [8, с. 154]. За умов належного психологічного супроводу людина здатна вийти на новий рівень особистісного розвитку, що проявляється у зміні життєвих пріоритетів, поглибленні взаємин із близькими, усвідомленні власної внутрішньої сили та відкритті нових сенсів [5, с. 114; 8, с. 160].

Напрями та доказові методи психологічної допомоги. Психологічна корекція та реабілітація після психотравмуючих подій потребує застосування методів із підтвердженою ефективністю [3, с. 140; 7, с. 280]:

- Когнітивно-поведінкова терапія, фокусована на травмі (TF-CBT): дозволяє ідентифікувати та модифікувати дезадаптивні переконання (наприклад, про власну провину або тотальну небезпеку світу) та провести систематичну десенсибілізацію до травматичних тригерів [7, с. 282].

- Десенсибілізація та опрацювання рухом очей (EMDR): прискорює природне нейрофізіологічне опрацювання травматичних спогадів через білатеральну стимуляцію [2, с. 210].

- Логотерапія та екзистенційний аналіз: допомагає відновити систему втрачених сенсів та цінностей після глобальної руйнації попереднього життєвого задуму [5, с. 88].

Подолання наслідків психологічної травми є складним та тривалим процесом, який вимагає цілісного підходу. Успішність психологічного відновлення залежить від розвитку внутрішніх ресурсів особистості (резильєнтності, копінг-стратегій, тілесної усвідомленості), наявності якісної соціальної підтримки та застосування фахових методів психотерапії. Підсумковою метою подолання травми є не заперечення чи забуття пережитого досвіду, а його безпечна інтеграція в життєву історію особистості, що створює підґрунтя для її подальшого посттравматичного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блінов О.А. Психологія бойової психологічної травми: навч. посіб. Київ: Талком, 2019. 182 с.
2. Ван дер Колк Б. Тіло запам'ятовує все. Тіло, мозок і дух у подоланні травми / пер. з англ. О. Загальська. Київ: Форс Україна, 2021. 464 с.
3. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АО/ООС у період адаптації до мирного життя: практ. посіб. Київ: НМЦ ЦО НАПН України, 2020. 192 с.
4. Левін П. Пробудження тигра: зцілення травми / пер. з англ. Київ: ВІП, 2021. 304 с.
5. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / пер. з англ. К. Новакова. Харків: КСД, 2016. 160 с.
6. Франклін Е., Кармайкл К. Психологічна резильєнтність: як зберегти ментальне здоров'я під час війни та криз. *Журнал сучасної психології*, 2023. № 4. С. 12–24.
7. American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed., text rev.; DSM-5-TR). Washington, DC: American Psychiatric Publishing, 2022. 1056 p.
8. Tedeschi R.G., Calhoun L.G. *Posttraumatic Growth: Theory and Research*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1998. 256 p.

ЛІНГВОПРАВОВІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ АГРАРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

На сучасному етапі розвитку лінгвістики на особливу увагу заслуговують питання перекладу фахових текстів, зокрема юридичних у галузі сільського господарства для врегулювання та розвитку відносин.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, англомовні аграрні тексти, лінгвоправові аспекти.

DIACHUK O.V., candidate of philological sciences

Bila Tserkva national agrarian university

LINGUISTIC AND LEGAL ASPECTS OF TRANSLATION LEGAL TEXT AS FACTOR IN ENSURING INTERCULTURAL AGRARIAN COMMUNICATION

At the current stage of linguistic development, particular attention should be paid to the translation of specialized texts in particular legal texts in the agricultural sector for the purpose of regulating and developing relations.

Keywords: intercultural communication, English agrarian texts, linguistic and legal aspects.

В умовах активізації міжкультурної аграрної комунікації переклад юридичних текстів (договорів, стандартів, нормативних актів) набуває статусу не лише лінгвістичної, а й правової проблеми, що потребує врахування термінологічної, культурної та юридичної специфіки обох правових систем.

При передачі юридичної літератури з англійської мови на українську важливе значення має взаємодія терміна з правовим контекстом, що допомагає розкрити його значення.

При перекладі юридичної термінології, одним з основних є принцип «збереження єдності форми та змісту» і принцип «контекстності». Метою першого принципу являється точна передача форми понять та їх основного значення (змісту). Другий принцип передбачає збереження змісту, але переклад терміну безпосередньо залежить від контексту [4]. Тобто, використовуючи обидва шляхи при відтворенні термінології, зберігається основний смисл слів, але їх переклад при цьому варіюється в залежності від контексту.

Серед проблем, пов'язаних з перекладом юридичних текстів в аграрній галузі, є відповідність термінології, оскільки проблема правової адекватності рівно автентичних текстів угод різними мовами тут постає як проблема еквівалентності правової термінології, що вживається при перекладі в тексті угоди у галузі сільського господарства [2]. В залежності від тематики угоди та її спрямованості, іноді в самій угоді укладачі вдаються до тлумачення значення термінів, якого вони набуватимуть в данному контексті.

Щодо досліджуваних аграрних текстів, то вони відносяться до групи інформаційно-термінологічних текстів, у яких виклад інформації відбувається за певними правилами. У таких текстах завжди використовуються термінологічна лексика, відсутнє емоційне забарвлення, у англійській мові для цього слугують безособові конструкції, пасив, фон теперішнього часу [3]. Усе це надає тексту характеру об'єктивного позачасового повідомлення, яке на даний момент претендує на роль абсолютної істини.

При перекладі текстів найчастіше серед стилістичних прийомів, які зустрічаються, є порівняння. Вони використовуються авторами для наочного і детального опису об'єкта дослідження, а також для виділення в ньому однієї характерної особливості, специфіку якої автор хоче показати або поглибити [2]. Такі порівняння простежуються і в наукових текстах аграрної тематики:

The idea that thousands of tiny sensors could be scattered like invisible eyes, ears and noses across farm fields and battlefields sounds like science fiction. – Ідея про те, що тисячі маленьких

сенсорів будуть розміщені ніби невидимі очі, вуха та носи вздовж фермерських угідь та полів, звучить як наукова фантастика

У англomовних аграрних текстах притаманним є використання метафор, про що свідчать наступні приклади:

dry cow – недійна корова; *live weight* – жива вага; *live fence* – живоплім; *sharp air* – морозне повітря; *worn-out soil* – виснажений ґрунт; *virgin soil* – незайманий, цілинний ґрунт; *active substance* – активна речовина; *active ingredien* – діючий інгредієнт, речовина; *soft water* – м'яка вода.

Таким чином, переклад юридичних текстів аграрної галузі є комплексною лінгвоправовою проблемою, розв'язання якої потребує одночасного врахування термінологічної точності, культурної специфіки та юридичної еквівалентності обох правових систем. Специфіка аграрних текстів ускладнює перекладацьке завдання і водночас вимагає від перекладача особливої уважності до стилістичних засобів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карабан В.І. Переклад англійської науково-технічної літератури. Частина II. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця: Нова книга, 2001. 303 с.
2. Кащишин Н.С. Особливості перекладу англійських дипломатичних термінів українською мовою. Іноземна філологія. 2011. Вип. 123. С. 240–245.
3. Колесник Н.М. Мовні засоби експресивності в науковій літературі: Матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції «Актуальні проблеми сучасної філології та методики викладання іноземних мов у навчальних закладах». Харків: ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2009. С. 97–99.
4. Рудь І.А. Жанрово-стилістичні особливості перекладу англomовних юридичних документів. Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського. 2010. Спец. вип. С. 118–123.

УДК 81'374.2:63:004.087

ВЕЛИКА К.І., старший викладач

Білоцерківський національний аграрний університет

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДУ АГРОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ЕЛЕКТРОННИХ СЛОВНИКІВ, ПЕРЕКЛАДНИХ ПРОГРАМ ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Перекладацьку розвідку здійснено для визначення адекватності перекладу агрономічних термінів за допомогою електронних словників, перекладних програм та штучного інтелекту. Визначено основні переваги та недоліки електронних перекладацьких інструментів. Запропоновано шляхи подолання нестачі електронних баз аграрних термінів для здійснення якісного перекладу.

Ключові слова: аграрні терміни, ботанічні назви рослин, штучний інтелект, перекладні електронні словники, інструментарій перекладу.

VELYKA K., senior lecturer

Bila Tserkva national agrarian university

A COMPARATIVE ANALYSIS OF AGRICULTURAL TERMINOLOGY IN TRANSLATION USING ELECTRONIC DICTIONARIES, MACHINE TRANSLATION PROGRAMS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE

This study aims to assess the adequacy of agricultural term translation using electronic dictionaries, machine translation programs, and artificial intelligence. The main advantages and disadvantages of electronic translation tools have been identified. The study also proposes approaches to addressing the shortage of agricultural terminology databases in the electronic dictionaries in order to facilitate accurate and high-quality translation.

Keywords: agricultural terms, botanical plant names, artificial intelligence, electronic translation dictionaries, translation tools.

У сучасному світі здається, що все довкола нас уже вивчено та досліджено. Спеціально створені інформаційні технології допомагають нам, а інколи виконують нашу роботу. Системи штучного інтелекту постійно вдосконалюються та здатні здійснювати аналіз інформації. Системи штучного інтелекту, зокрема ChatGPT, допомагають виконувати завдання швидше, ніж відомі програми машинного перекладу. Аналіз роботи штучного інтелекту з точки зору перекладу галузевих термінів є актуальним та нагальним, оскільки все ще існує потреба у створенні перекладних галузевих електронних словників українського виробництва. Існує ймовірність, що штучний інтелект може прискорити процес їх укладання.

Мета цієї роботи полягає у перевірці адекватності перекладу аграрних термінів штучним інтелектом, перекладними програмами та в аналізі наявних перекладних електронних словників і програм перекладу українського виробництва. Об'єктом перекладацького дослідження обрано звичайні та карантинні види бур'янів, які завдають шкоди сільському господарству в Україні. Переклад таких назв рослин є основним завданням аналізу.

Розвідки останніх літературних джерел вказують на те, що науковці порушують питання створення українського електронного продукту перекладу. В основі будь-якої перекладної програми лежать електронні словники. Аспекти створення електронних словників уже були предметом дослідження багатьох сучасних науковців, серед яких можна зазначити Л. Беляєву, В. Дубічинського, Є. Карпіловську, Л. Колодяжну, Г. Чередниченко, І. Кульчицького, Є. Купріянова, Р. Мисака, Х. Несі, В. Селегея та ін. Також цим питанням займаються лабораторія комп'ютерної лінгвістики Київського національного лінгвістичного університету, Український мовно-інформаційний фонд НАН України, кафедра загального та прикладного мовознавства Харківського національного університету ім. Каразіна [7].

Серед перекладних електронних словників, перекладних програм старшого та нового покоління, з урахуванням програм штучного інтелекту, найбільшу увагу привертають системи штучного інтелекту ChatGPT [5], Національний онлайн-перекладач M-translate [4], Горох [2] та Kyiv Dictionary [3]. Оскільки ці електронні продукти є безкоштовними інструментами перекладу, вони перебувають у вільному доступі для користувачів онлайн і пришвидшують роботу перекладача, який працює з україномовним або англomовним агрономічним текстом під час перекладу.

Здійснюючи переклад агрономічного тексту (з української на англійську), виникла потреба у визначенні адекватності перекладу, виконаного штучним інтелектом, та еквівалентності термінів, запропонованих електронними словниками й перекладними програмами, зазначеними вище. Після перекладацького аналізу мови перекладу визначено список назв аграрних термінів та ботанічних назв рослин, які позначають звичайні та карантинні види бур'янів. Для правильності перекладу ботанічних назв застосовано латинські назви-показники, які виступають мовою-посередником під час передачі інформації мовою перекладу. Самостійний пошук баз із зазначеними назвами як для англomовних [8], так і для україномовних [6] відповідників зайняв достатню кількість часу. У результаті самостійної роботи отримано такий результат:

1. Айлант найвищий – tree of heaven	18. Повитиця викова – vetch dodder / european dodder
2. Амброзія багаторічна – perennial ragweed / western ragweed	19. Повитиця гронова – swamp dodder / gronovius dodder
3. Амброзія полинолиста – black weed / common ragweed	20. Повитиця європейська – greater dodder / European dodder
4. Амброзія трироздільна – giant ragweed	21. Повитиця запашна – fringed dodder / alfalfa dodder
5. Бuzинник пазушний – poverty weed	22. Повитиця зближена – smallseed alfalfa dodder / alfalfa dodder
6. Гірчак пенсільванський – pennsylvania smartweed	23. Повитиця конюшинна – clover dodder
7. Гірчак повзучий (степовий) – russian knapweed	24. Повитиця Лемана – lehmann's dodder
8. Іпомея плющоподібна – ivy-leaved morning glory	25. Повитиця льонова – flax dodder

9. Іпомея ямчаста – pitted morning glory	26. Повитиця одностовпчикова – one-styled dodder / oriental dodder
10. Лобода біла – white goosefoot	27. Повитиця південна – southern dodder
11. Осот польовий – field thistle	28. Повитиця польова – field dodder
12. Паслін каролінський – carolina horsenettle	29. Повитиця хмельовидна - hop dodder
13. Паслін колючий – buffalo bur	30. Пирій повзучий – couch grass
14. Паслін лінійнолистий – silverleaf nightshade	31. Сорго алепське – johnson grass
15. Паслін триквітковий – cutleaf nightshade / three-flowered nightshade	32. Череда – beggarticks / black jack / burr marigolds
16. Повитиця бесарабська – bessarabian dodder	33. Ценхрус якірцевий – dune sandbur / dune sandspur
17. Повитиця біла – white dodder	34. Щириця – amaranth

Ідентичне завдання було поставлене системі штучного інтелекту ChatGPT. Робота над перекладом була виконана досить добре та повністю збігалася за відповідниками перекладу за лічені хвилини із зазначеним алгоритмом перекладу таких ботанічних назв рослин та джерел пошуку баз еквівалентів мови перекладу (англійської). Водночас програма не зазначила літературних джерел з описом алгоритму перекладу. У попередніх перекладацьких розвідках такий алгоритм перекладу назв рослин та захворювань уже був попередньо описаний [1]. Через синонімічний ряд у латинських назвах єдиною проблемою перекладу все ж таки стали такі назви, як *ценхрус якірцевий*, *гірчак повзучий*, *повитиця викова*. Прослідковувалася здатність програми ChatGPT до логічного аналізу, оскільки було вказано на синонімічний ряд у ботанічних назвах рослин в англійській та латинській мовах.

Пошук агрономічних термінів в електронних словниках займає більше часу, ніж робота зі штучним інтелектом, зокрема з програмою ChatGPT, але цікавило питання наявності самих назв рослин у словниках. Працюючи зі штучним інтелектом, стає зрозумілим, що для своєї роботи така програма використовує всі доступні джерела, у тому числі й електронні словники, які є базою для роботи.

Для порівняльного аналізу еквівалентів перекладу серед електронних словників українського виробництва обрано Горох та Kyiv Dictionary. Ознайомлюючись із базою відповідників в електронному словнику Горох, знайдено англійські назви для *айланту*, *амброзії*, *гірчаку*, *іпомеї*, *лободи*, *осоту*, *пасльону*, *повитиці*, *пирію*, *сорго*, *щириці*. На жаль, латинські покажчики назв рослин відсутні. Натомість у словнику Kyiv Dictionary присутні латинські назви рослин, що допомагають виконати точний переклад, але кількість англійських відповідників бур'янів значно менша: *амброзія полинолиста*, *лобода біла*, *пирій повзучий*, *сорго*, *череда*, *щириця*.

Якщо аналізувати наявність досліджуваних відповідників перекладу в Національному онлайн-перекладачі M-translate, то можна знайти лише дві ботанічні назви рослин: *осот польовий* і *паслін*. Однак, переклад повноцінних абзаців аграрних текстів без ботанічних назв бур'янів виконано досить добре.

Отже, здійснивши аналіз перекладу агрономічних термінів за допомогою електронних словників, перекладних програм та штучного інтелекту, можна зробити висновок, що електронні перекладацькі інструменти потребують доповнення й уточнення у вигляді латинських покажчиків для ботанічних назв рослин. Все ще існує потреба у збільшенні баз даних відповідників мови перекладу в електронних перекладацьких словниках українського виробництва, тому що не завжди можна покладатися на програми штучного інтелекту, а особливо під час перекладу аграрних офіційних документів. Єдиним і значним недоліком електронних словників є час, витрачений на пошук правильного відповідника мовою перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Велика К.І., Цвид-Гром О.П., Ярмола О.В., Єрко А.І. Особливості перекладу фітопатологічних термінів. URL: <http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/6174>.
2. Електронний словник Kyiv Dictionary. URL: https://www.kyivdictionary.com/uk/?q=паслін+чорний&from_lang=uk&to_lang=en.

3. Електронний словник Горох URL:<https://goroh.pp.ua>.
4. Національний online перекладач M-translate URL:<https://www.m-translate.org.ua>
5. Електронна програма штучного інтелекту. URL:<https://chatgpt.com>
6. Сикало О.О., Чернега Т.О. Карантинні бур'яни: навчальний посібник для підготовки студентів з дисципліни «Карантинні шкідливі організми» для студентів спеціальності 8.09010502. URI:<https://dglb.nubip.edu.ua/items/d87555bb-8d27-42fe-9b39-2e47e217f334>.
7. Ярмола О.В., Лобачова, Велика К.І. Лінгво-інформаційні методи створення електронних тематичних словників аграрних термінів. URL:<http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/796>.
8. Midwest Invasive Plant List. URL:<https://mipn.org/invasive-plant-list/>.

УДК 159.944.4:378:63

АЛЕКСЄЄВА О.І., канд. психол. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРОФІЛАКТИКА ПСИХОЕМОЦІЙНОГО ВИСНАЖЕННЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ АГРАРНОГО СПРЯМУВАННЯ

Проаналізовано основні психологічні чинники, які сприяють виникненню психоемоційного виснаження здобувачів освіти і науково-педагогічних працівників. Обґрунтовано необхідність системного підходу до профілактики психоемоційного виснаження.

Ключові слова: психоемоційне виснаження, психічне здоров'я, аграрна освіта, психологічна профілактика, стрес, психологічна стійкість, освітнє середовище.

ALIEKSIIEVA O., Ph.D.

Bila Therkva national agrarian university

PREVENTION OF PSYCHO-EMOTIONAL EXHAUSTION AMONG PARTICIPANTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS WITHIN THE AGRARIAN EDUCATION SYSTEM

The article analyzes the key psychological factors contributing to psycho-emotional exhaustion among students and academic staff. It substantiates the need for a systemic approach to the prevention of psycho-emotional exhaustion.

Keywords: psycho-emotional exhaustion, mental health, agrarian education, psychological prevention, stress, psychological resilience, educational environment.

Система вищої освіти в Україні функціонує в умовах значних соціальних та психологічних викликів. Проблема збереження психічного здоров'я в умовах тривалого стресу, невизначеності потребує швидкої адаптації до змін. Ці фактори безпосередньо впливають на здобувачів освіти, науково-педагогічних працівників та інших працівників закладів вищої освіти.

Специфіка освітнього процесу у закладах вищої освіти зумовлює додаткові психологічні навантаження. Підготовка майбутніх фахівців в аграрній галузі передбачає поєднання теоретичного навчання з практичною підготовкою, лабораторними роботами, виробничою практикою, використанням сучасних технологій та необхідністю формування широкого спектра професійних компетентностей. Водночас здобувачі освіти та викладачі мають адаптуватися до високої інтенсивності навчання, оцінювання, професійної конкуренції та необхідності планувати майбутню професійну діяльність в умовах нестабільності.

Психоемоційне виснаження як стан формується внаслідок тривалого або надмірного психоемоційного напруження та проявляється зниженням енергетичного потенціалу, підвищеною втомлюваністю, емоційною нестабільністю, дратівливістю, зниженням концентрації уваги, мотивації та продуктивності діяльності тощо. За тривалого впливу несприятливих чинників та відсутності своєчасної психологічної підтримки психоемоційне виснаження може стати одним із факторів формування більш стійких дезадаптивних станів.

Аналізуючи поняття психоемоційне виснаження, звернемо увагу на розмежування

понять звичайної втоми та психоемоційного виснаження. Втома є природною реакцією на навантаження людини і зменшується після відпочинку. Натомість виснаження має тенденцію до накопичення та може зберігатися і після періоду відпочинку. Супроводжується відчуттям постійної перевтоми, емоційного спустошення, зниженням інтересу до навчання або професійної діяльності, труднощами концентрації та відчуттям недостатності власних ресурсів.

До основних чинників психоемоційного виснаження учасників освітнього процесу у вищих навчальних закладах можна віднести надмірне навчальне навантаження, дефіцит часу, труднощі адаптації до нових умов навчання, невизначеність щодо майбутнього працевлаштування, фінансові та соціальні труднощі, міжособистісні конфлікти, недостатню кількість повноцінного відпочинку, порушення режиму сну та інформаційне перевантаження. Значущим фактором є необхідність поєднання навчання з роботою, громадською активністю або сімейними обов'язками.

Для науково-педагогічних працівників характерними чинниками ризику є професійне навантаження, необхідність одночасного виконання викладацької, методичної, наукової та організаційної роботи, високі вимоги до якості освітнього процесу, цифрове навантаження, необхідність постійного професійного розвитку та емоційна відповідальність за результати діяльності здобувачів освіти. А постійна взаємодія з людьми та необхідність регулювати власні емоції спричиняють накопичення психоемоційної напруги.

Одним із ключових напрямів профілактики психоемоційного виснаження є розвиток психологічної стійкості студентів та науково педагогічних працівників у закладах вищої освіти аграрного спрямування. Профілактична робота має бути спрямована на раннє виявлення ознак емоційного виснаження та формування навичок конструктивного подолання стресових ситуацій.

Психологічна стійкість передбачає здатність особистості зберігати відносну стабільність емоційного стану, ефективно реагувати на труднощі, використовувати внутрішні та зовнішні ресурси підтримки та відновлюватися після впливу стресових факторів. У системі аграрної освіти формування такої стійкості має здійснюватися не лише через індивідуальну психологічну допомогу, а й шляхом створення відповідного освітнього середовища.

Ефективним профілактичним напрямом є формування у здобувачів освіти навичок саморегуляції, до яких належать: уміння розпізнавати власний емоційний стан, контролювати рівень напруження, використання дихальних вправ та технік релаксації, усвідомлене переключення уваги, раціональне планування часу, оптимальний режим праці й відпочинку. Важливо навчати студентів не лише долати вже сформований стрес, а й своєчасно розпізнавати його перші ознаки.

Окремим напрямом профілактики має бути розвиток культури психічного здоров'я в вищих закладах освіти. Освітні організації характеризуються вираженою складністю своєї діяльності, спрямованої на активну підготовку молодих поколінь до входження в активне соціальне життя, з урахуванням як національних, так міжнародних тенденцій розвитку суспільства (економіки, науки, освіти, цифрових технологій тощо) (Карамушка, Креденцер, Терещенко, Лагодзінська, Івкін & Ковальчук, 2021). Професійна діяльність персоналу освітніх організацій характеризується високим рівнем стресу (Панок, 2023; Gluschkoff, Elovainio, KeltikangasJärvinen et al., 2016), різними видами напруженості та відповідальності (Павлик, 2022b; Kokun, Maksymenko, Korobeynikov et al., 2021), містить велику кількість професійних ризиків здоров'я (Дзюба, 2021; Sharifian & Kennedy, 2019) тощо, що обумовлюється потребою у постійному реформуванні системи освіти в умовах військового стану, складними завданнями у професійній діяльності, недостатньою увагою суспільства до цієї професійної категорії. Тому, стан психоемоційного вигорання здобувачів вищої освіти та викладачів є одним із актуальних та недостатньо розроблених питань в психологічній науці, хоч і є предметом уваги багатьох дослідників вже багато років.

Значну роль відіграє психологічно безпечне освітнє середовище. Важливими його

характеристиками є доброзичлива атмосфера, повага до особистості, можливість відкритого спілкування, недопущення психологічного насильства та дискримінації, підтримка академічної мотивації, зрозумілі вимоги до навчальної діяльності та конструктивна взаємодія між викладачами й здобувачами освіти. Доцільним є запровадження в закладах вищої освіти аграрного спрямування моніторинг емоційного стану здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників.

Особливе значення має створення системи психологічного супроводу в освітній організації, яка поєднує індивідуальне консультування, групову роботу, та тренінгові програми. Наприклад, у межах освітнього процесу, відповідно до плану роботи кафедри психології та здоров'я людини Білоцерківського національного аграрного університету проводяться індивідуальні консультації, тренінги для студентів та викладачів, під час яких можливо покращити свої знання з питань психологічної стійкості, профілактики емоційного виснаження тощо.

Профілактика психоемоційного виснаження в системі вищої освіти аграрного спрямування повинна мати комплексний підхід, який характеризується не лише готовністю окремої людини піклуватися про власне психічне здоров'я, а й поєднується з психологічним кліматом освітнього середовища та доступністю професійної допомоги.

Таким чином, формування культури психічного здоров'я, розвиток психологічної стійкості, раннє виявлення ознак психоемоційного виснаження у студентів і викладачів, доступність психологічної підтримки у закладах вищої освіти аграрного спрямування є важливою умовою збереження ресурсності учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карамушка, Л.М. (2023). Психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737839/>
2. Марухина, І. (2020, 26 листопада). Психологічна безпека освітнього середовища як умова збереження психологічного здоров'я здобувачів освіти. УВ.М. Успенська (Ред.), Здоров'я як особистий, освітній і суспільний феномен. ФОП Цьома С.П.
3. Панок, В.Г. (2023). Психологічні проблеми професійної діяльності вчителя. Теоретичні і технологічні засади професійної підготовки вчителя до формування соціально успішної особистості у дитинстві. Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, С. 134–146.
4. Шевченко А.М., Алексєєва О.І., Дорошенко І.В., Петренко О.М., Харченко С.І. Формування та підтримка ментального здоров'я студентів і викладачів у вищій освіті: інтеграція управлінських, коучингових, психотерапевтичних та соціально-психологічних практик. Перспективи та інновації науки. № 1 (59). 2026. С. 3913–3926. DOI:10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3913-3925

УДК 378.147:811.111:33

МИХАЛЬЧЕНКО Т.В., асистент

Білоцерківський національний аграрний університет

ДОСВІД І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

У тезах проаналізовано сучасний досвід формування англомовної професійної комунікативної компетентності майбутніх економістів. Розглянуто підходи українських і зарубіжних науковців, окреслено актуальні методи та проблеми для подальшого вирішення.

Ключові слова: англомовна професійна комунікативна компетентність, майбутні економісти, ESP, професійно орієнтоване навчання, активні методи.

MYKHALCHENKO T.V., assistant

Bila Tserkva national agrarian university

EXPERIENCE AND PRACTICE IN DEVELOPING THE ENGLISH PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE ECONOMISTS

The paper analyses current experience in developing the English professional communicative competence of future economists. It examines the approaches of Ukrainian and international scholars, outlines relevant methods, and

identifies issues that require further consideration and resolution.

Keywords: English professional communicative competence, future economists, ESP, professionally oriented language learning, active learning methods.

Аналіз сучасного наукового дискурсу дає підстави стверджувати, що професійна комунікативна компетентність економіста охоплює значно ширше коло вмінь, ніж володіння фаховою термінологією. Йдеться про здатність аргументовано висловлювати власну позицію, вести переговори, презентації, а також враховувати культурні особливості ділового спілкування [1].

Також варто зазначити, що на сучасному ринку праці від випускника економічних спеціальностей очікується не лише знання теорії, а й готовність до реального ділового спілкування. Це означає, що вже на етапі навчання студент має отримувати досвід спілкування англійською мовою у ситуаціях, які максимально наближені до професійних. Відповідно, викладання іноземної мови повинно зміщуватися більше від вивчення граматики та лексики до формування стійких комунікативних навичок. Для забезпечення цього важливим є систематичніше поєднання мовної та фахової підготовки, а також удосконалення методичного забезпечення [6].

Важливо, що у практиці викладання дедалі частіше використовується професійно орієнтований підхід, за якого матеріал подається через реальні економічні ситуації. Це дозволяє студентам не лише засвоювати лексику, а й формувати готовність до професійної комунікації. Такий підхід передбачає використання аудіовізуальних засобів і моделювання професійних ситуацій, що сприяє природному поєднанню мовленнєвого та професійного розвитку [2]. Варто звернути увагу на те, що в умовах дистанційного формату його застосування має свою специфіку, пов'язану з необхідністю підтримання інтерактивності та забезпечення регулярної мовленнєвої практики [4].

Власний педагогічний досвід підтверджує, що коли навчальний процес базується на професійних темах, то студенти демонструють вищий рівень зацікавленості. Вони більш охоче вступають у діалог, а також намагаються висловлювати власні думки і активніше працюють із фаховою лексикою. Це свідчить про те, що саме професійна значущість завдань є важливим мотиваційним чинником для студентів економічних спеціальностей. Водночас вітчизняні дослідники звертають увагу на поетапність цього процесу та доцільність застосування комп'ютерних технологій, що дозволяє студентам-економістам ефективніше засвоювати фахову термінологію [5].

Значущим також є міжкультурний складник комунікативної підготовки. Майбутній економіст у реальній діяльності взаємодіє з іноземними партнерами, тому вміння розуміти культурні відмінності, обирати доречний стиль спілкування та уникати непорозумінь стає частиною професійної компетентності. Це підтверджує доцільність інтеграції міжкультурного аспекту у викладання ESP для студентів економічних спеціальностей [3].

Моніторинг спостереження за студентами показує, що вони добре усвідомлюють зміну ролі мовних навичок у цифрову епоху. З одного боку, технології можуть допомогти з перекладом, написанням ділового листа чи перевіркою граматики, але професійне спілкування, зокрема переговори, обговорення умов співпраці або презентація економічних ідей, залишається сферою, де автоматизовані засоби не можуть повністю замінити людину. Саме тому розвиток живої комунікації має бути центральним елементом мовної підготовки економістів.

Окремої уваги потребує питання вибору методів навчання. Практика свідчить, що найкращі результати дають методи, які передбачають активну комунікативну взаємодію студентів. Моделювання професійних ситуацій, обговорення реальних економічних ситуацій, проведення міні-переговорів та презентацій дозволяють створити умови, у яких англійська мова використовується не як загальний навчальний матеріал, а як засіб досягнення професійної мети.

Отже, досвід і практика формування професійних англомовних комунікативних навичок майбутніх економістів показують, що ефективна підготовка має поєднувати

професійно орієнтований зміст, комунікативну спрямованість і міжкультурний контекст. Водночас важливим завданням залишається системне оновлення методики викладання, яка відповідає сучасним умовам.

Подальшого вирішення потребує підбір найбільш ефективних прийомів формування саме усної професійної комунікації з огляду на сучасні виклики, зокрема цифровізацію освітнього процесу та зростання ролі технологій штучного інтелекту. Це створює нові можливості для подальших наукових пошуків та методичних розробок у галузі викладання англійської мови професійного спрямування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар А.В., Варлакова А.В. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів у процесі ESP-навчання в контексті цілей сталого розвитку. 2025. URL: <https://www.researchgate.net/publication/400614306>
2. Лутковська Н.М. Методичні рекомендації до впровадження аудіовізуальної імпліцитної професійної орієнтації у процес формування англійської комунікативної компетентності майбутніх економістів. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. URL: https://ktppam.kpi.ua/sites/default/files/tezy_2019.pdf
3. Ningtias R.S. Teaching ESP in Business and Economics with a Focus on Enhancing Cross-Cultural Communication Understanding. 2023. URL: <https://ejournalarisa.academylp.com/index.php/English/article/download/90/77>
4. Ільїна О. Особливості формування комунікативної англійської компетенції студентів економістів за умов дистанційного навчання. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 35, том 3, 2021. С. 219-224. DOI:10.24919/2308-4863/35-3-32
5. Серпенінова Ю.С., Дука М.В. Етапи формування англійської лексичної компетентності майбутніх економістів із застосуванням комп'ютерних технологій. Іноземні мови. 2021. № 1. С. 299-305.
6. Ябуров М. Сучасний стан сформованості іншомовної компетентності майбутніх економістів у вітчизняній системі вищої освіти. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря. Дрогобич/

УДК 316.46:159.923:378.091-057.875:63

ШЕВЧЕНКО А.М., канд. психол. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗДОБУВАЧІВ АГРАРНОЇ ОСВІТИ

Проаналізовано організаційно-психологічні засади формування лідерського потенціалу здобувачів аграрної освіти в умовах сучасних трансформацій професійного середовища. Визначено основні компоненти лідерського потенціалу та обґрунтовано організаційно-психологічні умови його розвитку в освітньому процесі.

Ключові слова: лідерський потенціал, організаційна психологія, аграрна освіта, лідерські компетентності, професійна підготовка.

SHEVCHENKO A.M., candidate of psychological sciences

Bila Tserkva national agrarian university

ORGANIZATIONAL AND PSYCHOLOGICAL FUNDAMENTALS OF FORMING THE LEADERSHIP POTENTIAL OF AGRICULTURAL EDUCATORS

The organizational and psychological principles of the formation of leadership potential of agricultural education students in the conditions of modern transformations of the professional environment are analyzed. The main components of leadership potential are determined and the organizational and psychological conditions for its development in the educational process are substantiated.

Keywords: leadership potential, organizational psychology, agricultural education, leadership competencies, professional training.

Сучасний етап розвитку аграрної галузі характеризується динамічними соціально-економічними, технологічними та організаційними трансформаціями, що зумовлюють нові

вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців. Цифровізація аграрного виробництва, впровадження інноваційних технологій, розвиток міжнародної співпраці, посилення міжкультурної взаємодії та необхідність швидкої адаптації до змін актуалізують потребу у фахівцях, які володіють не лише спеціальними професійними знаннями, а й розвиненими управлінськими, комунікативними та лідерськими компетентностями. У цьому контексті особливого значення набуває проблема формування лідерського потенціалу здобувачів аграрної освіти як важливої складової їхньої професійної готовності.

З позицій організаційної психології формування лідерського потенціалу є складним і багатовимірним процесом, який залежить від поєднання особистісних, міжособистісних та організаційних чинників. До особистісних передумов лідерства можуть бути віднесені відповідальність, ініціативність, упевненість у собі, цілеспрямованість, стресостійкість, емоційна компетентність, здатність до саморегуляції та рефлексії. Водночас реалізація лідерського потенціалу значною мірою визначається особливостями соціального та освітнього середовища, стилем взаємодії викладачів і здобувачів, можливостями для прояву ініціативи, участю у проєктній та командній діяльності, характером групової взаємодії та наявністю психологічно сприятливого середовища для особистісного розвитку.

Окремого значення набуває розвиток лідерського потенціалу в контексті міжкультурної професійної комунікації. Сучасна аграрна галузь передбачає розширення міжнародних зв'язків, співпрацю з іноземними партнерами, участь у міжнародних освітніх і професійних проєктах, що висуває додаткові вимоги до комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Лідер у такому середовищі має бути здатним враховувати культурні відмінності, демонструвати толерантність, ефективно комунікувати з представниками різних культур та формувати продуктивну атмосферу взаємодії.

Таким чином, актуальність дослідження організаційно-психологічних засад формування лідерського потенціалу здобувачів аграрної освіти зумовлена необхідністю підготовки конкурентоспроможного фахівця нового покоління, здатного ефективно діяти в умовах організаційних змін, командної роботи, професійної невизначеності та міжкультурної взаємодії. Формування лідерського потенціалу в освітньому процесі доцільно розглядати як один із перспективних напрямів підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної сфери.

Лідерський потенціал особистості доцільно розглядати як сукупність внутрішніх ресурсів, особистісних якостей, здібностей, мотиваційних установок та набутих компетентностей, які забезпечують можливість ефективно впливати на інших, організовувати спільну діяльність і досягати визначених цілей. На відміну від формального статусу керівника, лідерство ґрунтується передусім на здатності особистості здійснювати конструктивний вплив на групу, формувати спільне бачення, підтримувати мотивацію її учасників та брати відповідальність за результати спільної діяльності. Саме тому формування лідерського потенціалу майбутнього фахівця має розпочинатися ще на етапі професійної підготовки.

У структурі лідерського потенціалу здобувачів аграрної освіти можна виокремити декілька взаємопов'язаних компонентів. Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає сформованість прагнення до професійного розвитку, досягнення цілей, самореалізації, відповідальності за власні рішення та результати діяльності. Важливе значення має внутрішня мотивація до лідерської поведінки, яка проявляється у готовності брати ініціативу, пропонувати нові ідеї та активно долучатися до вирішення спільних завдань.

Когнітивний компонент охоплює знання про закономірності групової та організаційної взаємодії, особливості прийняття управлінських рішень, способи розв'язання конфліктів, принципи командоутворення та мотивації. Для майбутнього фахівця аграрної сфери важливо не лише володіти професійними знаннями, а й розуміти психологічні механізми функціонування трудового колективу, особливості розподілу ролей і відповідальності в команді.

Комунікативний компонент лідерського потенціалу визначає здатність особистості встановлювати продуктивну взаємодію з іншими, чітко формулювати власну позицію, аргументовано висловлювати думки, слухати співрозмовника та враховувати його потреби. В

умовах сучасної аграрної діяльності комунікативна компетентність набуває особливого значення, оскільки професійна взаємодія відбувається не лише всередині організації, а й із партнерами, клієнтами, представниками державних та громадських інституцій, фахівцями інших галузей і представниками різних культур.

Емоційно-регулятивний компонент передбачає здатність розуміти та регулювати власні емоційні стани, контролювати поведінку в складних ситуаціях, підтримувати конструктивний психологічний клімат у групі та демонструвати стійкість до професійних труднощів.

Поведенково-діяльнісний компонент виявляється безпосередньо у здатності реалізовувати лідерські якості на практиці: ініціювати діяльність, організовувати роботу групи, розподіляти завдання, координувати спільні дії, приймати рішення, вирішувати проблемні ситуації та оцінювати результати діяльності. Саме цей компонент забезпечує перехід від потенційної можливості лідерства до її реального прояву в професійній та освітній діяльності.

Важливо зазначити, що лідерський потенціал не є сталою характеристикою особистості. Він може розвиватися під впливом спеціально організованого освітнього середовища, соціального досвіду та участі здобувачів у різних формах спільної діяльності. Тому сучасний заклад вищої освіти має створювати умови, за яких кожен здобувач матиме можливість проявляти ініціативу, брати на себе відповідальність, реалізовувати власні проєкти та набувати досвіду організації командної роботи.

Однією з найбільш ефективних організаційно-психологічних умов розвитку лідерського потенціалу є залучення здобувачів до проєктної діяльності. Робота над спільними проєктами дозволяє моделювати реальні професійні ситуації, у межах яких здобувачі навчаються визначати цілі, планувати діяльність, розподіляти ролі, приймати рішення та координувати дії команди.

Не менш значущим напрямом є розвиток командної взаємодії. Сучасна аграрна діяльність дедалі більше передбачає виконання комплексних завдань мультидисциплінарними командами, тому майбутній фахівець має бути готовим не лише до індивідуальної професійної діяльності, а й до ефективної взаємодії з іншими.

Особливу роль у формуванні лідерського потенціалу відіграє студентське самоврядування. Участь у його роботі забезпечує можливість практичного набуття досвіду прийняття рішень, організації заходів, представлення інтересів групи, ведення переговорів та відповідального виконання поставлених завдань.

Важливою організаційно-психологічною умовою є також формування психологічно безпечного освітнього середовища, у якому здобувач не боїться висловлювати власну думку, ставити запитання, пропонувати нестандартні рішення та припускатися помилок у процесі навчання.

Окремої уваги потребує розвиток емоційного інтелекту як психологічної основи ефективного лідерства. Здатність розпізнавати власні емоції та емоційні стани інших людей, регулювати емоційні реакції, проявляти емпатію та будувати конструктивні взаємини є важливою передумовою ефективної командної роботи.

Ще одним перспективним напрямом є розвиток навичок прийняття рішень та відповідальності. Майбутній лідер має бути готовим аналізувати ситуацію, визначати можливі альтернативи, прогнозувати наслідки власних рішень та нести відповідальність за їх реалізацію. З цією метою в освітній процес доцільно інтегрувати кейс-метод, ділові та рольові ігри, моделювання професійних ситуацій, тренінгові технології та проблемно-орієнтоване навчання.

В умовах глобалізації аграрної сфери важливою складовою лідерського потенціалу стає міжкультурна компетентність. Ефективний лідер має враховувати культурне різноманіття учасників професійної взаємодії, демонструвати відкритість до інших культур, уникати стереотипізації та знаходити спільні способи взаємодії. Для здобувачів аграрної освіти розвиток такої компетентності може забезпечуватися через міжнародні освітні проєкти, академічну мобільність, спільні студентські ініціативи, іншомовну професійну комунікацію та взаємодію з представниками інших культур.

Отже, організаційно-психологічні засади формування лідерського потенціалу здобувачів аграрної освіти передбачають комплексний вплив на особистісний розвиток здобувача та

створення відповідного освітнього середовища. Йдеться не лише про формування окремих лідерських якостей, а про створення системи умов, у межах якої здобувач отримує можливість практично реалізовувати ініціативність, відповідальність, комунікативність, здатність до командної роботи, емоційну компетентність та готовність до прийняття рішень.

Таким чином, формування лідерського потенціалу здобувачів аграрної освіти є важливою складовою сучасної професійної підготовки майбутніх фахівців та одним із перспективних напрямів організаційно-психологічного забезпечення освітнього процесу. Динамічні зміни аграрного сектору, впровадження інноваційних технологій, цифровізація професійної діяльності, розвиток міжнародного співробітництва та ускладнення організаційних процесів потребують фахівця, який здатний не лише виконувати професійні функції, а й ініціювати зміни, організовувати спільну діяльність, приймати відповідальні рішення та ефективно взаємодіяти з іншими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карпіляньська М.Д. Дослідження лідерства в роботах українських науковців. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 4 (30). С. 84–95. DOI:10.31108/2.2023.4.30.8.
2. Підбуцька Н.В., Книш А.Є., Богдан Ж.Б., Чебакова Ю.Г. Комунікативні властивості студентів-психологів, схильних до лідерства. *Журнал сучасної психології*. 2021. № 3. DOI:10.26661/2310-4368/2021-3-7.
3. Ємчук Т.В., Заячук М.Д. Особливості формування лідерських якостей у студентів географічних факультетів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Вип. 207. С. 394–401. DOI:10.36550/2415-7988-2022-1-207-394-401.

УДК 94(477.41):316.7:711.4

ПАСІЧНИК Н.С., канд. істор. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЗВИТЯГИ В МІСЬКОМУ ПРОСТОРІ БІЛОЇ ЦЕРКВИ

У дослідженні на основі аналізу меморіального ландшафту м. Біла Церква висвітлюється проблема меморіалізації військової звитяги у міському публічному просторі, охарактеризовано її форми та головні комеморативні практики.

Ключові слова: меморіалізація, мілітарна історія, військова звитяга, меморіал, місце пам'яті, комеморації.

PASICHNYK N.S., candidate of historical sciences

Bila Tserkva national agrarian university

COMMEMORATING MILITARY VICTORIES IN THE URBAN SPACE OF BILA TSERKVA

This study, based on an analysis of the memorial landscape of Bila Tserkva, examines the issue of the memorialisation of military valour in the city's public space, and describes its forms and main commemorative practices.

Keywords: memorialisation, military history, military valour, memorial, place of remembrance, commemoration.

Російсько-українська війна актуалізувала проблему меморіалізації військової звитяги та її місця у формуванні сучасної історичної пам'яті. Одним із ключових сюжетів сучасного історичного наративу є багатовікова боротьба за власну незалежність, державність і свободу, символічно відображена у міському просторі. Особливої значущості набуває дослідження процесів меморіалізації на локальному рівні, оскільки саме у міському просторі загальнонаціональні героїчні сторінки спротиву українського народу безпосередньо пов'язуються з особистими історіями мешканців конкретної громади.

Аналіз міського ландшафту Білої Церкви дозволяє виділити чотири етапи мілітарної історії, події яких глорифіковані у місцевих пам'ятниках, пам'ятних знаках, топоніміці: доба

Козаччини; Українська революція 1917-1921 років; Друга світова війна, російсько-українська війна. Частина з них місто отримало у спадок від радянської доби, зокрема пам'ятник Богдану Хмельницькому, пам'ятну стелу повстанцям під проводом Криштофа Косинського, меморіальний комплекс присвячений загиблим визволителям Білої Церкви — солдатам РСЧА та бійцям 1-ї окремої Чехословацької піхотної бригади, пам'ятник-танк Т-34-85, льотчикам-визволителям Білої Церкви від німецьких загарбників («Літак»), пам'ятну стелу червоноармійцям і червонофлотцям — бійцям Київської інтернаціональної бригади, пам'ятник гренадерам 2-го Київського козачого полку, сформованого у Білій Церкві, який брав участь у війні 1812 року. Однак ці місця пам'яті втілювали насамперед російсько-імперський чи радянський наратив, відображали російсько-радянську політичну культуру та цінності, а якщо й були присвячені українським героям чи подіям (Б. Хмельницький, повстання під проводом К. Косинського), то вибір зумовлювався тим, що означені постаті/події можна було потрактовувати через призму радянських міфів про «возз'єднання двох братніх народів» та «класову боротьбу українських селян/козаків проти польських панів-гнобителів». Деякі з них (пам'ятна стела червоноармійцям і червонофлотцям — бійцям Київської інтернаціональної бригади, пам'ятник гренадерам 2-го Київського козачого полку) були демонтовані у зв'язку з виконанням декомунізаційних законів, демонтаж інших («Танк», «Літак») затягнувся через бюрократичну тяганину, хоча відповідні рішення про демонтаж були ухвалені. [4, 5] Натомість міський простір наповнюється новими об'єктами, пов'язаними з вшануванням козацької слави. Так, в 2021 році було реалізовано проєкт «Скульптурки – символи міста Біла Церква», авторства місцевого скульптора М. Василенка, три з них символізують звитягу козацтва – «Булава Гетьмана», «Молот» Максим Залізняка та «Голка» Микита Швачка», «кололи та молотили ворогів України».[8]

Національно-визвольні змагання 1917-1921 рр. увічнені в топоніміці міста: в перебігу процесів декомунізації та дерусифікації деякі вулиці міста були перейменовані на честь героїв та подій Української революції. Так на мапі міста з'явилися вулиці та провулки Павла Скоропадського, Чорних Запорожців, Петра Дяченка, Якова Гандзюка, Михайла Сидорянського, Козачої ради (антибільшовицької підпільної організації, створеної в 1921 р. у Білій Церкві з метою відновлення УНР).[3] Одному з епізодів мілітарної історії тієї доби присвячено й одну з міні-скульптурок – «Бронепотяг Петлюри» на ознаку початку антигетьманського повстання Січових Стрільців під проводом головного отамана Симона Петлюри, полковників Є. Коновальця та А. Мельника, яке розпочалося у Білій Церкві в листопаді 1918 р.[8]

Нових сенсів набула й меморіалізація військової звитяги часів Другої світової війни. Меморіальний комплекс «Парк Слави» у місті було відкрито ще в 1975 р., тут розташовані кілька стел, скульптур і великий обеліск, встановлений у 1985 р. Разом з пам'ятниками «Танк Т-34-85» та «Літак» він був уособленням радянських воєнних наративів у міському ландшафті. З 2014 р. спостерігаємо зміну радянського наративу про «Велику Вітчизняну війну» на європейський про «Другу світову війну». У «Парку Слави» було демонтовано пам'ятник продармійцям, а також змінено роки війни на головному вході до меморіалу з «1941-1945» на «1939- 1945». [2, с. 249] У парку також було встановлено пам'ятний знак Героям Небесної Сотні, облаштовано Алею пам'яті Героям війни та меморіал загиблим працівникам ДСНС. Таким чином, даний меморіальний простір є прикладом нашарованої та трансформованої історичної пам'яті, поєднуючи меморіалізацію Другої світової війни, Революції Гідності та сучасної російсько-української війни. З меморіального простору міста зникли назви вулиць, присвячені радянським військовикам Другої світової війни, чії біографії не були пов'язані з місцевою історією та громадою, наприклад вулиці Гастелло, Гризодубової, Карбишева, Матросова, Панфілова. Натомість з'явилися нові назви - вулиці Героїв УПА та Теодора Дячуна, керівника Білоцерківської станиці братства ОУН-УПА Київського крайового братства ОУН-УПА, комбатанта Української повстанської армії. [3]

Попри те, що російсько-українська війна, яка розпочалася в 2014 р., ще триває, у суспільстві є великий запит на вшанування пам'яті про її героїв, свідченням чого є стихійна

(народна) меморіалізація. В Білій Церкві у 2015 р. на кладовищі «Сухий яр» було відведено сектор для почесних поховань загиблих Героїв АТО, який отримав назву «Алея Слави». Протягом 2015-2022 рр. алея облаштувалася відповідно до проведення почесних поховань, а в 2023 р. було виділено ще один сектор для почесних поховань. Наразі триває розширення сектору почесних поховань та реконструкція його в єдиний меморіальний комплекс з розміщенням пам'ятного знаку.[6]

До Міжнародного дня зниклих безвісти в 2025 р. з ініціативи громадської організації «Жіноча опора» та родин зниклих безвісти було закладено Сквер Надії, де збережені імена та обличчя воїнів, які вважаються зниклими безвісти. Меморіальний простір покликаний стати символом пам'яті, віри та підтримки для родин захисників, які досі не повернулися додому.[7]

Новим місцем пам'яті полеглих Захисників України має стати «Парк Хоробрих Сердець». Першим кроком до втілення цього задуму, ініційованого родинами загиблих військових спільно з ГО «Небесні Янголи», стало відкриття пам'ятної дошки на території майбутнього парку 29 серпня 2026 р. За задумом авторів ідеї, парк має поєднати місце пам'яті та простір для життя громади. Тут планують облаштувати зелені зони, спортивні майданчики та велодоріжки.[1]

Глорифікація Героїв російсько-української війни здійснюється й шляхом перейменування урбанонімів. Так, в місті з'явилися вулиці Зенітного полку, Добровольчих батальйонів, Героїв 72-ї Бригади, Ігоря Каплуненка, Олександра Марченка, Ігоря Зінича, вулиця та провулок Героїв Маріуполя.[3]

Таким чином, на прикладі меморіального ландшафту Білої Церкви спостерігаємо трансформацію комеморативних практик: від радянських монументальних канонів з домінуванням величезних статичних пам'ятників та культом безіменного солдата до динамічної моделі меморіального простору з акцентом на принципи людиноцентричності, залученості, інклюзивності та екологічності, інтеграції пам'яті про військову звиятку захисників у повсякденне середовище громади. Місця пам'яті значущих подій мілітарної історії, глорифікація військової звиятки шляхом творення колективної пам'яті покликані сприяти зміцненню загальнонаціональної єдності й вихованню патріотизму наступних поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Парк Хоробрих Сердець»: у Білій Церкві дали старт створенню меморіального простору. *Моя Київщина: офіційна сторінка інформаційного порталу*. 01.09.2026. URL:<https://mykyivregion.com.ua/news/ubilii-cerkvi-zaklali-osnovu-maibutnyogo-parku-xorobrix-serdec>
2. Пасічник Н.С. Меморіалізація колективної травми в міському просторі (на прикладі м. Біла Церква). *Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (26-27 листопада 2025 року) / Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»; за заг. ред. Я. В. Новака; наук. ред. Т.М. Косач, Н.С. Пасічник*. Біла Церква, 2025. С. 247-251
3. Перейменування вулиць. *Біла Церква. Офіційний сайт міської ради та її виконавчих органів*. URL: <https://bc-rada.gov.ua/node/5527>
4. Про демонтаж (знесення, перенесення) пам'ятника «Танк Т-34» (ох. №1347): Рішення виконавчого комітету Білоцерківської міської ради від 12 травня 2022 року № 255 / Білоцерківська міська рада. URL: https://new.bc-rada.gov.ua/miska_rada/normatyvni_akty/255_pro_demontazh_znesennia_perenesennia_pamyatnyka_tank_t-34_okh_1347.html
5. Радянські пам'ятники «Танк» і «Літак» у Білій Церкві: чому буксує декомунізація. *Big Kyiv: онлайн-видання*, 18.04.2025. URL:<https://bigkyiv.com.ua/radyanski-pamyatnyky-tank-i-litak-u-bilij-cerkvi-chomu-buksuye-dekomunizacziya/>
6. Робота над облаштуванням єдиного меморіального комплексу на Алеї Слави кладовища «Сухий яр». *Біла Церква. Офіційний сайт міської ради та її виконавчих органів*. 21.02.2025. URL:<https://bc-rada.gov.ua/node/15982>
7. Сквер Надії: у Білій Церкві створили місце підтримки для родин зниклих на війні. *Моя Київщина: офіційна сторінка інформаційного порталу*. 03.09.2025. URL:<https://mykyivregion.com.ua/news/skver-nadiyi-ubilii-cerkvi-stvorili-misce-pidtrimki-dlya-rodin-zniklix-na-viini>
8. Скульптурки – символи міста Біла Церква. *Київщина туристична: офіційний веб-сайт Департаменту культури та туризму Київської обласної державної адміністрації*. URL:<https://kyivregiontours.gov.ua/blog/skulpturky-bc>.

ТКАЧЕНКО О.В., канд. пед. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ІННОВАЦІЙНІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА БАЗІ ІТ: ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛЕЙ НАВЧАННЯ ТА РОЛІ ВИКЛАДАЧА

Проналізовано вплив сучасних інформаційних технологій на психолого-педагогічні аспекти освітнього процесу. Розглянуто трансформацію традиційних моделей навчання під впливом ІТ, зокрема впровадження змішаного, гейміфікованого та адаптивного навчання.

Ключові слова: інноваційні технології, ІТ в освіті, трансформація навчання, роль викладача, фасилітація, цифровізація, психолого-педагогічний супровід.

TKACHENKO O., candidate of pedagogical sciences
Bila Tserkva national agrarian university

INNOVATIVE IT-BASED PSYCHO-PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES: TRANSFORMATION OF LEARNING MODELS AND THE ROLE OF THE EDUCATOR

The impact of modern information technologies on the psychological and pedagogical aspects of the educational process is analyzed. The transformation of traditional learning models under the influence of IT – specifically the implementation of blended, gamified, and adaptive learning – is examined.

Keywords: innovative technologies, IT in education, learning transformation, role of the educator, facilitation, digitalization, psychological and pedagogical support.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій (ІТ) став каталізатором глобальних трансформацій у сучасній освіті. Традиційна класно-урочна або класична лекційна система, побудована на репродуктивному підході та авторитарній ролі педагога як єдиного джерела знань, більше не відповідає викликам постіндустріального суспільства. Сьогодні інформація стала загальнодоступною, а її обсяги подвоюються з кожним роком. Відтак, головним завданням освіти стає не механічна передача знань, а формування в її здобувачів навичок критичного мислення, самостійного пошуку, верифікації даних та здатності адаптуватися до змін протягом усього життя.

Розвиток ІТ дав потужний поштовх для виникнення нових педагогічних моделей, які фундаментально змінюють роль викладача в освітньому процесі – від пасивного ретранслятора готової інформації до активного фасилітатора, ментора та коуча. Освітній процес перетворюється на суб'єкт-суб'єктну взаємодію, де студент стає повноправним архітектором власної освітньої траєкторії.

Метою дослідження є комплексний психолого-педагогічний аналіз сьогодення щодо інноваційних моделей навчання на базі ІТ, таких як змішане навчання та проєктно-орієнтоване цифрове навчання, а також обґрунтування їхнього впливу на когнітивну та мотиваційну сфери здобувачів освіти.

Справді, впровадження ІТ в освітній простір декумулює традиційний статус педагога. Якщо раніше професійна успішність викладача вимірювалася обсягом інформації, яку він міг утримати в пам'яті та транслірувати аудиторії, то сьогодні на перший план виходять його дидактичні, психологічні та цифрові компетентності.

У межах інноваційних технологій викладач набуває нових соціально-професійних ролей:

- Фасилітатор – створює сприятливі умови для самостійного навчання, керує групою динамікою, допомагає вирішувати внутрішні та міжособистісні конфлікти під час командної роботи, підтримує психологічний комфорт в аудиторії.

- Ментор (наставник) – супроводжує здобувача освіти на шляху індивідуального розвитку, ділиться власним досвідом, допомагає інтегрувати теоретичні знання у практичну площину та коригує індивідуальну освітню траєкторію.

– Тьютор – допомагає розібратися зі складними індивідуальними когнітивними запитами студентства, координує використання цифрових інструментів та платформ для дистанційної роботи.

З психологічної точки зору, такий перехід вимагає від педагога високого рівня емоційного інтелекту, гнучкості та подолання «техностресу» – внутрішнього опору перед новими цифровими інструментами. Зміна вектору з «я навчаю» на «я допомагаю навчатися» є головною психолого-педагогічною засадою сучасних освітніх інновацій.

Однією з найбільш ефективних моделей, що реалізуються за допомогою ІТ, є технологія при якій традиційна схема організації навчання (теорія викладається в аудиторії, закріплення матеріалу – практика) переноситься на домашню роботу, змінюється на діаметрально протилежну.

Згідно з цією моделлю, здобувачі освіти самостійно вивчають новий теоретичний матеріал у комфортному для себе темпі вдома. Інструментарієм для цього виступають спеціально підготовлені або підібрані викладачем цифрові ресурси: короткі відеолекції (скринкасти, TED-виступи), інтерактивні підручники, подкасти або мультимедійні презентації, розміщені в системах управління навчанням (LMS, наприклад, Google Classroom чи Moodle) [1, 3].

Аудиторний час (очний або синхронний онлайн-формат) повністю вивільняється для активних форм роботи:

- Колективних дискусій та дебатів навколо проблемних питань.
- Розв’язання практичних кейсів підвищеної складності.
- Проведення лабораторних робіт та групових проєктів.
- Індивідуального консультування студентів, які мають труднощі.

Продовжуючи, наголосимо на змішаному навчанні, в якому присутні: гнучкість, оптимізація та резильєнтність.

Змішане навчання є системною інтеграцією традиційного очного навчання та технологій електронного навчання. Це не просто механічне додавання комп’ютерних технологій до звичайного уроку, а створення єдиного логічного та дидактичного комплексу, де онлайн-компоненти доповнюють і розширюють можливості живого спілкування.

Окрім того, змішане навчання розвиває у студентів навички тайм-менеджменту та цифрової гігієни, що є невіддільними елементами життєвої компетентності особистості в ХХІ столітті.

І верхів’ям інтеграції ІТ та інноваційної психопедагогіки є проєктно-орієнтоване цифрове навчання, оскільки воно повністю перемикає фокус з абстрактного заучування теорії на вирішення реальних, практико-орієнтованих життєвих завдань (кейсів).

У межах цієї технології студентство працює у малих групах над створенням конкретного продукту, використовуючи широкий спектр сучасних ІТ-інструментів:

– Хмарні технології та сервіси спільної роботи (Google Workspace, Microsoft 365, Miro, Trello) – для планування, розподілу обов’язків, спільного редагування документів та візуалізації ідей.

– Конструктори сайтів та графічні редактори (Canva, Figma, Wix) – для оформлення результатів дослідження, створення інфографіки чи прототипів.

– Генеративні системи штучного інтелекту – як інтелектуальні помічники для первинного збору інформації, мозкового штурму та структурування коду чи тексту [2, 3].

Отож, інноваційні психолого-педагогічні технології на базі ІТ докорінно змінюють ландшафт сучасної освіти. Розглянуті моделі доводять, що інформаційні технології є не просто технічними засобами унаочнення, а потужними трансформаційними інструментами, які перебудовують усю логіку дидактичного процесу.

Головна цінність цих технологій полягає у зміні позиції здобувача освіти від пасивного об’єкта впливу до активного суб’єкта власного розвитку. Успішна синергія передових ІТ-інструментів та людиноцентризованих психолого-педагогічних засад є єдиним дієвим шляхом розбудови сучасної, конкурентоспроможної та психологічно безпечної системи освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Moodle в Україні: Що таке Moodle. URL: <https://moodle.org/course/view.php?id=17228#section-1> (дата звернення: 02.09.2026).

2. Ількевич Н.С. Хмарні технології в освіті: навчально-методичний посібник для студентів фізико-математичного факультету. Житомир: ЖДУ, 2021. 88 с. URL:<https://eprints.zu.edu.ua/33187/1/%//97.pdf> (дата звернення: 03.09.2026).

3. Технології дистанційного професійного навчання: методичний посібник / О. В. Базелюк, О. М. Спірін, Л. М. Петренко, А. А. Каленський та ін. Житомир: Полісся, 2018. 160 с. URL:<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713159/1/%//87..pdf> (дата звернення: 03.09.2026).

УДК 811.161.2'373:631

РИМАР Н.Ю., канд. філол. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ІННОВАЦІЙНА ЛЕКСИКА СУЧАСНОГО АГРАРНОГО ДИСКУРСУ: ОСНОВНІ ТЕМАТИЧНІ ГРУПИ

У тезах досліджено інноваційну лексику сучасного аграрного дискурсу, визначено її основні тематичні групи та схарактеризовано провідні тенденції формування. Особливу увагу приділено цифровізації, агротехнологіям, сталому землеробству, біотехнологіям та впливу англійської мови на оновлення аграрної терміносистеми.

Ключові слова: аграрний дискурс, інноваційна лексика, аграрна термінологія, тематичні групи, агротехнології, англійськомовні запозичення.

RYMAR N.Yu., candidate of philological sciences

Bila Tserkva national agrarian university

INNOVATIVE VOCABULARY OF CONTEMPORARY AGRARIAN DISCOURSE: KEY THEMATIC GROUPS

The paper examines the innovative vocabulary of contemporary agrarian discourse, identifies its main thematic groups, and characterizes the key trends in its formation. Particular attention is paid to digitalization, agrotechnologies, sustainable farming, biotechnology, and the influence of the English language on the development of agrarian terminology.

Keywords: agrarian discourse, innovative vocabulary, agrarian terminology, thematic groups, agrotechnologies, English-language borrowings.

Сучасний аграрний дискурс – динамічна професійно-комунікативна сфера, яка активно реагує на технологічні, економічні, екологічні та соціальні трансформації аграрного сектору. Цифровізація сільського господарства, поширення технологій точного землеробства, розвиток біотехнологій, автоматизація виробничих процесів, кліматичні зміни та орієнтація на принципи сталого розвитку зумовлюють не лише трансформацію професійних практик, а й істотне оновлення спеціалізованої лексики. Інноваційні номінації цієї галузі охоплюють нові слова, терміносполуки, запозичення, словотвірні новоутворення та семантично оновлені мовні одиниці, які позначають нові технології, процеси, методи, засоби й результати аграрного виробництва. Їхнє формування безпосередньо пов'язане з інтернаціоналізацією аграрної науки та виробництва, активним проникненням англійськомовної термінології, розвитком цифрових технологій і появою нових напрямів сільськогосподарської діяльності.

Аналіз дослідницької бази засвідчує, що сучасні мовознавчі студії зосереджені переважно на перекладі аграрної термінології (Т. В. Авраменко, Л. С. Козуб [1], Т. В. Кушнірова, М. В. Бочкар [2]); її структурно-семантичних характеристиках (В. М. Малик [3] та особливостях функціонування в англійсько-українському професійному просторі (Г. І. Сидорук [4])). Водночас питання систематизації новітніх лексичних одиниць аграрного дискурсу за тематичними групами та виявлення тенденцій їхнього формування залишається недостатньо дослідженим, що й визначає актуальність запропонованої розвідки.

Мета дослідження – визначення основних тематичних груп інноваційної лексики сучасного аграрного дискурсу та характеристика провідних тенденцій її формування й функціонування. За продуктивністю номінацій виокремлюємо такі тематичні групи:

1. Лексика цифровізації та технологізації аграрного виробництва. До цієї групи належать номінації, пов'язані з цифровою трансформацією аграрного сектору. Їхня поява зумовлена впровадженням цифрових платформ, сенсорних систем, супутникового моніторингу, штучного інтелекту, великих даних та автоматизованих систем управління, пор. *агродрони, агророботи, агроплатформа, цифрова ферма, цифрове поле, смарт-ферма, агроаналітика, агродані, агромоніторинг, цифровий моніторинг, аграрний цифровий двійник*. Бачимо, що значна частина таких одиниць є словотвірними інноваціями, утвореними на основі продуктивних компонентів *агро-, цифровий, смарт-*.

2. Лексичні номінації точного землеробства. Окрему тематичну групу становить лексика, пов'язана з технологіями точного землеробства. Її формування відображає перехід від традиційного усередненого управління аграрними ресурсами до диференційованого використання даних про конкретні ділянки поля, напр.: *точне землеробство, диференційоване внесення, карти врожайності, карти-завдання, зонування поля, GPS-моніторинг, супутниковий моніторинг, дистанційне зондування, навігаційна система, RTK-навігація, датчики вологості ґрунту, сенсорний моніторинг*. Характерна особливість цієї лексики – поєднання власне агрономічних компонентів із термінами інформаційних технологій, геоінформаційних систем і телекомунікацій. Це вказує на те, що сучасна аграрна терміносистема стає міждисциплінарною.

3. Назви агроінженерних та роботизованих технологій. Активний розвиток автоматизації зумовлює появу номінацій на позначення роботизованої техніки та автономних виробничих систем. До цієї групи належать лексеми *агроробот, автономний трактор, роботизований культиватор, робот-збирач, безпілотна техніка, автономна сільськогосподарська машина, роботизована система прополювання* тощо. Лексичні інновації цієї групи відображають тенденцію до поступової заміни ручних і механізованих операцій автоматизованими та автономними процесами.

4. Лексика на позначення агробіотехнологій. Важливим джерелом оновлення аграрної лексики є розвиток біотехнологій, генетики, селекції та молекулярної біології. Ця тематична група охоплює номінації на позначення нових методів роботи з рослинним матеріалом, біологічними препаратами та генетичними технологіями, пор. *біопрепарат, біостимулятор, біофунгіцид, біопестицид, біодобриво, мікробний препарат, мікробіом ґрунту, геномне редагування, генетичне редагування, маркер-асоційована селекція, геномна селекція*. Особливо продуктивний компонент *біо-*, який бере участь у творенні значної кількості нових номінацій. Його поширення засвідчує посилення біологічної складової сучасного аграрного дискурсу.

5. Номінації сталого та екологічного землеробства. Суттєвий пласт інноваційної лексики формується під впливом концепції сталого розвитку та екологізації аграрного виробництва. До цієї групи належать номінації, пов'язані зі збереженням ґрунтів, раціональним використанням ресурсів, зменшенням негативного впливу сільського господарства на довкілля, напр. *сталий агровиробничий цикл, регенеративне землеробство, ґрунтозберігальне землеробство, органічне землеробство, екологічне землеробство, карбонове землеробство, вуглецеве землеробство, декарбонізація агровиробництва, вуглецевий слід, кліматично ощадне землеробство*. Поява цієї лексики свідчить про розширення поняттєвого поля аграрного дискурсу, який уже не обмежується питаннями продуктивності культур, а охоплює екологічні наслідки виробництва та довгострокову стійкість агросистем.

6. Лексика кліматично адаптивного землеробства. Окремого розгляду потребує лексика, пов'язана з адаптацією сільського господарства до кліматичних змін. Посухи, температурні коливання, зміна режиму опадів та деградація ґрунтів формують нові професійні поняття. До цієї тематичної групи належать такі номінації: *кліматично розумне землеробство, кліматично адаптивне землеробство, посухостійкі сорти, жаростійкі культури, кліматична адаптація агровиробництва, водозберігальні технології, вологозберігальні технології, стресостійкість рослин*. Лексика цієї групи демонструє тісний

взаємозв'язок аграрного дискурсу з дискурсами екології, кліматології та природокористування.

7. Назви та терміни сфери управління ґрунтовими ресурсами. Сучасні підходи до ґрунтознавства та управління родючістю ґрунтів також продукують нові номінації. У межах цієї групи функціують такі лексеми, як *цифровий профіль ґрунту, картування ґрунтів, агрохімічний моніторинг, ґрунтовий сенсор, ґрунтовий сканер, здоров'я ґрунту, біологічна активність ґрунту, мікробіом ґрунту* та ін. Особливо показовий термін «*здоров'я ґрунту*», який демонструє процес метафоризації професійної номінації та одночасно засвідчує зміщення уваги від суто хімічних показників родючості до комплексного біологічного стану ґрунтової системи.

8. Лексика агроекологічного захисту рослин. Трансформація підходів до захисту рослин спричинила активізацію номінацій, пов'язаних із біологічними методами контролю шкідників і хвороб. До цієї групи належать лексеми *біологічний контроль, біологічний захист рослин, біоконтроль, інтегрований захист рослин, біологічний інсектицид, біофунгіцид, ентомофаг, корисні мікроорганізми, мікробіологічний препарат*. Водночас сучасний аграрний дискурс характеризується переходом від вузького поняття боротьби зі шкідниками до комплексної концепції інтегрованого захисту рослин, що передбачає поєднання біологічних, агротехнічних, механічних і хімічних методів.

Отже, інноваційна лексика сучасної аграрної сфери становить динамічний і відкритий шар професійної лексики, який безпосередньо відображає технологічні та концептуальні зміни в цій галузі. Її тематична структура охоплює щонайменше такі основні сфери: цифровізацію агровиробництва, точне землеробство, роботизацію, агробіотехнології, сталий розвиток, кліматичну адаптацію, управління ґрунтами, захист рослин, аграрну аналітику, штучний інтелект, вертикальне землеробство та нові моделі аграрного бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко Т.В., Козуб Л.С. Специфіка перекладу термінології в аграрному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2016. Вип. 62. С. 13–15.
2. Кушнірова Т.В., Бочкар М.В. Особливості перекладу аграрної термінології підгалузі рослинництва в сучасному фаховому дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2024. № 69 Т. 2. С. 8–11.
3. Малик В.М. Лексична семантика англomовних термінів в агрономії. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 31. С. 49–55.
4. Сидорук Г.І. Аналіз структурно семантичних характеристик термінів аграрного спрямування в перекладацькому аспекті. *Міжнародний філологічний часопис*. 2021. Вип. 12 (4). С. 53–58.

СЕКЦІЯ 2: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 159.922.4:94(477)"19"

МЕЛЬНИК Л.М., канд. політ. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ІСТОРИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТРАВМАТИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНІ ЗА ТОТАЛІТАРНОЇ ДОБИ ХХ СТОЛІТТЯ

Досліджено історико-психологічні механізми та трансгенераційні наслідки деструктивного впливу радянського тоталітаризму на національну ідентичність українців. Обґрунтовано необхідність опрацювання колективних психотравм для забезпечення посттравматичного зростання суспільства.

Ключові слова: колективна травма, національна ідентичність, трансгенераційна передача, тоталітарний режим, психоісторичний підхід, посттравматичне зростання.

MELNYK L.M., candidate of political sciences

Bila Tserkva national agrarian university

HISTORICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF TRAUMATIZATION OF NATIONAL IDENTITY IN UKRAINE DURING THE 20TH CENTURY TOTALITARIAN ERA

The abstract examines the historical-psychological mechanisms and transgenerational consequences of the destructive impact of Soviet totalitarianism on Ukrainian national identity. The necessity of processing collective psychological traumas to ensure the post-traumatic growth of society is substantiated.

Keywords: collective trauma, national identity, transgenerational transmission, totalitarian regime, psychohistorical approach, post-traumatic growth.

Сучасні трансформаційні процеси в українському суспільстві, загострені безпековими викликами та потребою в деколонізації, вимагають глибокого переосмислення історичного досвіду. XX століття стало для України періодом масштабних катастроф, спричинених радянським тоталітарним режимом. Ці події призвели до глибоких деформацій колективної психіки. Дослідження історико-психологічних аспектів травматизації національної ідентичності дозволяє зрозуміти витоки ментальних установок сучасних українців та розробити стратегії подолання історичних психотравм.

Концепт соціокультурної травми розробляли такі дослідники, як Дж. Александер та П. Штомпка. Психоісторичний підхід та механізми трансгенераційної передачі вивчали В. Волкан, П. Горностай, а в контексті українського історичного досвіду (зокрема наслідків Голодомору) - В. Горбунова та В. Климчук, О. Кісь, Ю. Федорович, І. Рева тощо.

Травматизація національної ідентичності за тоталітарної доби відбувалася через комплекс системних дій репресивного апарату, спрямованих на деструкцію базових елементів української культури, мови та соціальної структури. Основними тригерами колективної травми стали штучні голодомори, масові політичні репресії та примусова русифікація. З психологічного погляду, тоталітарне насильство діяло як хронічний стресор. Відомий дослідник політичної психології П. Горностай зазначає: «Неопрацьовані колективні травми успадковуються нащадками, які не були травмовані, але переживають наслідки травматизації як свої власні. Травми більшої групи, як у структурі фрактала, відбиваються в менших групах і в психіці окремого індивіда. В цьому контексті можна досліджувати психологічне підґрунтя різноманітних суспільних процесів, що спричиняють колективні травми: війн, тероризму, геноциду та багато інших дотичних до цього проблем» [1, с. 56]. Цей феномен безпосередньо корелює із поняттям «обраної травми» за В. Волканом, коли психічний образ катастрофи стає центральним маркером групової приналежності.

У контексті руйнування ідентичності тоталітарний режим використовував психологічні механізми, які В. Волкан визначає як характеристики впливу колективної травми на віктимізовану групу. До них належать «колективне усвідомлення сорому, дегуманізації, приниження та вини», а також «колективне відчуття невпевненості, що постає в результаті взаємної недовіри та усвідомлення безпомічності».

Основними механізмами травматизації стали розщеплення ідентичності, що виявлялося у вимушеній амбівалентності між публічною лояльністю до радянського режиму та приватною (родинною) пам'яттю, а також замовчування та витіснення, коли неможливість публічного оплакування жертв законсервувала травму всередині сімейних систем. Заборона на комеморацію та репресії за збереження пам'яті призвели до того, що природний процес скорботи був насильницьки перерваний. Це спричинило так зване «патологічне горе», яке законсервувалося в колективному несвідомому спільноти.

У контексті дослідження трансгенераційної передачі травми В. Горбунова та В. Климчук зазначають, що понад половина респондентів фіксують у своїх родинх світоглядні та поведінкові стратегії, безпосередньо пов'язані з наслідками Голодомору. Спираючись на класифікацію А. Маслоу, автори демонструють руйнівний вплив тоталітарних чинників на ментальність: інформаційна депривація сформувала тотальну недовіру до соціуму та інституцій влади у 69% опитаних ($n=497$), а репресивні обмеження пересування трансформувалися у прагнення міграції (45% -- 46%). Окрім цього, знищення традицій

колективної взаємодопомоги призвело до деформації моральних орієнтирів і капсулювання всередині сімейних систем, що проявилось у гіпертрофованій турботі виключно про власну родину ((69%)) та свідомому виборі життєвої стратегії невтручання ((45%)) [2]. Як бачимо, зазначені емпіричні дані доводять, що колективна травма Голодомору трансформувала світоглядні орієнтири українців, закріпивши на рівні поколінь стратегії соціального капсулювання, тотальної недовіри до владних інституцій та життєвого невтручання як механізмів психологічного самозахисту, через що приналежність до українства тривалий час несвідомо асоціювалася з небезпекою. Це призвело до хронічного розриву між особистісним та державним вимірами буття, де держава тривалий час сприймалася не як гарант безпеки, а як каральний орган.

Аналізуючи глибинні соматичні та ментальні деформації національного характеру, П. Горностай констатує: «Колективна травма та її наслідки стали причиною надломленої психології цілого покоління... Вони проявляються в особливому ставленні до їжі та у проблемах переїдання... Серед неспецифічних наслідків голодомору спостерігаються відчуття соціальної незахищеності, соціально-політична пасивність, політичний нігілізм, високий рівень недовіри до влади... З цим пов'язаний відомий український індивідуалізм, відкидання колективних форм життя... психологія жертви... [і навіть] комплекс “молодшого брата” (в позиціонуванні стосовно Росії). В основі цього безперечно лежить глибоко витіснений страх (майже на генетичному рівні)... страх лютої голодної смерті» [1, с. 161].

Наведені теоретичні узагальнення дозволяють зробити висновок, що тоталітарне насильство ХХ століття діяло не лише на макросоціальному, а й на мікропсихологічному та соматичному рівнях. Екзистенційний страх перед фізичним знищенням трансформував повсякденну культуру побуту (зокрема, розлади харчової поведінки) та викривив процеси політичної соціалізації. Зафіксований дослідниками гіпертрофований індивідуалізм виступає тут не як автентична етнічна риса, а як вимушена захисна реакція психіки на примусову радянську колективізацію та систему тотальних політичних доносів. Нав'язаний комплекс національної меншовартості та деструктивна «психологія жертви» стали прямим наслідком тривалого перебування спільноти в умовах асиметричного імперського тиску. Отже, сучасний український менталітет містить у собі чітко виражені ознаки хронічного посттравматичного синдрому, деструктивні елементи якого активізуються в кризові періоди державотворення.

Отже, тоталітарна доба ХХ століття завдала системного психологічного удару по національній ідентичності українців, який вийшов за межі життєвого циклу одного покоління. Травматизація відбувалася через деструкцію традиційних цінностей та блокування механізмів колективного опрацювання горя. Сучасна консолідація українського суспільства безпосередньо залежить від усвідомлення цих психоісторичних травм та переходу до моделі посттравматичного зростання. Важливо розуміти, що подолання цих наслідків не може відбутися автоматично лише через зміну політичного устрою, воно потребує цілеспрямованої терапевтичної роботи на рівні всієї гуманітарної політики держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горностай П. П. Психологія колективних травм: монографія. Київ: Талком, 2023. 336 с.
2. Горбунова В., Климчук В. Психологічні наслідки Голодомору в Україні. *East/West: Journal of Ukrainian Studies*. 2020. Vol. 7, No. 2. P. 33–60.

УДК 340.132.6

НАСТІНА О.І., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОЗАХИСТ ТА ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ В УКРАЇНІ

У цій публікації проведено дослідження діяльності юридичних клінік ЗВО у сфері правозахисту громадян, вирішення юридичних спорів, визначено основні форми їхньої роботи та взаємодію з органами

місцевого самоврядування, державною системою БПД.

Ключові слова: юридична клініка, безоплатна правнича допомога, вирішення спорів.

NASTINA O.I., candidate of legal sciences
Bila Tserkva national agrarian university

HUMAN RIGHTS PROTECTION AND LEGAL CLINICS IN UKRAINE

This publication examines the activities of legal clinics at higher education institutions regarding the protection of citizens' rights and the resolution of legal disputes; it also identifies the main forms of their operations and their interaction with local self-government bodies and the state system of free legal aid.

Keywords: legal clinic, free legal aid, dispute resolution.

Правові засади функціонування юридичних клінік в Україні визначаються наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України» та Законом України «Про безоплатну правову допомогу» [1]. Водночас чинне законодавство не відносить юридичні клініки до офіційних суб'єктів системи безоплатної правової допомоги, оскільки перелік таких суб'єктів у Законі України «Про безоплатну правову допомогу» є вичерпним. Аналіз положень профільного законодавства свідчить, що до суб'єктів надання безоплатної правової допомоги законодавець відносить органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, спеціалізовані установи, центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а також адвокатів, включених до відповідного Реєстру [2]. У практичній діяльності юридичні клініки здійснюють надання правової інформації, правових консультацій, підготовку проєктів правових та процесуальних документів, а також можуть супроводжувати клієнтів у взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування. У межах клінічної практики формується відповідна документація щодо кожної справи, що забезпечує належний облік та систематизацію правової роботи.

Разом із тим, діяльність клінік супроводжується певними викликами: обмежене фінансування, відсутність уніфікованих стандартів роботи з земельними спорами, а також звужені можливості представництва інтересів у суді. Науковці підкреслюють, що подальший розвиток клінічної юридичної освіти та розширення функціональних можливостей клінік сприятимуть підвищенню якості допомоги у складних категоріях справ. Також вагому роль у вдосконаленні діяльності клінік відіграє Асоціація юридичних клінік України [3], яка розробляє стандарти роботи, методичні матеріали та навчальні програми. Це сприяє підвищенню правової культури населення, зменшенню кількості локальних конфліктів та формуванню відповідального ставлення до використання землі. Окремого значення діяльність юридичних клінік набуває в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення, коли значно зростає кількість земельних спорів, пов'язаних із втратою документів, пошкодженням майна, зміною меж земельних ділянок, спадкуванням та реалізацією права власності. У таких випадках юридичні клініки забезпечують первинну правову підтримку громадян, допомагають орієнтуватися в законодавстві та сприяють захисту прав соціально вразливих категорій населення.

Таким чином, юридичні клініки є важливим складником правової інфраструктури держави, який поєднує освітню, соціальну та правозастосовну функції. Їх діяльність сприяє не лише практичній підготовці майбутніх юристів, але й забезпеченню доступу громадян до правничої допомоги, розвитку правової культури та поширенню практик позасудового врегулювання спорів. Удосконалення нормативного регулювання статусу юридичних клінік та розширення їх інституційних можливостей дозволить підвищити ефективність системи безоплатної правової допомоги та посилити роль юридичних клінік у забезпеченні доступу до правосуддя. Тож перспективним напрямом розвитку юридичних клінік є поглиблення співпраці з органами місцевого самоврядування, центрами безоплатної правничої допомоги, громадськими організаціями та профільними державними установами. Така взаємодія дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення земельних спорів, підвищити доступність правової допомоги для мешканців громад та сприяти формуванню сталої

практики досудового врегулювання конфліктів у земельній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 577.
2. Наказ Міністерства освіти і науки України № 592 від 03.08.2006 р. URL: [Законодавство України](#) (дата звернення: 20.12.2025).
3. Асоціація юридичних клінік України: офіційний сайт. URL: <https://legalclinics.in.ua/>

УДК 342.4:35.08

БРОВКО Н.І., д-р юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗА УЧАСТЮ НАДС: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Проаналізовано роль НАДС у реформуванні державної служби. Виділено проблемні питання реформування державної служби. Окреслено перспективи розвитку державної служби, напрями реформування в процесі інтеграції України

Ключові слова: державна служба, НАДС, реформування державної служби, державні службовці, конституційний статус НАДС.

BROVKO N., doctor of legal sciences

Bila Tserkva national agrarian university

PROBLEMATIC ISSUES IN THE REFORM OF THE CIVIL SERVICE WITH THE INVOLVEMENT OF THE NADC: A CONSTITUTIONAL AND LEGAL ANALYSIS

The role of the National Agency for Civil Service (NACS) in civil service reform is analysed. Key issues in civil service reform are identified. Prospects for the development of the civil service and directions for reform in the context of Ukraine's integration are outlined.

Keywords: civil service, NACS, civil service reform, civil servants, constitutional status of the NACS.

Національне агентство України з питань державної служби на сучасному етапі реформ продемонструвало спроможність бути не лише координатором змін, а й їх активним рушієм. Як провідна установа НАДС, хоча і має значний обсяг повноважень у вирішенні проблем державної служби, однак залишається дещо обмеженим порівняно з обсягом покладених на нього завдань, що ускладнює здійснення належного моніторингу та координації процесів реформування державної служби та здійснення подальших кроків.

Попри позитивні результати реформування державної служби в Україні за участю НАДС, її сучасна модель не позбавлена проблем, що потребують комплексного вирішення. Одним із ключових завдань залишається подальше вдосконалення нормативно-правового регулювання, належне фінансове забезпечення державних службовців, здійснення ними дієвих реформ.

Серед найбільш актуальних проблем особливе місце посідає забезпечення політичної нейтральності державної служби, її незалежність від політичних еліт, поглядів та переконань. Незважаючи на законодавче закріплення принципу деполітизації, практика призначення на окремі керівні посади й надалі може зазнавати впливу політичних чинників, що негативно позначається на принципах професійності, доброчесності та об'єктивності кадрової політики.

Недостатній рівень оплати праці державних службовців створює передумови для втрати кваліфікованих кадрів та їх перехід до приватного сектору або виїзду за межі України.

Окремою проблемою залишається нерівномірність реалізації реформ на центральному та місцевому рівнях. Зокрема на рівні місцевого не повною мірою реалізується потенціал

кадрового резерву, який нерідко має формальний характер, оскільки не супроводжується системною професійною підготовкою та цілеспрямованим розвитком майбутніх кадрів.

Водночас сучасний етап реформування створює низку перспектив для подальшого інституційного розвитку державної служби. Передусім необхідним є посилення інституційної спроможності самого НАДС, удосконалення його структури, кадрового потенціалу, повноважень. Перспективним напрямом є подальша цифровізація НАДС та його підрозділів, зокрема модернізація із використанням технологій ШІ, що сприятиме більш ефективному прогнозуванню потреб, оптимізації управління та підвищенню прозорості діяльності.

Важливим стратегічним напрямом залишається адаптація національної системи державної служби до європейських стандартів у межах євроінтеграційного курсу України [2]. Гармонізація відповідного законодавства з правом Європейського Союзу має сприяти формуванню сучасної моделі професійної та політично нейтральної державної служби. Не менш важливим завданням є формування належної культури державної служби, що ґрунтується на принципах професіоналізму, лідерства, відповідальності, доброчесності. Особливої уваги потребує залучення й професійний розвиток молодих фахівців, а також підвищення суспільного престижу публічної служби шляхом відкритої та системної комунікації державних інституцій із громадянами.

Актуальним є також оновлення законодавства про державну службу, з урахуванням особливостей її функціонування в умовах воєнного стану, подальшого повоєнного відновлення України та необхідності впровадження нових підходів управління. Подальше реформування публічної служби має здійснюватися комплексно та бути спрямовані на забезпечення професійності, політичної неупередженості, ефективності та підзвітності державного управління [4, с.42].

НАДС має проводити реформування з урахуванням дотримання принципів верховенства права, служіння інтересам суспільства, забезпечення прав і свобод громадян, неупередженості державної служби та професійної відповідальності кожного службовця. Важливою залишається відкритість та підконтрольність державної служби громадськості, а також єдність вимог до посадовців і забезпечення рівного доступу громадян до державної служби.

Стратегічним орієнтиром реформ є також стабільність і престиж публічної служби, формування довіри до держави через якісні послуги. Реалізація цих цілей вимагає технічних змін, політичної послідовності, інституційної витримки та спільних дій держави та громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В.Б. (ред.) Державна служба в умовах реформування: теоретико-правовий аспект: монографія. К.: НАДУ, 2020. 344 с.
2. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII // Відомості ВРУ. 2016. № 4
3. Офіційний сайт НАДС. URL: <https://nads.gov.ua>
4. Бровко Н.І. Діяльність національного агентства України з питань державної служби у контексті реформування державної служби. Інституційна спроможність органів публічної влади у забезпеченні сталого розвитку України: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 12 березня 2026 р.). Одеса: Видавництво «Юридика», 2026. С.41-44.

УДК 343.6:61:351.86

МАКАРЧУК В.В., д-р юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ВІД ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

У тезах досліджено проблематику кримінально-правового захисту медичних працівників та інших осіб, які виконують суспільно важливі професійні функції у сфері охорони здоров'я. Проаналізовано недоліки чинного законодавства України щодо спеціального захисту медичних працівників від насильницьких посягань

під час виконання професійних обов'язків.

Ключові слова: медичні працівники, кримінально-правова охорона, кримінальна відповідальність, насильство, безпека, національна безпека, професійна діяльність.

MAKARCHUK V.V., doctor of legal sciences
Bila Tserkva national agrarian university

CRIMINAL LAW PROTECTION OF HEALTHCARE WORKERS AGAINST UNLAWFUL INFRINGEMENTS: CURRENT SITUATION AND PROSPECTS FOR IMPROVING LEGISLATION

This thesis examines the issue of criminal law protection for healthcare workers and other individuals who perform socially important professional functions in the healthcare sector. It analyses the shortcomings of current Ukrainian legislation regarding the special protection of healthcare workers against violent attacks whilst carrying out their professional duties.

Keywords: healthcare workers, criminal law protection, criminal liability, violence, safety, national security, professional activity.

Безпечні умови здійснення професійної діяльності медичних працівників є необхідною передумовою належного функціонування системи охорони здоров'я. Особливого значення ця проблема набуває в умовах забезпечення національної безпеки, коли працівники сфери охорони здоров'я здійснюють професійну діяльність в умовах підвищеного ризику, значного психологічного та фізичного навантаження. Водночас медичні працівники можуть ставати потерпілими від погроз, насильницьких дій та інших протиправних посягань безпосередньо під час виконання професійних обов'язків. У сучасних умовах питання забезпечення їхньої безпеки набуває не лише трудового чи соціального, а й кримінально-правового значення.

Чинний кримінальний закон передбачає відповідальність за широкий спектр посягань на життя, здоров'я, честь та гідність особи. Зокрема, кримінально караними є умисне тілесне ушкодження, побої та інші насильницькі дії, погрози та низка інших суспільно небезпечних діянь (статті 121, 122, 125, 126, 127, 129 Кримінального кодексу України) [1].

Актуальність проблеми підтверджується і сучасним законодавчим процесом. Зокрема, 7 листопада 2023 р. у Верховній Раді України зареєстровано проєкт Закону № 10221 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту медичних працівників, працівників системи екстреної медичної допомоги та аптечних закладів, фахівців з реабілітації, рятувальників від протиправного посягання на життя та здоров'я під час виконання службових обов'язків» [2]. Однак загальні склади кримінальних правопорушень не завжди забезпечують належний рівень спеціальної охорони осіб, професійна діяльність яких має особливе суспільне значення. Специфіка діяльності медичного працівника полягає в тому, що він виконує професійний обов'язок, спрямований на збереження життя та здоров'я інших людей. Тому насильницьке посягання на медика під час виконання професійних функцій має розглядатися не лише як посягання на конкретну фізичну особу, а й як перешкодження реалізації суспільно значущої діяльності. Запропоновані зміни мають на меті створення додаткових кримінально-правових гарантій захисту медичних працівників, працівників системи екстреної медичної допомоги, працівників аптечних закладів, фахівців з реабілітації та рятувальників під час виконання ними службових обов'язків. За інформацією, наведеною в офіційних матеріалах до законопроєкту, передбачається доповнення Кримінального кодексу України новими спеціальними нормами, зокрема статтями 350-1 та 350-2.

Законодавча пропозиція є концептуально важливою, оскільки передбачає перехід від виключно загальної кримінально-правової охорони особи до спеціального захисту представників професій, які забезпечують реалізацію фундаментальних суспільних благ. Подібний підхід уже застосовується українським законодавцем щодо окремих категорій осіб, професійна діяльність яких має підвищене суспільне значення.

Відповідно до звітності Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства охорони здоров'я України, оприлюдненими головою Комітету Верховної Ради України з питань здоров'я нації М. Радущим у серпні 2026 року, у період з 1 січня 2025 року до 1 серпня 2026 року було зафіксовано 30 кримінальних правопорушень, вчинених стосовно медичних і фармацевтичних працівників у зв'язку зі здійсненням ними професійної діяльності. Динаміка реєстрації відповідних проваджень демонструє суттєве зростання: якщо у 2025 році було розпочато 7 досудових розслідувань, то протягом семи місяців 2026 року їх кількість досягла 23 епізодів. Таким чином, спостерігається інтенсифікація зазначених протиправних діянь у поточному періоді більш ніж утричі порівняно з попереднім роком. Структурний аналіз кваліфікації злочинів свідчить про те, що переважна більшість правопорушень (83%, або 25 випадків із 30) підпадає під юридичні ознаки умисних легких тілесних ушкоджень або хуліганства. В сучасній правозастосовній практиці протиправні посягання на медичних працівників підлягають кваліфікації за загальними нормами Кримінального кодексу України, що свідчить про відсутність застосування спеціального складу злочину, який би враховував специфічний суб'єкт протиправного впливу та його професійний статус. Водночас у 2026 році було обліковано два кримінальні провадження за фактами умисних вбивств представників медичної та фармацевтичної галузей. Щодо результативності досудового розслідування, 14 проваджень (5 у 2025 році та 9 у 2026 році) було направлено до суду з обвинувальними актами. Паралельний моніторинг Міністерства охорони здоров'я України за період 2022-2026 років фіксує 431 випадок фізичного насильства щодо працівників бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги, унаслідок чого травм різного ступеня тяжкості зазнали 435 осіб. Статистичний аналіз виявляє стійку тенденцію до зростання показників протиправної активності: кількість нападів збільшилася з 81 епізоду у 2022 році до 103 у 2025 році, що становить загальний приріст на 27% за трирічний період в оприлюдненій статистиці. [3].

При цьому необхідно враховувати принцип системності кримінального законодавства, так посилення відповідальності за посягання на медичних працівників має бути узгоджене з чинною системою складів кримінальних правопорушень, принципами законності, юридичної визначеності, пропорційності покарання та диференціації кримінальної відповідальності. Важливим є також питання визначення кола осіб, які мають отримати спеціальний кримінально-правовий захист. Слід поширити відповідні гарантії не лише на лікарів, а й на працівників екстреної медичної допомоги, аптечних закладів, фахівців з реабілітації та рятувальників. Такий підхід видається обґрунтованим, оскільки безпека медичної допомоги забезпечується діяльністю значно ширшого кола фахівців, ніж виключно лікарів.

Водночас сама криміналізація або посилення відповідальності не може розглядатися як єдиний засіб протидії насильству щодо медичних працівників. Кримінально-правові механізми повинні поєднуватися з організаційними, адміністративними та трудовими заходами безпеки. Йдеться, зокрема, про належне забезпечення закладів охорони здоров'я системами безпеки, протоколами реагування на агресивну поведінку, належною взаємодією з правоохоронними органами та механізмами захисту потерпілих. Водночас тривалість законодавчого процесу свідчить про необхідність пошуку оптимального балансу між посиленням кримінальної відповідальності та вимогами системності кримінального законодавства.

Отже, проблема кримінально-правового захисту медичних працівників від протиправних посягань є комплексною та потребує системного підходу. Чинні положення Кримінального кодексу України забезпечують загальну охорону життя, здоров'я та інших особистих благ медичних працівників, проте питання спеціального захисту таких осіб у зв'язку з виконанням ними професійних обов'язків потребує подальшого нормативного розвитку. Ефективний механізм такого захисту здатний сприяти підвищенню рівня національної безпеки та зміцненню суспільної довіри до державних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III: станом на 15 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.08.2026).

2. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту медичних працівників, працівників системи екстреної медичної допомоги та аптечних закладів (фахівців). *Офіційний вебпортал органів виконавчої влади України «Урядовий портал»*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennia-zmin-do-kryminalnoho-kodeksu-ukrayiny-shchodo-zakhystu-medychnykh-pratsivnykiv-pratsivnWk-systemy-ekstrenoyi-medychnoyi-dopomohy-ta-aptechnykh-zakladiv-fakhiv> (дата звернення: 26.08.2026).

3. Михайло Радущий закликав колег прискорити розгляд законопроекту №10221 про захист медиків. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/274833.html (дата звернення: 26.08.2026).

УДК 342.922

СИМАНОВА С.І., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПОНЯТТЯ ТА ЮРИДИЧНІ ОЗНАКИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ В УКРАЇНІ

Досліджено теоретико-правові засади та основні ознаки адміністративного правопорушення (проступку) в Україні. Проаналізовано його юридичну природу, склад і місце в системі адміністративно-деліктного законодавства.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, адміністративний проступок, склад правопорушення, адміністративна відповідальність, протиправність, вина, публічне управління.

SIMANOVA S.I., candidate of legal sciences

Bila Tserkva national agrarian university

CONCEPTS AND LEGAL SIGNS OF ADMINISTRATIVE OFFENSES IN UKRAINE

The theoretical and legal foundations and main characteristics of an administrative offense (misdemeanor) in Ukraine are examined. Its legal nature, elements, and place within the system of administrative tort legislation are analyzed.

Keywords: administrative offense, administrative misdemeanor, elements of an offense, administrative liability, unlawfulness, guilt, public administration.

Адміністративне правопорушення (проступок) належить до найбільш поширених видів протиправної поведінки, яка виникає у сфері публічного адміністрування та слугує підставою для застосування заходів адміністративної відповідальності. Сутність адміністративного правопорушення полягає у вчиненні особою діяння, яке суперечить встановленим законодавством правилам, завдає шкоди або створює загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам, що перебувають під охороною держави.

Законодавче визначення адміністративного правопорушення закріплено у ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до якої ним визнається протиправне та винне діяння, вчинене у формі дії або бездіяльності, що посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян чи встановлений порядок управління, за яке передбачено адміністративну відповідальність [1].

Аналіз наукової праці Колпакова В.К., та Лукашука І.П., дає підстави стверджувати, що у сучасній адміністративно-правовій науці адміністративний проступок розглядається, як різновид юридичного делікту, що характеризується меншою суспільною небезпечністю порівняно зі злочином, однак завдає шкоди або створює загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам, які перебувають під охороною держави. Необхідно погодитись із думкою вчених, які зазначають, що саме адміністративний проступок виступає фактичною підставою притягнення особи до адміністративної відповідальності, а його юридична оцінка здійснюється через встановлення сукупності передбачених законом ознак [2, с. 37; 3, с. 236].

Аналіз положень українського законодавства та наукових підходів сучасних науковців дає можливість визначити, що обов'язковою характеристикою адміністративного проступку є його зовнішній прояв у поведінці особи. Комзюк А.Т., Салманова О.Ю., Гусаров С.М.,

вказують, що

така поведінка може виражатися як у вчиненні активних дій, так і в утриманні від виконання юридично обов'язкових дій, тобто у бездіяльності [4, с. 26].

Наступною необхідною ознакою адміністративного правопорушення є протиправність, яка характеризує невідповідність поведінки особи встановленим правовим вимогам. Її зміст полягає в тому, що відповідне діяння має бути заборонене нормами адміністративного законодавства, а його вчинення повинно тягнути передбачені законом юридичні наслідки [4, с. 26–27].

Не менш важливою ознакою адміністративного правопорушення є винність, яка характеризує психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння та його можливих наслідків. Наявність вини є необхідною умовою адміністративної відповідальності, оскільки саме вона дає змогу встановити суб'єктивне ставлення особи до протиправної поведінки. Відповідно до положень КУпАП вина може проявлятися у формі умислу або необережності [1]. У разі умисного вчинення проступку особа усвідомлює протиправність своєї поведінки, розуміє можливість настання шкідливих наслідків та бажає їх настання або свідомо погоджується з такою можливістю. Необережна форма вини має місце тоді, коли особа передбачає можливість негативних наслідків, проте безпідставно розраховує на їх недопущення, або не передбачає їх настання, хоча з огляду на конкретні обставини повинна була і могла це зробити [1]. Вважаю, що встановлення форми вини має істотне значення для правильної юридичної оцінки поведінки особи та вирішення питання про наявність підстав для притягнення її до адміністративної відповідальності.

Характеризуючи адміністративний проступок, Колпаков В.К., Кушнір С.М., Лученко Д. В., зазначають, що тут необхідно звернути увагу на його шкідливий характер, оскільки протиправна поведінка спрямована на заподіяння шкоди суспільним відносинам, які охороняються державою. У науковій літературі зазначається, що шкідливість і суспільна небезпечність відображають змістовну сторону адміністративного проступку, тоді як протиправність є юридичною формою їх вираження [2, с. 38].

Ще однією суттєвою ознакою адміністративного правопорушення є адміністративна караність, про що також відобразив Тернушак М. М. у своєму дослідженні. Її зміст полягає в тому, що законодавство має передбачати можливість притягнення особи до адміністративної відповідальності за відповідне протиправне та винне діяння. Тому для визнання певної поведінки адміністративним проступком необхідно, щоб за її вчинення законом була встановлена адміністративна відповідальність [5, с. 58]. Водночас передбачення такої відповідальності не свідчить про те, що адміністративне стягнення обов'язково буде застосоване до кожної особи, яка вчинила проступок, оскільки йдеться саме про законодавчо визначену можливість притягнення до відповідальності.

Практичне значення визначених ознак адміністративного правопорушення можна простежити на конкретних прикладах. Зокрема, перевищення водієм установленної швидкості руху характеризується наявністю протиправної дії, порушенням установлених правил безпеки дорожнього руху та передбаченою законодавством адміністративною відповідальністю.

Діяння у формі бездіяльності може проявлятися у невиконанні особою встановленого законом обов'язку.

У сфері громадського порядку прикладом адміністративного проступку може бути дрібне хуліганство, яке посягає на громадський порядок і спокій громадян. Наведені приклади свідчать, що адміністративний проступок може мати різний зовнішній прояв і вчинятися у різних сферах суспільних відносин, однак у кожному випадку для притягнення особи до адміністративної відповідальності необхідним є встановлення передбачених законом ознак відповідного правопорушення.

Таким чином, адміністративний проступок доцільно розглядати, як окрему форму протиправної поведінки, юридична оцінка якої здійснюється з урахуванням сукупності встановлених законодавством характеристик. Його сутність розкривається через такі взаємопов'язані ознаки, як: наявність конкретного діяння, його протиправність, винність, шкідливий характер. Комплексне встановлення цих ознак забезпечує належну кваліфікацію

вчиненого та дає змогу провести чітке розмежування адміністративного проступку з іншими видами правопорушень. Водночас саме наявність усіх необхідних юридичних характеристик створює правові передумови для вирішення питання про притягнення особи до адміністративної відповідальності та застосування до неї передбачених законом заходів адміністративно-правового впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
2. Колпаков В.К., Кушнір С.М., Лученко Д.В. Онтологічні (фактичні) ознаки адміністративного проступку. 2021. № 3. С. 35–41. DOI:10.26661/2616-9444-2021-3-05.
3. Лукашук І.П. Адміністративне правопорушення: поняття та межі дії у законодавстві. У кн.: Актуальні проблеми правового регулювання суспільних відносин. Київ. НАВС. 2019. С. 236–239.
4. Комзюк А.Т., Салманова О.Ю., Гусаров С.М. Адміністративна відповідальність в Україні: навчальний посібник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків. Факт, 2025. 260 с.
5. Тернушак М.М. «Теоретико-правові засади адміністративних правопорушень: суть та характеристика». Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 6 (65), 2025 р., С. 57–62. DOI:10.32782/ruuv.v6.2025.11.

УДК 342.4:349.42(4-6ЄС)

ТЕРЕЩУК М.М., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОЇ СФЕРИ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті здійснено порівняльний аналіз конституційно-правового регулювання аграрної сфери в окремих державах Європейського Союзу, зокрема Німеччині, Франції, Італії та Польщі. Досліджено особливості конституційного закріплення права власності на землю, соціальної функції земельної власності, державної підтримки сільськогосподарських виробників та охорони земельних ресурсів. Визначено положення європейського досвіду, які можуть бути використані для подальшого вдосконалення конституційно-правових засад аграрної політики України в умовах європейської інтеграції.

Ключові слова: аграрна сфера, аграрне право, конституційне право, сільське господарство, земельні відносини, право власності, фермерське господарство, Європейський Союз, Спільна аграрна політика, Україна.

TERESHCHUK M.M., candidate of legal sciences

Bila Tserkva national agrarian university

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CONSTITUTIONAL AND LEGAL REGULATION OF THE AGRICULTURAL SPHERE IN CERTAIN COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

The article provides a comparative analysis of the constitutional and legal regulation of the agricultural sector in selected European Union Member States, including Germany, France, Italy and Poland. Particular attention is paid to the constitutional protection of land ownership, the social function of property, state support for agricultural producers, the protection of agricultural land and the role of family farming. The article identifies European legal approaches that may be relevant for further development of the constitutional and legal foundations of Ukraine's agricultural policy in the context of European integration.

Keywords: agricultural sector, agricultural law, constitutional law, agriculture, land relations, property rights, family farming, European Union, Common Agricultural Policy, Ukraine.

Конституційне регулювання аграрної сфери в європейських державах характеризується різними моделями. В одних країнах безпосередні аграрні положення закріплені на рівні конституції, тоді як в інших основні принципи регулювання сільського господарства випливають із загальних конституційних положень про власність, економічну діяльність, охорону довкілля та соціальну функцію держави. Тому порівняння відповідних моделей дає змогу визначити не лише спільні риси європейського підходу, а й найбільш ефективні механізми, які можуть бути враховані в українському законодавстві.

На рівні Європейського Союзу аграрна сфера має особливий статус. Договір про функціонування Європейського Союзу передбачає існування Спільної аграрної політики, яка поширюється на сільське господарство та торгівлю сільськогосподарською продукцією. Статті 38–44 ДФЄС формують базову правову основу Спільної аграрної політики та визначають її основні цілі. До них належать підвищення продуктивності сільського господарства, забезпечення належного рівня життя сільськогосподарського населення, стабілізація ринків, гарантування постачання продовольства та забезпечення прийнятних цін для споживачів [1].

Особливістю сучасної моделі ЄС є поєднання наднаціонального та національного рівнів регулювання. Держави-члени реалізують аграрну політику відповідно до загальних правил Європейського Союзу, водночас маючи можливість визначати конкретні механізми підтримки сільського господарства з урахуванням власних економічних, природних та соціальних умов. Чинна система Спільної аграрної політики на 2023–2027 роки передбачає підготовку державами-членами власних стратегічних планів, які визначають напрями використання відповідних інструментів підтримки [2].

Таким чином, для Європейського Союзу характерним є перехід від суто економічного розуміння аграрної політики до комплексної моделі, яка включає економічні, соціальні, екологічні та територіальні компоненти.

Показовим прикладом конституційного підходу є Федеративна Республіка Німеччина. Основний Закон Німеччини не встановлює окремої комплексної моделі аграрного устрою, проте важливе значення для аграрної сфери мають конституційні положення про право власності та його соціальну функцію. Відповідно до статті 14 Основного Закону власність гарантується, але водночас вона породжує обов'язки, а її використання має служити суспільному благу [3].

Такий підхід має принципове значення для земельних відносин. Земля як обмежений природний ресурс не може розглядатися лише як звичайний об'єкт цивільного обороту. Реалізація права приватної власності на землю повинна узгоджуватися з публічними інтересами, зокрема з необхідністю збереження земельних ресурсів, просторового планування та забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Німецька модель демонструє важливу для України ідею: навіть за відсутності спеціальної конституційної норми про сільське господарство аграрна політика може ефективно будуватися на основі загальних конституційних принципів власності, соціальної держави, охорони довкілля та публічного інтересу.

Особливий інтерес становить конституційна модель Італії. Конституція Італійської Республіки містить спеціальну норму щодо земельної власності та використання земель. Стаття 44 передбачає можливість встановлення законом обов'язків і обмежень щодо приватної земельної власності з метою забезпечення раціонального використання землі та справедливих соціальних відносин. Конституція також орієнтує державу на підтримку малих і середніх господарств, реформування великих земельних масивів та розвиток сільськогосподарських територій [4].

Отже, італійський конституційний підхід характеризується безпосереднім визнанням особливого суспільного значення землі. На відміну від моделі, за якої аграрна сфера переважно регулюється через загальні положення про власність, Конституція Італії прямо визначає допустимість спеціальних обмежень земельної власності в інтересах раціонального використання земель та соціальної справедливості.

Такий підхід є особливо актуальним для України, оскільки питання концентрації земель, ефективного землекористування та підтримки малих і середніх виробників залишаються важливими складовими аграрної політики.

Ще більш виразно аграрна спрямованість конституційного регулювання проявляється у Польщі. Конституція Республіки Польща в статті 23 встановлює, що основою аграрного устрою держави є сімейне господарство. При цьому зазначений принцип не повинен порушувати положень про захист права власності та свободи економічної діяльності [5].

Таким чином, польська модель прямо закріплює на конституційному рівні бажану структуру аграрного виробництва. Сімейне фермерське господарство розглядається не лише як приватна форма ведення господарської діяльності, а як елемент аграрного устрою держави. Це дозволяє законодавцю встановлювати спеціальні механізми захисту сімейних господарств, не відмовляючись водночас від гарантій права власності та свободи підприємництва.

Для України польський досвід становить інтерес з огляду на значну кількість фермерських та сімейних господарств. Конституційне визнання їхньої особливої ролі могло б посилити соціальну орієнтацію аграрної політики та забезпечити більш чіткий баланс між інтересами великих аграрних підприємств і малих виробників.

Проведений порівняльний аналіз свідчить, що конституційно-правове регулювання аграрної сфери в державах Європейського Союзу здійснюється за різними моделями, однак усі вони ґрунтуються на визнанні особливого суспільного значення сільського господарства та земельних ресурсів.

Німецька модель акцентує увагу на соціальній функції власності, італійська — на раціональному використанні землі та підтримці малих і середніх господарств, польська — на конституційному значенні сімейного фермерства. На рівні Європейського Союзу ці підходи доповнюються Спільною аграрною політикою, яка забезпечує загальні орієнтири та механізми підтримки сільського господарства.

Для України найбільш перспективним видається комплексне поєднання зазначених підходів. Конституційне положення про землю як основне національне багатство доцільно розглядати як основу для подальшого розвитку законодавства, спрямованого на забезпечення раціонального землекористування, продовольчої безпеки, підтримку фермерських господарств, розвиток сільських територій та охорону навколишнього природного середовища.

В умовах європейської інтеграції України особливого значення набуває поступове наближення аграрної політики до принципів Спільної аграрної політики ЄС із одночасним збереженням національних механізмів захисту земельних ресурсів та підтримки українського сільськогосподарського виробника. Європейський досвід підтверджує, що ефективне аграрне законодавство повинно забезпечувати баланс між приватними економічними інтересами, суспільними потребами та довгостроковими інтересами охорони земельних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Official Journal of the European Union. 2016. С 202. Р. 47–390. URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:C:2016:202:TOC> (дата звернення: 02.09.2026).
2. Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). Official Journal of the European Union. 2021. L 435. Р. 1–186. URL:<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/2115/oj> (дата звернення: 02.09.2026).
3. Basic Law for the Federal Republic of Germany: Basic Law of 23 May 1949. Art. 14. URL:https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html (дата звернення: 02.09.2026).
4. Constitution of the Italian Republic: Constitution of 27 December 1947. Art. 44. URL:https://presidenza.governo.it/Governo/Costituzione/1_titolo3.html (дата звернення: 02.09.2026).
5. The Constitution of the Republic of Poland of 2 April 1997. Art. 23. URL:<https://trybunal.gov.pl/en/about-the-tribunal/legal-basis/the-constitution-of-the-republic-of-poland> (дата звернення: 02.09.2026).

УДК 341.322.5

СОКИРИНСЬКА О.А., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ВІДНОВЛЕННЯ РОДИННИХ ЗВ'ЯЗКІВ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ ЯК ОДНА З ОСНОВНИХ ФУНКЦІЙ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Тези присвячено аналізу основних проблем відновлення родинних зв'язків, що виникають під час збройного конфлікту та шляхів їх подолання через дію норм міжнародного гуманітарного права та

правозахисних організацій різного рівня.

Ключові слова: національне довідкове бюро, центральна агенція з розшуку, пошук осіб, Міжнародний комітет червоного хреста, інтерновані особи.

SOKYRYNSKA O.A., candidate of legal sciences

Bila Tserkva national agrarian university

RESTORATION OF FAMILY TIES DURING ARMED CONFLICT AS ONE OF THE KEY FUNCTIONS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

This paper analyzes the main challenges related to the restoration of family ties during armed conflict and explores ways to overcome them through the application of international humanitarian law and the activities of humanitarian and human rights organizations at the various levels.

Keywords: National Information Bureau, Central Tracing Agency, tracing of persons, International Committee of the Red Cross, internees.

В сучасних умовах сьогодення Української держави, коли кожного дня люди зникають безвісти, втрачають один одного під час бомбардувань, військові потрапляють у полон, цивільних осіб примусово депортують на територію ворога, питання відновлення родинних зв'язків особливо актуальне.

Поряд з руйнацією міст та сіл, зруйнованою інфраструктурою, нестачі палива та продовольства можна вказати на більш тяжкі втрати що виникають серед військовополонених та інтернованих цивільні особи, які відірвані від своїх рідних та близьких, розлучені члени сімей, люди, що пропали безвісти – ось якими можуть бути наслідки збройного конфлікту. Женевські конвенції та Додатковий протокол I містять чимало правових норм, що забезпечують захист цим жертвам міжнародних збройних конфліктів. Відповідно до цих норм правозахисні та гуманітарні організації можуть виконувати багато завдань. Зокрема, відповідно до статті 5 Конвенції IV можна здійснювати передачу листів або іншої інформації, а саме:

- отримання та реєстрація карток-сповіщень про взяття в полон (для військовополонених) та карток-сповіщень про інтернування цивільних осіб, дублікат цих карток передається родичам полонених;
- передача кореспонденції між особами позбавленими свободи та їх родинами;
- передача листів з новинами сімейного характеру (ініціатива МКЧХ) між розлученими членами сімей у тому випадку, коли поштова служба не функціонує;
- отримання та передача свідоцтва про смерть. [1]

Щодо діяльності міжнародних гуманітарних організацій в цій царині, до прикладу, Центральна агенція з розшуку Міжнародного комітету червоного хреста відіграє роль посередника між сторонами в конфлікті, а точніше, між національними довідковими бюро щодо передачі інформації про осіб, які знаходяться під захистом гуманітарного права.

Пошук осіб що пропали без вісти регламентовано відповідно до статті 33 Додаткового протоколу I [2] та статті 26 Конвенції IV. Щодо возз'єднання родин, то це питання регулюється статтею 74 Додаткового протоколу I [2] та статтею 26 Конвенції IV в якій йдеться що «кожна зі сторін, що перебуває у конфлікті буде полегшувати пошук, що його здійснюють члени розлучених війною родин з метою встановлення зв'язку один з одним та якщо це можливо, сприяти їх возз'єднанню». [1]

Міжнародне гуманітарне право регулює формування національних довідкових бюро та центральної довідкової агенції у справах військовополонених у нормах Женевської конвенції III у 122 та 123 статтях відповідно. [3] Передбачено, що з самого початку військових дій кожна нейтральна держава або воююча держава, на території якої перебувають особи, що відносяться до сторони противника, створить Довідкове бюро у справах військовополонених, які знаходяться на їх території. Кожна з воюючих сторін буде інформувати своє Довідкове бюро про всі випадки взяття в полон солдат противника її збройними силами, надаючи всі відомі їй дані про особу військовополоненого, що дозволить терміново інформувати їх

родини про те що сталося. За відсутності Національного довідкового бюро (таке досить часто трапляється) Міжнародний комітет червоного хреста зобов'язується збирати дані про осіб, що перебувають під захистом Женевських конвенцій. Аналогічні функції (відповідно до статті 123 Женевської конвенції III) покладаються на Центральну довідкову агенцію у справах військовополонених.

Кожен новий міжнародний збройний конфлікт вказує на недоліки у роботі попередніх бюро. Саме це примушує міжнародні гуманітарні організації постійно вдосконалюватися та розширювати сферу своєї діяльності, щоб покращувати співпрацю з воюючими державами та знаходити шляхи вирішення проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 р. Четверта Женевська Конвенція (1949). URL:<https://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/geneva-convention-4.htm>
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
3. Женевська Конвенція про поводження з військовополоненими. Женева, 12 серпня 1949 р. Третя Женевська Конвенція (1949). URL:zakon.rada.gov.ua/go/995_153

УДК 321.01:316.4(477)

ДУЖА І.А., канд. політ. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ДЕМОКРАТИЧНА СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У тезах досліджено особливості трансформації взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні в умовах повномасштабної війни. Обґрунтовано, що демократична стійкість держави визначається не лише функціонуванням політичних інститутів, а й здатністю суспільства до самоорганізації, громадянської участі та контролю за владою. Визначено основні виклики для демократичного розвитку України та окреслено напрями зміцнення інституційної спроможності держави і громадянського суспільства.

Ключові слова: демократична стійкість, політична система, громадянське суспільство, політична участь, державна влада, політичні інститути.

DUZHA I.A., candidate of political sciences

Bila Tserkva national agrarian university

DEMOCRATIC RESILIENCE OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR: TRANSFORMATION OF STATE–CIVIL SOCIETY INTERACTION

The theses examine the transformation of interaction between the state and civil society in Ukraine under conditions of full-scale war. It is substantiated that democratic resilience is determined not only by the functioning of political institutions but also by society's capacity for self-organization, civic participation and public control over government. The main challenges to Ukraine's democratic development are identified, and directions for strengthening the institutional capacity of the state and civil society are outlined.

Keywords: democratic resilience, political system, civil society, political participation, state power, political institutions.

Повномасштабна війна стала для України не лише безпековим та соціально-економічним випробуванням, а й масштабним тестом на спроможність політичної системи зберігати демократичні засади функціонування в умовах надзвичайного навантаження. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема демократичної стійкості, яку доцільно розглядати як здатність політичної системи зберігати базові демократичні цінності, забезпечувати легітимність владних інститутів, підтримувати суспільну довіру та адаптуватися до кризових викликів без руйнування фундаментальних принципів демократії.

Сучасні дослідження української політичної системи засвідчують, що її функціонування визначається взаємодією формальних інститутів державної влади та широкого суспільного середовища. Важливу роль у цьому процесі відіграють організації громадянського суспільства, медіа, громадські ініціативи та інші форми суспільної самоорганізації [1]. Відтак демократичну стійкість України необхідно розглядати не виключно через призму ефективності державних інституцій, а як результат взаємодії держави і суспільства.

Особливістю українського досвіду є те, що в умовах війни громадянське суспільство не стало пасивним об'єктом державної політики. Навпаки, воно продемонструвало значний потенціал самоорганізації, мобілізації ресурсів та участі у вирішенні суспільно значущих проблем. Волонтерські об'єднання, благодійні фонди, професійні та громадські організації, локальні ініціативи стали важливими елементами суспільної стійкості. У політичному вимірі це означає посилення горизонтальних зв'язків між громадянами та формування нових механізмів взаємодії суспільства з державними інституціями.

Водночас розвиток громадянського суспільства не повинен підміняти функції держави. Його роль полягає передусім у забезпеченні суспільної участі, артикуляції та агрегуванні інтересів, здійсненні громадського контролю, формуванні суспільного порядку денного та сприянні підзвітності органів влади. Саме тому оптимальною моделлю демократичної стійкості є не протиставлення держави і громадянського суспільства, а їх інституціоналізована взаємодія на засадах партнерства, автономії та взаємної відповідальності.

Українське законодавство вже формує відповідні нормативні передумови. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021–2026 роки визначає необхідність створення умов для громадської ініціативи та самоорганізації, розвитку інститутів громадянського суспільства й забезпечення громадської участі у прийнятті та реалізації владних рішень [2]. У 2025 році Кабінет Міністрів України затвердив план заходів з реалізації цієї Стратегії на 2025–2026 роки, що свідчить про продовження відповідної державної політики навіть в умовах воєнного стану [3].

Разом із тим війна об'єктивно зумовлює посилення ролі державних інститутів, концентрацію управлінських ресурсів та обмеження окремих демократичних процедур. Такі обмеження можуть бути обґрунтованими вимогами національної безпеки, проте вони створюють ризик надмірної централізації політичного управління. Тому принциповим завданням демократичного розвитку є забезпечення балансу між ефективністю державного управління в умовах війни та збереженням демократичних механізмів суспільного контролю.

Особливої уваги потребує проблема політичної підзвітності. В умовах війни суспільство готове делегувати державі значно більше повноважень задля забезпечення безпеки, однак це не означає відмови громадян від права контролювати владу. Навпаки, довготривала суспільна підтримка демократичної системи значною мірою залежить від того, наскільки прозорими, зрозумілими та підзвітними є рішення державних інституцій. Дослідження демократичної стійкості України також засвідчують збереження високої підтримки демократичних цінностей, водночас наголошуючи на важливості підзвітного управління, суспільної згуртованості та протидії дезінформації [4].

У цьому контексті змінюється і характер політичної участі. Якщо в традиційній моделі демократії значна частина політичної активності пов'язувалася з виборами, діяльністю політичних партій та представницькими інститутами, то в умовах війни особливого значення набувають неінституціоналізовані та цифрові форми участі. Громадяни можуть безпосередньо впливати на суспільний порядок денний через громадські кампанії, петиції, волонтерські ініціативи, цифрові платформи, локальні проєкти та публічну комунікацію.

Така трансформація має подвійний характер. З одного боку, вона розширює можливості громадян впливати на політичні процеси та посилює горизонтальні зв'язки. З іншого – створює нові ризики: поширення маніпулятивного контенту, політичної поляризації, дезінформації, емоційної радикалізації суспільних дискусій. Отже, цифровізація

політичної участі повинна супроводжуватися розвитком медіаграмотності, критичного мислення та культури відповідальної політичної комунікації.

Окремим викликом є трансформація політичних інститутів. Сучасні дослідження політичної системи України наголошують на проблемах інституційної спроможності, взаємодії органів державної влади, розвитку партійної системи, функціонуванні парламенту, ролі медіа та громадянського суспільства [1]. У воєнний період ці проблеми набувають додаткової ваги, оскільки ефективність політичної системи безпосередньо пов'язується зі здатністю держави забезпечувати безпеку, суспільну згуртованість і реалізацію стратегічних завдань.

Після завершення активної фази війни Україна зіткнеться з необхідністю нового інституційного балансу між державою та суспільством. Відновлення країни не може обмежуватися реконструкцією інфраструктури. Воно має включати відновлення та модернізацію демократичних інститутів, удосконалення механізмів громадської участі, розвиток місцевого самоврядування, підвищення прозорості державного управління та формування нової культури політичної відповідальності.

Важливо, що громадянське суспільство в цьому процесі повинно розглядатися не лише як ресурс підтримки держави, а як самостійний суб'єкт демократичного розвитку. Такий підхід передбачає збереження автономії громадських організацій, прозорі механізми їх взаємодії з органами влади та недопущення перетворення громадянського сектору на інструмент адміністративного управління. Саме автономність громадянського суспільства створює передумови для ефективного громадського контролю.

Таким чином, демократична стійкість України в умовах війни формується на перетині трьох взаємопов'язаних компонентів: інституційної спроможності держави, суспільної самоорганізації та політичної довіри. Ослаблення будь-якого з них створює ризики для стабільності політичної системи. Натомість їх узгоджений розвиток здатний забезпечити не лише виживання демократичних інститутів в умовах війни, а й створити основу для їх якісної трансформації.

Перспективним напрямом подальших досліджень є визначення механізмів інституціоналізації нових форм громадянської участі, які виникли під час війни, та їх інтеграції у повоєнну модель демократичного врядування. Йдеться передусім про розвиток електронної демократії, партисипативних практик на місцевому рівні, громадського контролю, публічних консультацій та механізмів залучення громадян до процесів відновлення.

Отже, демократична стійкість України має розглядатися не як здатність політичної системи зберегти незмінність існуючих інститутів, а як її спроможність адаптуватися до кризових умов без втрати демократичної природи. Саме взаємодія інституційно спроможної держави та автономного, активного громадянського суспільства може стати одним із ключових ресурсів демократичної модернізації України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зеленько Г.І. та ін. Політична система України: конституційна модель та політичні практики : монографія / за наук. ред. Г. І. Зеленько. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2023. 536 с.
2. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки: Указ Президента України від 27.09.2021 № 487/2021.
3. Про затвердження плану заходів з реалізації у 2025–2026 роках Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.03.2025 № 246-р.
4. Алексеев М., Дембіцький С. Перемога-у-свободі: демократична стійкість України перед обличчям війни. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2024. № 2. С. 40–55. DOI:10.15407/sociology2024.02.040.
5. Павлова Л. Трансформація внутрішньополітичного простору України в умовах війни. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. 2024. DOI:10.32782/2312-1815/2024-18-28.
6. Айвазовська О. Формула демократичної стійкості України: виклики та перспективи. Громадянська мережа ОПОРА. 04.07.2024.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Захист інтелектуальної власності у харчовій промисловості є фундаментальною умовою для забезпечення конкурентоспроможності підприємств, збереження інновацій та формування довіри споживачів.

Ключові слова: інтелектуальна власність, харчова промисловість, патентування, торгівельна марка, географічне зазначення.

PAKHOMOVA A.O., candidate of legal sciences

Bila Tserkva national agrarian university

LEGAL ASPECTS OF INTELLECTUAL PROPERTY IN THE FOOD INDUSTRY

Protection of intellectual property in the food industry is a fundamental condition for ensuring the competitiveness of enterprises, preserving innovation, and building consumer trust.

Keywords: intellectual property, food industry, patenting, trademark, geographical indication.

У галузі харчової промисловості правова охорона охоплює широкий спектр об'єктів, а саме від технологічних розробок та унікальних рецептур до візуального оформлення та репутаційних атрибутів бренду.

Перший рівень охорони становить патентування інноваційних способів переробки сировини, використання новітніх харчових добавок та розробки спеціалізованого обладнання. Проте через необхідність публічного розкриття суті винаходу при отриманні патенту, багатьом виробникам вигідніше охороняти унікальні складові та пропорції продукції через режим комерційної таємниці (know-how), що дозволяє зберігати секрет виробництва необмежений час.

Другим важливим елементом є реєстрація торговельних марок, які слугують головним інструментом ідентифікації товарів на насиченому ринку. Охорона назв, слоганів, логотипів і навіть фірмових кольорів запобігає появі товарів-імітаторів, які намагаються паразитувати на чужій діловій репутації. Сильна торговельна марка стає одним із найцінніших нематеріальних активів будь-якої компанії.

Окрім значення для харчового сектору має інститут географічних зазначень, який гарантує зв'язок між якістю товару та його походженням з певного регіону. Це дозволяє захистити традиційні продукти від фальсифікації, забезпечує споживачам автентичність продукції та підтримує економічний потенціал локальних виробників.

Завершальну роль у комплексній системі захисту відіграє охорона промислових зразків, що покриває зовнішній вигляд пакування, етикетки або навіть форму самого продукту. Оскільки візуальне сприйняття є вирішальним фактором під час купівлі товару біля торговельної полиці, надійний правовий захист усіх елементів інтелектуальної власності створює стійкий бар'єр проти недобросовісної конкуренції.

Окрім базових елементів охорони, сучасна харчова промисловість зіштовхується з новими викликами, де інтелектуальна власність відіграє вирішальну роль у створенні високотехнологічних продуктів. Особливо це стосується ринку альтернативного білка, фудтеху та розробки функціонального харчування, де біотехнологічні рішення потребують надійного правового заслону.

Важливим напрямом є захист об'єктів авторського права та суміжних прав, які охоплюють програмне забезпечення для автоматизованих ліній виробництва, рецептурні бази даних, а також оригінальний контент рекламних кампаній. У цифровий вік кулінарні книги, мобільні додатки для трекінгу харчування та унікальний візуальний контент стають самостійними продуктами, що потребують правового захисту від несанкціонованого

копіювання.

Не менш суттєвим аспектом є франчайзинг, який виступає основним інструментом масштабування харчового бізнесу та закладів громадського харчування. У межах договорів комерційної концесії відбувається передача цілого комплексу прав інтелектуальної власності — від торговельної марки та стандартів обслуговування до секретів приготування страв і оформлення інтер'єру, що вимагає чіткої деталізації у контрактах.

Зрештою, критичного значення набуває правовий захист у сфері екологічного пакування та біорозкладних матеріалів. Розробка інноваційних тарно-пакувальних рішень, що зменшують вуглецевий слід і подовжують термін зберігання продуктів без втрати якості, стає майданчиком для жорсткої патентної боротьби між глобальними корпораціями та науковими стартапами.

Таким чином, інтелектуальна власність у харчовій промисловості виходить далеко за межі простих патентів чи логотипів, перетворюючись на комплексний стратегічний інструмент управління бізнесом. Поєднання правової охорони технологій, брендингу, унікального дизайну та комерційних секретів дозволяє підприємствам ефективно капіталізувати власні інновації, мінімізувати ризики недобросовісної конкуренції та формувати довгострокову довіру споживачів на глобальному ринку.

УДК 340.13

СЕРДЮЧЕНКО О.В., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ ЮРИДИЧНОГО ПИСЬМА

Юридичне обґрунтування та юридичне письмо становлять фундаментальну основу професійної діяльності правознавця, виступаючи головними інструментами трансляції правової думки, захисту прав та формування судової практики.

Ключові слова: юридичне обґрунтування, юридичне письмо, правова аргументація, IRAC, юридична техніка.

SERDIUCHENKO O.V., candidate of legal sciences

Bila Tserkva national agrarian university

PROFESSIONAL STANDARDS OF LEGAL WRITING

Legal reasoning and legal writing constitute the fundamental core of professional legal activity, ensuring the clarity, logical consistency, and persuasive force of legal documents.

Keywords: legal reasoning, legal writing, legal argumentation, IRAC method, legal drafting.

У сучасних умовах трансформації правової системи вміння чітко, логічно та переконливо викладати позицію у письмовій формі є не просто елементом формальної грамотності, а вирішальним фактором ефективності юридичної практики. Ця дисципліна поєднує нормативний аналіз, логіку, риторику та спеціальну юридичну техніку.

Фундаментом юридичного письма є застосування спеціалізованих методологічних структур аналізу, серед яких найпопулярнішою є модель IRAC (Issue, Rule, Application, Conclusion) та її варіації. Вона вимагає чіткого формулювання правової проблеми, визначення релевантної норми права, застосування цієї норми до конкретних обставин справи та формулювання обґрунтованого висновку. Використання структурованих підходів запобігає хаотичності викладу та забезпечує послідовність юридичної аргументації.

Важливим аспектом юридичного обґрунтування є робота з правовими джерелами та оцінка їх ієрархії. Правовідновлювальний процес вимагає від юриста не лише релевантного вибору нормативно-правових актів, а й урахування правових позицій Верховного Суду, судових прецедентів та рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Системне тлумачення норм та аналіз судової практики дають змогу побудувати бездоганну правову

позицію, стійку до заперечень оппонуючої сторони.

Правова аргументація спирається на принципи формальної логіки, де кожен тезис має бути підтверджений належними, допустимими та достатніми доказами. Використання дедуктивних і індуктивних умовиводів, аналогії права та аналогії закону дозволяє вирішувати складні правові колізії та заповнювати прогалини в законодавстві. При цьому юрист має уникати логічних помилок, таких як підміна понять, «коло в доведенні» або аргументація до особистості замість суті справи.

Зовнішнє оформлення та мовно-стилістична якість юридичного документа є критерієм професіоналізму його укладача. Юридичний стиль вимагає дотримання точної термінології, лаконічності, однозначності формулювань та відсутності емоційно забарвленої лексики. Дотримання правил юридичної техніки, стандартів процесуального документотворення та грамотна побудова речень безпосередньо впливають на сприйняття документа судом або клієнтом.

Специфіка юридичного письма суттєво різниться залежно від призначення та адресата документа, що поділяє його на аналітичне та переконуюче. Аналітичне письмо (юридичні висновки, меморандуми) орієнтоване на об'єктивну та неупереджену оцінку ризиків для внутрішнього користування або клієнта. Натомість переконуюче письмо (позовні заяви, апеляційні скарги, заперечення) має на меті переконати суд або інший орган у правоті позиції сторони за допомогою емоційно стриманого, але переконливого викладу фактів.

У процесі підготовки процесуальних документів критичне значення має робота з фактичними обставинами справи. Юрист повинен володіти навичками селекції фактів, виділяючи юридично значущі (предмет доказування) від фонових та нерелевантних. Вміння побудувати чітку хронологію подій та пов'язати кожен факт із відповідним доказом формує переконливу фабулу справи, яка легко сприймається адресатом.

Цифрова трансформація та впровадження концепції Plain Language (простої мови) у правову сферу диктують нові вимоги до юридичного письма. Сучасний тренд полягає у відмові від надмірно громіздких конструкцій, застарілих канцеляризмів та беззмістовного формалізму на користь зрозумілості та доступності тексту. Це сприяє підвищенню рівня правової культури, полегшує комунікацію між юристом і клієнтом та прискорює розгляд справ у судах.

Етичний вимір юридичного обґрунтування та письма вимагає від фахівця дотримання принципів доброчесності, чесності та професійної етики. Свідоме введення суду в оману, фальсифікація фактів, викривлене цитування норм права або приховування несприятливих прецедентів є неприпустимими. Дотримання етичних стандартів формує професійну репутацію юриста та зміцнює довіру суспільства до правосуддя.

Підсумовуючи, опанування майстерності юридичного обґрунтування та письма є безперервним процесом удосконалення аналітичних і комунікативних навичок. Комплексне поєднання глибинних знань матеріального й процесуального права з володінням сучасними методиками аргументації та юридичного дизайну дозволяє фахівцю ефективно захищати інтереси клієнтів і здобувати успіх у професійній діяльності.

УДК 347.77

ЯРМОЛЕНКО Ю.В., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНИХ ПРАВ

Міжнародний захист комерційних прав є ключовим фактором забезпечення стабільності глобальної торгівлі, стимулювання транскордонних інвестицій та ефективного захисту нематеріальних активів бізнесу.

Ключові слова: міжнародний захист, комерційні права, інтелектуальна власність, WIPO, міжнародне торгове право.

IARMOLENKO I.V., candidate of legal sciences

LEGAL ASPECTS OF INTERNATIONAL PROTECTION OF COMMERCIAL RIGHTS

The international protection of commercial rights is a key factor in ensuring standard global trade, fostering cross-border investment, and safeguarding the intangible assets of businesses.

Keywords: international protection, commercial rights, intellectual property, WIPO, international trade law.

В умовах глобалізації комерційні права, що охоплюють об'єкти інтелектуальної власності, комерційну таємницю, права на засоби індивідуалізації та гудвіл, виходять далеко за межі національних юрисдикцій. Це вимагає від суб'єктів господарювання глибокого розуміння уніфікованих міжнародно-правових механізмів їх охорони та дотримання міжнародних стандартів.

Фундаментом міжнародно-правового регулювання у цій сфері виступає система багатосторонніх договорів, адміністрованих Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (WIPO). Паризька конвенція про охорону промислової власності та Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів заклали базові принципи, такі як національний режим та право пріоритету. Ці фундаментальні правила гарантують, що іноземні суб'єкти господарювання отримують у державі-учасниці той самий обсяг прав і правового захисту, що й місцеві суб'єкти.

Особливе місце у системі глобального захисту посідає Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS), укладена в межах Світової організації торгівлі (COT). Вона вперше пов'язала захист комерційних прав із механізмами міжнародної торгівлі, встановивши мінімальні стандарти охорони для всіх держав-членів. Завдяки Угоді TRIPS країни зобов'язані забезпечити ефективні внутрішні процедури примусового виконання прав, включаючи цивільні, адміністративні та кримінально-правові заходи реагування на порушення.

Для спрощення процедур транскордонної реєстрації комерційних прав активні суб'єкти міжнародного бізнесу застосовують спеціалізовані міжнародні системи. Мадридська система міжнародної реєстрації знаків дозволяє подати єдину заявку для охорони торговельної марки у десятках країн світу. Аналогічно, Договір про патентну кооперацію (PCT) та Гаазька угода про міжнародну реєстрацію промислових зразків значно знижують адміністративні та фінансові витрати компаній при отриманні охорони на нових ринках.

У сучасних умовах критичного значення набуває міжнародний захист комерційної таємниці та ноу-хау, які не підлягають офіційній реєстрації. Угода TRIPS зобов'язує держави захищати нерозкриті інформації від недобросовісного використання, якщо вона має комерційну цінність через її таємність. У транскордонних відносинах основними інструментами охорони виступають жорсткі угоди про нерозголошення (NDA) та заходи кібербезпеки, покликані запобігти витоку даних під час аутсорсингу або спільних наукових розробок.

Зростання частки цифрової економіки створило нові виклики для захисту комерційних прав на міжнародній арені. Транскордонний характер інтернет-торгівлі, хмарних обчислень та штучного інтелекту ускладнює визначення юрисдикції при виникненні спорів. Захист авторських прав у мережі, охорона доменних імен через систему UDRP (Єдина політика вирішення спорів щодо доменних імен) та протидія піратству вимагають постійного гармонізування національних законодавств з міжнародними тенденціями.

Ефективне забезпечення комерційних прав на глобальному рівні також передбачає використання митних заходів та протидію контрафактній продукції. Митні органи країн-членів COT мають право затримувати підозрілі вантажі на кордоні на підставі звернень правовласників. Внесення об'єктів комерційних прав до митних реєстрів є практичним і дієвим бар'єром проти проникнення фальсифікату на внутрішні ринки, що захищає репутацію бренду та фінансові інтереси компаній.

Паралельно з офіційними реєстраціями великої ваги набуває міжнародний франчайзинг

та ліцензування. Передача комерційних прав за кордон вимагає ретельної деталізації контрактних умов, зокрема вибору застосованого права, визначення території дії ліцензії та умов контролю якості. Нечіткість у договорах комерційної концесії може призвести до втрати контролю над нематеріальними активами та несанкціонованого використання технологій ліцензіатом.

Вирішення транскордонних спорів щодо порушення комерційних прав усе частіше відбувається поза межами державних судів. Міжнародний арбітраж та медіація (зокрема Центр арбітражу та медіації WIPO) надають бізнесу переваги у вигляді конфіденційності, залучення спеціалізованих експертів і можливості виконання рішень у понад 160 країнах згідно з Нью-Йоркською конвенцією 1958 року. Це дозволяє уникнути упередженості національних судів та прискорити врегулювання конфліктів.

У підсумку, побудова цілісної системи міжнародного захисту комерційних прав вимагає від підприємств комплексно поєднувати юридичні, організаційні та технологічні інструменти. Суб'єкти господарювання мають завчасно формувати патентно-правову стратегію, реєструвати свої активи на цільових іноземних ринках і постійно моніторити глобальне середовище для своєчасного реагування на будь-які загрози їхній комерційній репутації та інноваціям.

УДК 349.42:343.2

ЗВОНАРЬОВ О.Ю., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОЇ НАУКИ В УМОВАХ МІЖКУЛЬТУРНОЇ АГРАРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Досліджено проблемні питання правового забезпечення аграрної науки в умовах міжнародної та міжкультурної комунікації. Акцентовано увагу на кримінально-правовій охороні результатів аграрних досліджень, генетичних ресурсів і науково-технологічної інформації.

Ключові слова: аграрна наука; міжкультурна комунікація; правове забезпечення; кримінально-правова охорона; інтелектуальна власність.

ZVONAROV O.Yu., candidate of legal sciences

Bila Tserkva National Agrarian University

PROBLEMS OF LEGAL PROTECTION OF AGRICULTURAL SCIENCE IN THE CONDITIONS OF INTERCULTURAL AGRICULTURAL COMMUNICATION: CRIMINAL-LEGAL ASPECT

The problematic issues of legal support for agricultural science in the context of international and intercultural communication are investigated. Attention is focused on the criminal-legal protection of the results of agricultural research, genetic resources, and scientific and technological information.

Keywords: agricultural science; intercultural communication; legal support; criminal law protection; intellectual property.

Сучасний розвиток аграрної науки характеризується активізацією міжнародного наукового співробітництва, обміном технологіями, генетичними ресурсами, результатами селекційної діяльності та науковою інформацією. Для України ця тенденція має особливе значення, оскільки аграрна наука безпосередньо пов'язана із забезпеченням продовольчої безпеки, розвитком аграрного виробництва, експортним потенціалом та інноваційним розвитком держави. Водночас розширення міжкультурної аграрної комунікації актуалізує низку проблем правового характеру, пов'язаних із захистом результатів наукової діяльності, інтелектуальної власності, генетичних ресурсів, інформації та науково-технологічного потенціалу держави.

Відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» наукова діяльність є інтелектуальною творчою діяльністю, спрямованою на одержання нових знань

та пошук шляхів їх застосування [1]. В аграрній сфері її результатами є, зокрема, нові сорти рослин, технології вирощування та переробки сільськогосподарської продукції, селекційні й біотехнологічні розробки, наукові методики та інформаційні продукти. Тому однією з основних проблем є забезпечення належного правового режиму таких результатів в умовах їх міжнародного використання та обміну.

Особливої актуальності набуває захист прав на сорти рослин. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» встановлює правові засади набуття, здійснення та захисту прав інтелектуальної власності на сорти рослин [2]. Водночас міжнародний характер сучасної аграрної науки зумовлює необхідність узгодження національних механізмів охорони таких об'єктів із міжнародними правилами доступу до генетичних ресурсів та їх використання.

Показовим у цьому аспекті є приєднання України у 2026 р. до Міжнародного договору ФАО про генетичні ресурси рослин для продовольства і сільського господарства. Україна стала 156-ю стороною цього міжнародного договору, що має важливе значення для збереження, обміну та сталого використання генетичних ресурсів рослин. ФАО окремо відзначає глобальне значення українських генетичних ресурсів для селекції та продовольчої безпеки [3]. Це, своєю чергою, посилює необхідність правового захисту відповідних ресурсів від незаконного вилучення, використання або передачі.

У кримінально-правовій площині проблема полягає насамперед у тому, що традиційні механізми охорони інтелектуальної власності не завжди адекватно враховують специфіку сучасної аграрної науки. Стаття 177 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за незаконне використання винаходу, корисної моделі, сорту рослин та інших визначених законом об'єктів, привласнення авторства або інше умисне порушення прав на них за умови заподіяння матеріальної шкоди у значному розмірі [4].

Водночас виникає питання щодо достатності існуючої кримінально-правової охорони результатів аграрної науки. Сучасні наукові розробки можуть мати комплексний характер і включати не лише формально зареєстрований об'єкт права інтелектуальної власності, а й наукові дані, технологічні рішення, генетичні матеріали, цифрові бази даних та іншу інформацію. Тому кримінально-правова оцінка протиправних дій повинна здійснюватися з урахуванням усієї сукупності охоронюваних правовідносин, а не виключно факту порушення права на конкретний об'єкт інтелектуальної власності.

Водночас важливо не допустити надмірної криміналізації міжнародної наукової комунікації. Співробітництво українських учених з іноземними науковцями, участь у міжнародних проєктах, передача результатів досліджень відповідно до договорів та обмін генетичними ресурсами в установленому законом порядку є легітимними формами наукової діяльності. Проблема виникає лише тоді, коли відповідні дії здійснюються з порушенням встановленого правового режиму або спрямовані на заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом інтересам.

Таким чином, основними проблемами правового забезпечення аграрної науки в умовах міжкультурної аграрної комунікації є: недостатня комплексність кримінально-правової охорони сучасних результатів аграрної науки; складність розмежування цивільно-правових спорів та кримінально караних посягань; ризики незаконного отримання та передачі генетичних ресурсів і науково-технологічної інформації; а також необхідність удосконалення міжнародного співробітництва у протидії транскордонним правопорушенням.

Отже, подальше вдосконалення правового забезпечення аграрної науки має передбачати комплексне поєднання норм аграрного, цивільного, інтелектуального, кримінального та інформаційного права. Такий підхід дозволить одночасно гарантувати відкритість міжнародної наукової комунікації та захист результатів аграрних досліджень та належний рівень національної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/848-19> (дата звернення: 26.08.2026).

2. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993 № 3116-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3116-12> (дата звернення: 26.08.2026).

3. FAO. Ukraine joins FAO Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture. 30 June 2026. URL: <https://www.fao.org/plant-treaty/news/news-detail/ukraine-joins-fao-treaty-on-plant-genetic-resources-for-food-and-agriculture/en> (date of access: 26.08.2026).

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 26.08.2026).

УДК 341.231.

МАЛИШКО І.В., старший викладач

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРИНЦИП НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Принцип найкращих інтересів дитини є одним із ключових міжнародних стандартів захисту прав дитини. В умовах збройного конфлікту його реалізація потребує перетворення із загального правового орієнтира на конкретний критерій прийняття рішень щодо безпеки, переміщення, освіти, медичної та соціальної допомоги дитині.

Ключові слова: найкращі інтереси дитини, збройний конфлікт, права дитини, евакуація, примусове переміщення, правовий захист.

MALYSHKO I.V., senior teacher

Bila Tserkva national agrarian university

THE PRINCIPLE OF THE BEST INTERESTS OF THE CHILD IN THE CONDITIONS OF ARMED CONFLICT: PROBLEMS OF LEGAL IMPLEMENTATION IN UKRAINE

The principle of the best interests of the child is one of the key international standards for the protection of children's rights. In the conditions of an armed conflict, its implementation needs to be transformed from a general legal guideline to a specific decision-making criterion regarding the safety, relocation, education, medical and social assistance of the child.

Keywords: best interests of the child, armed conflict, child rights, evacuation, forced displacement, legal protection.

Збройний конфлікт створює для дітей комплекс взаємопов'язаних загроз: небезпеку для життя і здоров'я, розлучення з членами сім'ї, вимушене переміщення, втрату доступу до освіти, медичної та соціальної допомоги. У таких умовах особливого значення набуває принцип найкращих інтересів дитини, закріплений у ст. 3 Конвенції ООН про права дитини, відповідно до якого в усіх діях щодо дітей першочергова увага має приділятися якнайкращому забезпеченню їхніх інтересів [1].

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що в умовах збройного конфлікту зазначений принцип доцільно розглядати не лише як загальну декларацію або орієнтир державної політики, а як юридичний критерій індивідуального рішення, що стосується конкретної дитини. Такий підхід має особливе значення для рішень про евакуацію, визначення місця тимчасового перебування, роз'єднання або возз'єднання з членами сім'ї, доступ до освіти, медичної допомоги, соціальних послуг, а також повернення дитини після незаконного переміщення чи депортації.

Аналіз положень Конвенції про права дитини та національної практики захисту дітей в Україні дає підстави виокремити обставини, які повинні враховуватися під час оцінки найкращих інтересів конкретної дитини. До них належать: безпека та фізичний стан дитини; сімейні зв'язки; вік і рівень розвитку; потреби в освіті, медичній та психологічній допомозі; умови подальшого проживання; думка самої дитини відповідно до її віку та зрілості.

Саме індивідуалізація оцінки є принциповою, оскільки однакове рішення може мати різні наслідки для дітей залежно від їхнього віку, стану здоров'я, сімейної ситуації та

попереднього досвіду. Наприклад, під час евакуації першочерговим має бути не лише фізичне переміщення дитини із небезпечної території, а й визначення умов, за яких буде максимально збережено її сімейне та соціальне оточення. Аналогічно рішення про тимчасове розміщення повинно враховувати можливість підтримання сімейних контактів, доступ до освіти та необхідної медичної чи психологічної допомоги.

Проблема полягає в тому, що сучасний механізм захисту дітей в Україні значною мірою орієнтований на реагування на вже наявні порушення. Водночас ефективне застосування принципу найкращих інтересів передбачає попередню оцінку можливих наслідків кожного рішення для конкретної дитини. Такий підхід дозволив би змістити акцент із формального забезпечення прав на реальне визначення найбільш сприятливого для дитини способу їх реалізації.

Запропонований підхід є особливо актуальним у контексті вимушеного переміщення та незаконної депортації дітей. Важливим є не лише встановлення факту незаконного переміщення, а й визначення умов подальшого влаштування дитини з урахуванням конкретних інтересів, сімейних зв'язків та психологічного стану.

У зв'язку з цим доцільним видається нормативне закріплення процедури оцінки найкращих інтересів дитини у випадках прийняття рішень, що істотно впливають на її права та особисте життя. Така процедура може передбачати фіксацію обставин конкретної дитини, оцінку альтернативних варіантів рішення, визначення потенційних ризиків, врахування думки дитини та мотивування остаточного рішення з позиції найкращого забезпечення її інтересів.

Таким чином, новизна запропонованого підходу полягає у розгляді принципу найкращих інтересів дитини як процедурно забезпеченого юридичного критерію, а не виключно як загального принципу правового захисту. Його практична реалізація має передбачати індивідуальну оцінку потреб і ризиків для кожної дитини та обов'язкове обґрунтування того, чому обране рішення відповідає її найкращим інтересам. Такий механізм сприятиме підвищенню ефективності правового захисту дітей в умовах збройного конфлікту та забезпеченню реального, а не формального виконання міжнародних стандартів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конвенція про права дитини: прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листоп. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
2. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах: прийнятий 25 трав. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795.
3. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
4. Баран А., Базан І. Щодо питання міжнародно-правових механізмів захисту прав дітей під час збройних конфліктів. Актуальні проблеми правознавства. 2023. № 3. С. 50–54.
5. Малишко І. В. Правовий захист дітей під час збройних конфліктів: імплементація міжнародних стандартів у національне законодавство України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2026. Вип. 94. № 4. С.144-150.

УДК 347.6:159.9

АРГАТ Я.П., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СІМЕЙНИХ СПОРІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

У статті розглянуто взаємозв'язок сімейного права та психології під час вирішення сімейних спорів. Звернено увагу на те, що сімейні конфлікти мають особливу природу, оскільки виникають між людьми, які пов'язані особистими, емоційними та родинними відносинами. Проаналізовано вплив емоційного стану учасників спору на можливість досягнення домовленості та виконання прийнятого рішення.

Ключові слова: сімейне право, сімейний спір, сімейний конфлікт, психологія, правове врегулювання, дитина, медіація.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF FAMILY DISPUTES AND THEIR IMPACT ON THE EFFECTIVENESS OF LEGAL RESOLUTION

This article examines the connection between family law and psychology when dealing with family disputes. It highlights that family conflicts have a unique nature, as they occur between people who are connected through personal, emotional, and familial relationships. The influence of the emotional state of the participants on the possibility of reaching an agreement and following through with the adopted decision is analyzed.

Keywords: family law, family dispute, family conflict, psychology, legal resolution, child, mediation.

Сімейні правовідносини займають особливе місце серед інших суспільних відносин, оскільки вони безпосередньо пов'язані з особистим життям людини, її емоціями, почуттями та внутрішнім психологічним станом. На відміну від багатьох інших правових спорів, сімейний конфлікт не завжди можна розглядати лише як юридичну проблему. Навіть тоді, коли сторони звертаються до суду для вирішення конкретного питання, причини конфлікту часто мають психологічний характер.

Сімейні спори можуть виникати під час розірвання шлюбу, визначення місця проживання дитини, встановлення порядку участі одного з батьків у вихованні дитини, стягнення аліментів, поділу майна подружжя та в інших випадках. При цьому за юридичними вимогами сторін нерідко стоять образа, страх, ревності, почуття несправедливості, бажання помститися або довести свою правоту.

Саме тому ефективне правове врегулювання сімейного спору повинно враховувати не лише норми права, а й психологічні особливості учасників конфлікту. На мою думку, ігнорування психологічної складової сімейного спору може призвести до того, що навіть юридично правильне рішення не сприятиме реальному припиненню конфлікту.

Сімейний конфлікт можна розглядати як зіткнення інтересів, потреб та поглядів членів сім'ї, яке супроводжується емоційною напруженістю. Особливість такого конфлікту полягає в тому, що сторони зазвичай мають тривалу історію взаємовідносин. Тому їхня поведінка під час спору часто зумовлена не лише предметом конкретної юридичної вимоги, а й попереднім досвідом спілкування.

Сімейний кодекс України закріплює значну кількість прав та обов'язків членів сім'ї, зокрема щодо батьків та дітей [1]. Водночас реалізація цих прав відбувається у конкретних життєвих ситуаціях, де важливе значення має поведінка людей, їхній емоційний стан та здатність до комунікації. Особливо складними є спори, у яких безпосередньо бере участь дитина. Розлучення батьків та тривалий конфлікт між ними можуть негативно впливати на психологічний стан дитини. Дитина може відчувати провину, страх втратити одного з батьків, тривожність або змушена бути посередником між батьками.

На мою думку, саме в таких ситуаціях необхідно розмежовувати інтереси батьків та інтереси дитини. Те, що один із батьків вважає правильним для себе, не завжди відповідає потребам дитини. Тому під час вирішення сімейного спору необхідно намагатися встановити, яке рішення буде найбільш сприятливим саме для дитини. Психологічний підхід дозволяє краще зрозуміти поведінку учасників конфлікту.

Важливе значення психологічні знання мають і під час судового розгляду. Цивільний процесуальний кодекс України передбачає можливість використання висновку експерта, якщо для встановлення певних обставин необхідні спеціальні знання. Висновок експерта може стосуватися обставин, які мають значення для справи, але питання права не можуть бути предметом такого висновку [2].

Окремим напрямом поєднання психологічного та правового підходів є сімейна медіація. Закон України «Про медіацію» визначає медіацію як добровільну, конфіденційну та структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора намагаються врегулювати конфлікт шляхом переговорів [3].

Дослідники сімейної медіації звертають увагу на те, що вона сприяє налагодженню

комунікації між учасниками спору та допомагає сторонам самостійно прийти до рішення, яке враховує їхні інтереси [4]. При цьому основними принципами медіації є добровільність, конфіденційність, нейтральність, незалежність та неупередженість медіатора [3]. Слід зазначити, що сімейна медіація не може бути універсальним способом вирішення кожного сімейного спору. Якщо між сторонами існує значний дисбаланс сил, насильство, погрози або інші обставини, які перешкоджають вільному волевиявленню, необхідно дуже обережно підходити до можливості проведення медіації. Саме тому перед її проведенням важливо оцінити не лише юридичну, а й психологічну готовність сторін до переговорів.

На мою думку, перспективним напрямом є посилення міждисциплінарної взаємодії між юристами, психологами, суддями, медіаторами та іншими фахівцями. Юрист повинен оцінювати правову сторону конфлікту, психолог — його психологічну складову, а їхня взаємодія може сприяти більш повному розумінню ситуації. При цьому важливо пам'ятати, що психологічний підхід не повинен підміняти право. Навпаки, його необхідно використовувати як додатковий інструмент для більш ефективного застосування правових норм.

Отже, сімейний спір є складним явищем, яке неможливо повністю розглядати лише з юридичної точки зору. Його особливість полягає в тому, що правові вимоги часто пов'язані з особистими переживаннями, емоціями та психологічними особливостями учасників. Вважаю, що одним із найбільш перспективних напрямів поєднання психології та сімейного права є розвиток сімейної медіації. Її перевагою є можливість не лише вирішити конкретний спір, а й допомогти сторонам відновити конструктивну комунікацію та сформувати подальшу модель взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
3. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20>.
4. Чорнописька В., Чорнописька Х. Сімейна медіація як модус вирішення спорів у сімейних правовідносинах. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2024. № 1 (41). С. 391–399.

УДК 343.72:004.8:336.71

КОВАЛЬЧУК І.В., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

КОНЦЕПЦІЯ «ПОВЕДІНКОВОГО ІТ-ПРАВА» У ПРОТИДІІ ШАХРАЙСТВУ В ЕПОХУ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Обґрунтовано міждисциплінарну концепцію «Поведінкового ІТ-права» як інноваційного юридично-технологічного механізму протидії Authorized Push Payment (APP) шахрайству. Проаналізовано застосування алгоритмів поведінкової біометрії та режимів «розумної затримки» (cooling-off periods) для блокування маніпулятивних транзакцій, викликаних соціальною інженерією та глибокими фейками.

Ключові слова: Поведінкове ІТ-право, Authorized Push Payment шахрайство, соціальна інженерія, генеративний штучний інтелект, поведінкова біометрія, розумна затримка, FinTech.

KOVALCHUK I.V., candidate of legal sciences

Bila Tserkva national agrarian university

THE CONCEPT OF "BEHAVIORAL IT LAW" IN COUNTERING AUTHORIZED PUSH PAYMENT FRAUD IN THE ERA OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE

The interdisciplinary concept of "Behavioral IT Law" as an innovative legal and technological mechanism for countering Authorized Push Payment (APP) fraud is substantiated. The application of behavioral biometrics algorithms and "cooling-off periods" to block manipulative transactions caused by social engineering and deepfakes is analyzed.

Keywords: Behavioral IT Law, Authorized Push Payment fraud, social engineering, generative AI, behavioral biometrics, cooling-off period, FinTech.

Вступ та постановка проблеми. Стрімка цифровізація фінансово-банківського сектору, поширення сервісів миттєвих платежів (Instant Payments) та впровадження генеративного штучного інтелекту (Generative AI) кардинально змінили ландшафт фінансової кіберзлочинності [1, с. 378]. На зміну класичним зламам інформаційних систем прийшли високотехнологічні схеми соціальної інженерії, серед яких панівне місце посідає Authorized Push Payment (APP) шахрайство [2, с. 41]. При APP-шахрайстві клієнт здійснює платіж добровольно та власноруч підтверджує транзакцію у банківському застосунку, однак його волевиявлення є спотвореним під цілеспрямованим психологічним впливом зловмисника [3].

Традиційні нормативні підходи, орієнтовані виключно на оцінку формальної належності авторизації (введення коду чи біометрична автентифікація), виявляються неефективними, оскільки формально-юридично правопорушення відбувається без технічного зламу банківської інфраструктури. Це зумовлює нагальну потребу розробки міждисциплінарної концепції «Поведінкового ІТ-права» (Behavioral IT Law), яка інтегрує закони юридичної психології, нейроекономіки та ІТ-архітектури безпосередньо у нормативно-правове регулювання FinTech.

Основні результати дослідження. Концепт «Поведінкового ІТ-права» виходить із того, що цифрове правове середовище не повинно бути пасивним майданчиком для реалізації волі користувача, якщо ця воля сформована під впливом психологічного трансю, штучно створеного дефіциту часу (ургентності) або ефекту маніпулювання авторитетом. У сучасних FinTech-системах зловмисники активно експлуатують когнітивні упередження клієнтів за допомогою темних патернів (Dark Patterns) та Deepfake-технологій генеративного ШІ, що імітують голос або відеозображення близьких осіб чи посадовців [1, с. 376].

Для подолання деструктивного впливу соціальної інженерії пропонується законодавчо закріпити обов'язковість застосування суб'єктами первинного фінансового моніторингу та банківськими установами двох ключових превентивно-правових інструментів:

1. Алгоритми поведінкової біометрії (Behavioral Biometrics) — використання машинного навчання для безперервного аналізу психофізіологічних та динамічних параметрів взаємодії користувача із пристроєм (темп і динаміка натискання клавіш, кут нахилу смартфона, силует свайпів, нестандартна тремтливість пальців, що свідчить про високий рівень когнітивного стресу). Виявлення відхилень від індивідуального цифрового профілю є підставою для автоматичного переведення транзакції у режим додаткової перевірки.

2. Режими «розумної затримки» (Cooling-off periods) — нормативно встановлені часові паузи (наприклад, від 2 до 4 годин) для виконання некоригованих переказів на нові рахунки, банківські картки чи криптогаманці, здійснених після раптової зміни біометричного профілю або під час тривалого телефонного дзвінка з невідомого номера. Це дає змогу потерпілій особі вийти зі стану психологічної афектації та відновити раціональне критичне мислення.

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика підходів до регулювання відповідальності при APP-шахрайстві

Критерій аналізу	Традиційний підхід (Formal Law)	Концепція Поведінкового ІТ-права
Кваліфікація дій клієнта	Передача OTP-коду або підтвердження в додатку кваліфікується як груба необережність клієнта.	Оцінюється «контекстуальна обачність» із урахуванням впливу психологічного тиску та маніпуляцій.
Розподіл збитків	Збитки покладаються на клієнта, оскільки авторизація відбулася успішно.	Паритетний або повний розподіл ризиків на користь клієнта, якщо банк не впровадив захисні поведінкові алгоритми.
Заходи превенції	Пасивне інформування та підвищення фінансової грамотності.	Активна архітектура вибору: поведінкова біометрія, режими

Критерій аналізу	Традиційний підхід (Formal Law)	Концепція Поведінкового ІТ-права
		затримки та нейтралітет UI/UX.

Як видно з таблиці 1, перехід до концепції Поведінкового ІТ-права зміщує фокус юридичної відповідальності з формального факту введення пароля на рівень захищеності самого цифрового середовища та оцінку його здатності нейтралізувати маніпулятивний тиск [2, с. 37].

Правова імплементація концепту вимагає закріплення принципу «Safety by Design» (безпека за призначенням) у національному законодавстві про платіжні послуги та ІТ-право. У разі якщо банківська установа або FinTech-оператор не забезпечує належного контролю за маніпулятивними інтерфейсами та не застосовує алгоритми виявлення когнітивного афекту, тягар фінансової відповідальності за збитки від APP-шахрайства має покладатися на надавача платіжних послуг. Додатковим цивільно-правовим інструментом відшкодування шкоди залишається застосування ст. 1212 Цивільного кодексу України щодо стягнення безпідставно набутого майна безпосередньо з грошових мулів («дропів»), на рахунки яких акумулюються викрадені кошти [3].

Висновки. Запровадження концепції «Поведінкового ІТ-права» у сфері протидії APP-шахрайству дозволяє створити цілісний механізм захисту прав споживачів фінансових послуг у цифровому просторі. Поєднання алгоритмів поведінкової біометрії, режимів «розумної затримки» та законодавчого регулювання UI/UX-інтерфейсів забезпечує високу ефективність превенції, мінімізуючи ризики психологічних маніпуляцій із застосуванням генеративного штучного інтелекту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варварюк Я., Віхтик А., Денисенко Н. Legal Dimensions of Artificial Intelligence and Digital Technologies in the Field of Security. *Роль безпеки в транскордонному та міжнародному співробітництві* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Берегове, 8–9 жовт. 2025 р.). Берегове: Видавничий відділ Закарпатського угорського університету імені Ференца Ракоці II, 2025. С. 376–378. URL: https://kme.org.ua/wp-content/uploads/2025/12/role-security_conf-abstracts_ua-en-hu_elektronne-vydannia_2025.pdf
2. Жмурко, О. 2024. Соціальна інженерія як загроза кібербезпеці: методи запобігання та захисту. *Педагогіка безпеки*. 9, 1 (Лип 2024), 37–42. DOI: [10.31649/2524-1079-2024-9-1-037-042](https://doi.org/10.31649/2524-1079-2024-9-1-037-042)
3. Огляд судової практики Верховного Суду у справах за позовами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб до пов'язаних з банком осіб про відшкодування шкоди / Верховний Суд, Касаційний господарський суд. Київ, 2025. 87 с. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/ogliady/Oglyad_KGS_fond_vidshkodyvannya.pdf

УДК: 346.93

ЄФРЕМОВА І.І., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ: ДОПУСТИМІСТЬ СКРІНШОТІВ, ЛИСТУВАННЯ В МЕСЕНДЖЕРАХ І ВИТЯГІВ З БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ

У тезах досліджено допустимість електронних доказів у господарському процесі, зокрема скріншотів, листування в месенджерах (Viber, Telegram тощо) та витягів з банківських систем. На основі статті 96 ГПК України та практики Верховного Суду (постанова ВП ВС від 21.06.2023 у справі № 916/3027/21) обґрунтовано, що відсутність кваліфікованого електронного підпису сама по собі не робить такий доказ недопустимим. Визначено критерії оцінки: можливість установити авторів і зміст листування, цілісність інформації та дослідження доказу в сукупності з іншими матеріалами справи. Зроблено висновок про неприпустимість процесуального формалізму при оцінці паперових копій електронних доказів.

Ключові слова: електронні докази, господарський процес, скріншот, месенджер, банківська виписка, допустимість доказів, стаття 96 ГПК України.

IEFREMOVA I.I., candidate of legal sciences

Bila Tserkva national agrarian university

ELECTRONIC EVIDENCE IN COMMERCIAL PROCEDURE: ADMISSIBILITY OF SCREENSHOTS, MESSENGER CORRESPONDENCE AND BANK SYSTEM EXTRACTS

Theses examine the admissibility of electronic evidence in commercial procedure, in particular screenshots, messenger correspondence (Viber, Telegram, etc.) and bank account statements. Based on Article 96 of the Commercial Procedure Code of Ukraine and the case law of the Supreme Court (Grand Chamber ruling of 21 June 2023 in case No. 916/3027/21), it is argued that the absence of a qualified electronic signature does not in itself render such evidence inadmissible. The assessment criteria are identified: the possibility of establishing the authors and the content of the correspondence, the integrity of the information, and evaluation of the evidence in conjunction with other case materials. The author concludes that procedural formalism in assessing paper copies of electronic evidence is unacceptable.

Keywords: electronic evidence, commercial procedure, screenshot, messenger, bank statement, admissibility of evidence, Article 96 of the CPC of Ukraine.

Актуальність теми зумовлена тим, що господарський оборот фактично перейшов у цифрову комунікацію: сторони погоджують поставку в Telegram, підтверджують акти у Viber, а рух коштів фіксують банківськими виписками з клієнт-банку. Водночас у судовій практиці досі зберігається розрив між нормою статті 96 ГПК України та формалістичним підходом окремих судів, які відхиляють скріншот лише через відсутність кваліфікованого електронного підпису.

Нормативна модель. За частиною 1 статті 96 ГПК України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи, зокрема електронні документи, вебсторінки, текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані й бази даних. Такі дані можуть зберігатися на телефоні, сервері, у хмарі чи в мережі Інтернет. Частина 2 цієї статті передбачає подання електронних доказів у формі документів із кваліфікованим електронним підписом, однак частина 3 прямо дозволяє подавати їх і в паперових копіях. Паперова копія електронного доказу не є письмовим доказом, але є допустимою формою подання саме електронного доказу. Якщо виникає сумнів у відповідності копії оригіналу, суд може витребувати оригінал (ч. 5 ст. 96 ГПК). Оцінка здійснюється за правилами статті 86 ГПК України – за внутрішнім переконанням суду в сукупності з іншими доказами.

Ключове розмежування, яке часто ігнорують: електронний документ у розумінні Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» і електронний доказ як ширша процесуальна категорія – не тотожні поняття. Повідомлення в месенджері не обов'язково має бути електронним документом з КЕП, щоб бути електронним доказом.

Скріншоти. Велика Палата Верховного Суду в постанові від 21.06.2023 у справі № 916/3027/21 виснувала: подання електронного доказу в паперовій копії саме по собі не робить його недопустимим. Скріншот – це фіксація зображення екрана з цифрової інформації; він є паперовою (або файловою) копією електронного доказу. Суд не бере таку копію до уваги лише тоді, коли оригінал не подано, а сторона або суд ставить під сумнів її відповідність оригіналу. Надмірний формалізм щодо «неправильного» засвідчення копії без реальної перевірки змісту суперечить завданню господарського судочинства.

Практичні критерії допустимості скріншота: видимі дата й час; ідентифікатор акаунта чи номера; послідовність повідомлень, а не окремий фрагмент; відсутність очевидних слідів монтажу; можливість зіставити скріншот з договором, рахунком, ТТН, оплатою. Ізольований скріншот без контексту – слабкий доказ. Ланцюг скріншотів плюс подальша поведінка сторін – уже достатня доказова база.

Листування в месенджерах. Та сама постанова ВП ВС № 916/3027/21 закріпила правило, яке нині є опорним: повідомлення (з додатками), надіслані електронною поштою чи через месенджери, є електронним доказом і оцінюються за статтею 86 ГПК у сукупності з іншими матеріалами. Суд бере листування до уваги лише якщо може встановити авторів і зміст. Касаційний господарський суд у постанові від 03.08.2022 у справі № 910/5408/21 визнав допустимими Telegram, електронну пошту та дані з системи управління проєктами. У низці постанов Верховний Суд так само оцінював Viber, Skype та голосові повідомлення.

Відсутність КЕП на повідомленні в месенджері не є самостійною підставою для недопустимості: більшість ділової комунікації КЕП не підписується. Авторство встановлюється не «печаткою месенджера», а сукупністю даних: номер телефону з договору /ЄДР/ листування; корпоративний акаунт; відповідь з того самого контакту; посилання на конкретне замовлення; подальші поставка й оплата. Якщо контакт неідентифікований («Іван», без номера і без прив'язки до сторони), суд обґрунтовано може відхилити такий доказ як недостовірний.

Окремо варто фіксувати не лише текст, а й метадані: дату, час, факт прочитання (якщо відображається), переслані файли. Для посилення доказової сили доцільно подавати електронну копію з носія (експорт чату) нарівні зі скріншотом і заявляти клопотання про огляд телефону / кабінету в судовому засіданні, якщо опонент заперечує автентичність.

Витяги з банківських систем. Банківська виписка має подвійну природу. З одного боку, це реєстр операцій банку (Положення про організацію операційної діяльності в банках України). З іншого – у процесі вона може бути письмовим доказом або електронним доказом (файл з клієнт-банку, витяг з системи дистанційного обслуговування). Верховний Суд послідовно визнає виписки з рахунків належними доказами руху коштів: вони підтверджують операції за день, призначення платежу, сторони переказу. Водночас виписка сама по собі не завжди замінює первинний документ про підставу платежу. Тому в спорі про стягнення варто поєднувати: договір – рахунок /акт – виписка – листування про прийняття товару.

Електронний витяг із системи банку, підписаний КЕП банку або завантажений стороною з офіційного кабінету, має вищу достовірність, ніж «саморобний» Excel. Якщо відповідач заперечує виписку, суд може витребувати її безпосередньо в банку (ст. 81 ГПК України). Саме цей механізм знімає типовий аргумент про «підробку скріншота з Приват24».

Висновки.

Скріншоти, листування в месенджерах і банківські витяги є електронними доказами в розумінні статті 96 ГПК України; відсутність КЕП автоматично не означає недопустимості.

Вирішальними є ідентифікація автора, цілісність змісту та оцінка в сукупності з іншими доказами (ст. 86 ГПК України).

Паперова копія – допустима форма подання; суд відхиляє її лише за сумніву в відповідності оригіналу і після невиконання вимоги подати оригінал.

Для уніфікації практики доцільно на рівні роз'яснень Верховного Суду (або змін до ст. 96 ГПК України) прямо закріпити мінімальний стандарт фіксації електронного листування: експорт чату / носій + скріншоти з ідентифікаторами сторін + опис джерела походження доказу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський процесуальний кодекс України : Кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ : станом на 24 квіт. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 04.09.2026).
2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 04.09.2026)..
3. Постанова Великої Палати ВС від 21.06.2023 у справі № 916/3027/21. [URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/106949081](https://reyestr.court.gov.ua/Review/106949081) (дата звернення: 04.09.2026).
4. Постанова КГС ВС від 03.08.2022 у справі № 910/5408/21. [URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/106078971](https://reyestr.court.gov.ua/Review/106078971) (дата звернення: 04.09.2026).
5. Постанови ВС від 15.07.2022 у справі № 914/1003/21. [URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/105458813](https://reyestr.court.gov.ua/Review/105458813) (дата звернення: 04.09.2026).

УДК 349.6

ОБІЮХ Н.М., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

КОНСТИТУЦІЯ, ДЕМОКРАТІЯ ТА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У даній публікації проаналізовано ключові взаємозв'язки між демократією та екологічними права

людини в умовах глобалізації. Розглянуто поняття електронної петиції та її особливості як гарантії забезпечення екологічних прав, проаналізовано петицію щодо сталого розвитку Карпат.

Ключові слова: громадські звернення, демократія, екологічні права, електронна петиція, Конституція України.

ОВІЙКН N.M., candidate of legal sciences
Bila Tserkva national agrarian university

CONSTITUTION, DEMOCRACY AND ENVIRONMENTAL HUMAN RIGHTS IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

This publication analyzes the key relationships between democracy and environmental human rights in the conditions of globalization. The concept of an electronic petition and its features as a guarantee of ensuring environmental rights are considered, and a petition on the sustainable development of the Carpathians is analyzed.

Keywords: public appeals, democracy, environmental rights, electronic petition, Constitution of Ukraine.

Демократія – це загальновизнаний ідеал, що ґрунтується на спільних гуманних цінностях, що поділяються людьми в усьому світі незалежно від політичних, соціальних та культурних відмінностей. Демократія має на меті зберігати та сприяти гідності та основоположним правам і свободам людини, досягти соціальної справедливості, забезпечити рівність прав кожної людини в державі.

Конституція та демократія є фундаментом існування та розвитку правової держави. Разом вони забезпечують середовище для визнання та захисту основних прав людини. Демократія в державі – це тоді коли рішення можуть ухвалюватись більшістю, а не одним суб'єктом. В епоху глобалізації відбуваються різні процеси, пов'язані з розвитком цифрових технологій, поширення глобальних криз (економічних та екологічних), демократія дещо змінює свої традиційні форми. Це стосується, зокрема, проведення громадських обговорень для вирішення екологічних питань на рівні територіальної громади. Також право створювати громадські природоохоронні організації з метою захисту довкілля.

При цьому Конституція України [1] містить найбільш важливі норми, які визначають право людини на безпечне довкілля, право на екологічну безпеку, право на екологічну інформацію (ст. 50). Разом з тим слід підкреслити, що в Конституції визначаються гарантії захисту основних прав людини: це право на звернення до адміністративних органів за захистом своїх прав, та право на судовий захист.

На сьогодні одним із позитивних аспектів захисту екологічних прав людини є здійснення таких правових процедур, як звернення до громадських природоохоронних організацій та подання електронних петицій до органів державної влади для роз'яснення та вирішення питань, які стосуються більшості громадян.

Як приклад, можна назвати електронну петицію про заборону будівництва вітрових електростанцій у високогірних районах Карпат, подану в грудні 2025 року.

Електронна петиція – це особлива форма колективного он-лайн звернення до органів державної влади (Президента України, Верховної Ради України) та органів місцевого самоврядування для вирішення суспільно значущих питань.

Електронна петиція до органів державної влади розглядається за умови збору на її підтримку не менше як 2500 підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дня оприлюднення петиції.

У березні 2026 р. було подано ще одну електронну петицію до Президента України «Щодо невідкладних дій для збереження природи та культурної спадщини Українських Карпат», в якій викладно такі основні вимоги:

- 1) підготовку та внесення до парламенту законопроекту щодо сталого розвитку Карпатського регіону;
- 2) заборону суцільних рубок і масштабного будівництва у високогір'ї вище 1000 м;
- 3) створення та розширення об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема, нових заказників і національних парків, а саме «Полонина Гостра», «Полонина Красна»,

«Верховинський Вододільний хребет», національних природних парків «Величні Карпати», «Верховинський»;

4) скликання засідання РНБО щодо загроз екологічній безпеці в Карпатах [3].

При цьому важливо звернути увагу, які загрози будівництва вітрових електростанцій для довкілля та природи Карпат. Насамперед це велика загроза для рідкісних видів тварин, що мешкають в Карпатах – дикі ведмеді та рись, які перебувають під охороною. Оскільки для будівництва вітряків потрібно буде прокладати дороги, підстанції на полонинах, тобто без вирубки лісів це неможливо. Також це велика загроза для мігруючих видів диких птахів, гірські хребти є природними екокоридорами та шляхами міграції.

Крім того, у високогірних районах Карпат зосереджено особливі цінні ліси з рідкісними видами дерев – букові ліси, прадавні ліси. Тому вирубка таких лісів призведе до зменшення площі унікальних лісових екосистем та їх деградації.

Отже, на думку місцевих жителів будівництво вітрових електростанцій несе величезну загрозу для довкілля, особливо для тваринного світу, унікальних лісових екосистем та ландшафтного різноманіття, а також буде мати несприятливий вплив для розвитку туризму у високогірних районах Карпат.

На даний час Президентом України надано відповідь на електронну петицію, в якій визначається необхідність розгляду питання центральним уповноваженим органом в галузі охорони довкілля – Міністерство захисту довкілля щодо створення природно-заповідних територій у високогірних районах Карпат зі спеціальним природоохоронним статусом, що передбачає заборону на будь-яке будівництво.

Отже, з огляду на даний приклад ми можемо стверджувати, що Конституція України містить важливі норми щодо захисту екологічних прав громадян через закріплення права на звернення до уповноважених органів державної влади в разі порушення основних конституційних прав. І це є важливою юридичною гарантією забезпечення права людини на безпечне і здорове довкілля та визнання пріоритету екологічних інтересів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Верховна Рада України від 28 червня 1996 р. (в редакції від 01.01.2020 р). *База даних «Законодавство України»*. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Про законодавчу регламентацію заборони (мораторію) будівництва вітрових електростанцій на території високогірних хребтів Карпат та удосконалення природоохоронної системи. *База даних «Електронні петиції»*. Верховна Рада України. URL:<https://itd.rada.gov.ua/petitions/Petition/Index/13305>
3. Петиція щодо сталого розвитку Карпатського регіону. *Офіційний сайт «WWF-Україна»* (дата публікації: 28 квітня 2026). URL:<https://wwf.ua/?20964116/petytsiia-shchodo-staloho-rozvytku-karpatskoho-rehionu-shcho-oznachaie-vidpovid-prezydenta>

УДК 340.134:004.8:61(477) [1]

ЛОМАКІНА І.Ю., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ПРАВОВИЙ СТАТУС ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МЕДИЦИНІ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) зумовлює їх активне впровадження у сферу охорони здоров'я. ШІ використовується для аналізу медичних зображень, підтримки діагностики, прогнозування ризиків захворювань, моніторингу стану пацієнтів, персоналізації лікування, організації медичної документації та розвитку телемедицини. Міністерство охорони здоров'я України також повідомляє про практичне застосування технологій ШІ, зокрема для цифрового скринінгу та аналізу результатів медичних досліджень.

Ключові слова: штучний інтелект, медицина, охорона здоров'я, медичні дані, персональні дані, лікарська таємниця, медичний виріб, цифровізація, відповідальність, права пацієнта, правове регулювання.

LOMAKINA I.Yu., candidate of legal sciences

Bila Tserkva national agrarian university

LEGAL STATUS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MEDICINE ACCORDING TO PREVIOUS LEGISLATION OF UKRAINE

The rapid development of artificial intelligence (AI) technologies drives their active implementation in the healthcare sector. AI is utilized for analyzing medical imagery, supporting diagnostics, predicting disease risks, monitoring patient health, personalizing treatment, organizing medical documentation, and developing telemedicine. The Ministry of Health of Ukraine also reports on the practical application of AI technologies, specifically for digital screening and analyzing the results of medical research.

Keywords: artificial intelligence, medicine, healthcare, medical data, personal data, medical confidentiality, medical device, digitalization, liability, patient rights, legal regulation.

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) зумовлює їх активне впровадження у сферу охорони здоров'я. Системи штучного інтелекту використовуються для аналізу медичних зображень, підтримки діагностики, прогнозування ризиків захворювань, моніторингу стану пацієнтів, персоналізації лікування, автоматизації обробки медичної інформації та розвитку цифрової медицини. Використання таких технологій відкриває значні можливості для підвищення якості та доступності медичної допомоги, однак одночасно створює низку правових питань, пов'язаних із захистом прав пацієнтів, персональних даних, лікарської таємниці та визначенням відповідальності за можливі помилки систем ШІ.

В Україні на сьогодні відсутній окремий комплексний закон, який би повністю врегулював застосування штучного інтелекту саме у сфері охорони здоров'я. Правовий статус та порядок використання таких технологій визначаються сукупністю норм Конституції України, Основ законодавства України про охорону здоров'я, законодавства про захист персональних даних, інформацію, електронну охорону здоров'я, медичні вироби та цивільно-правову відповідальність. Водночас держава поступово формує спеціальну нормативну базу у сфері штучного інтелекту.

Основоположним є положення статті 49 Конституції України, відповідно до якого кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Застосування штучного інтелекту в медицині повинно відповідати цьому конституційному принципу та бути спрямованим на забезпечення, а не на обмеження прав людини. Технологічні можливості ШІ не можуть скасовувати встановлені законодавством гарантії пацієнта щодо отримання належної та безпечної медичної допомоги.

Важливим є питання визначення правового статусу самого штучного інтелекту. Чинне українське законодавство не визнає систему ШІ самостійним суб'єктом права та не наділяє її правами й обов'язками, аналогічними правам фізичних або юридичних осіб. Тому штучний інтелект у медичній сфері доцільно розглядати як технологічний інструмент, який використовується медичним працівником, закладом охорони здоров'я, виробником програмного забезпечення або іншим суб'єктом. Відповідно, саме людина або організація, яка використовує чи впроваджує відповідну технологію, залишається носієм визначених законом прав та обов'язків.

Застосування ШІ не повинно автоматично означати передачу йому права самостійно приймати остаточні рішення щодо пацієнта. Особливо важливим є збереження професійної ролі медичного працівника. Якщо лікар використовує результати роботи системи штучного інтелекту під час встановлення діагнозу або вибору лікування, він повинен діяти відповідно до професійних обов'язків та вимог законодавства. Сам факт використання алгоритму не усуває необхідності людського контролю та не звільняє відповідних суб'єктів від відповідальності у випадку порушення прав пацієнта.

Окрему групу правових проблем становить обробка персональних даних. Медичні інформаційні системи можуть містити значні обсяги інформації про стан здоров'я людини, результати лабораторних та інструментальних досліджень, діагнози, призначене лікування та інші відомості. Закон України «Про захист персональних даних» встановлює правові засади обробки та захисту персональних даних і спрямований на забезпечення права людини на невтручання в особисте та сімейне життя у зв'язку з обробкою таких даних. Тому

використання медичної інформації системами ШІ має здійснюватися лише за наявності відповідної правової підстави та з дотриманням вимог щодо її захисту.

Отже, використання зовнішніх або хмарних систем ШІ для аналізу історій хвороби, результатів досліджень чи інших медичних даних потребує особливої уваги до конфіденційності та інформаційної безпеки.

Основними принципами правомірного використання ШІ у медицині мають бути: пріоритет життя і здоров'я людини, дотримання прав пацієнта, конфіденційність медичної інформації, законність обробки персональних даних, безпечність технологій, професійний контроль з боку медичного працівника, прозорість прийняття рішень та можливість встановлення відповідальної особи.

Подальший розвиток українського законодавства доцільно спрямувати на створення спеціальних правил для високоризикових медичних систем ШІ, визначення вимог до їх тестування та сертифікації, встановлення правил інформування пацієнта про використання ШІ, розподілу відповідальності між розробником, виробником, медичним закладом і медичним працівником, а також забезпечення належного захисту медичних даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, ст. 49. 2. [06.09.2026 14:02]
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 № 2801-ХП
3. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI
4. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХП
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV, зокрема ст. 1166 щодо відшкодування шкоди.
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні».
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.05.2025 № 457-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2025–2026 роки».
8. Міністерство охорони здоров'я України. Матеріали щодо використання штучного інтелекту в охороні здоров'я України. Infrastrukturministerium URL: https://moz.gov.ua/uk/categories/shtuchnij-intelekt?utm_source=chatgpt.com

УДК 349.42

МЕЛЬНИК В.О., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

МІЖКУЛЬТУРНА АГРАРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто роль міжкультурної комунікації у розвитку міжнародної зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств. Визначено основні культурні, мовні та комунікаційні чинники, що впливають на ефективність співпраці українських аграрних підприємств із зарубіжними партнерами. Обґрунтовано необхідність розвитку міжкультурних компетентностей працівників та адаптації комунікаційних стратегій до особливостей різних країн.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, аграрні підприємства, зовнішньоекономічна діяльність, міжнародна торгівля, аграрний сектор, міжнародне співробітництво.

MELNYK V.O., candidate of legal sciences

Bila Tserkva national agrarian university

INTERCULTURAL AGRICULTURAL COMMUNICATION AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

The role of intercultural communication in the development of international foreign economic activity of agrarian enterprises is considered. The main cultural, language and communication factors affecting the effectiveness of cooperation of Ukrainian agricultural enterprises with foreign partners have been identified. The need for the

development of intercultural competences of employees and the adaptation of communication strategies to the characteristics of different countries is substantiated.

Keywords: intercultural communication, agricultural enterprises, foreign economic activity, international trade, agricultural sector, international cooperation.

В умовах глобалізації та посилення міжнародної економічної взаємодії аграрний сектор відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки та розвитку зовнішньої торгівлі України. Для аграрних підприємств вихід на міжнародні ринки означає не лише необхідність підвищення конкурентоспроможності продукції, а й формування ефективної системи взаємодії з іноземними партнерами. Одним із важливих чинників такої взаємодії є міжкультурна комунікація, яка охоплює особливості ділового спілкування, цінності, традиції, норми поведінки та способи ведення переговорів представників різних культур [1].

Міжкультурну комунікацію в аграрній сфері доцільно розглядати як процес обміну інформацією та встановлення ділових відносин між представниками аграрного бізнесу різних країн з урахуванням їхніх культурних особливостей. Її значення особливо зростає під час укладання зовнішньоекономічних контрактів, проведення переговорів, участі у міжнародних виставках і конференціях, організації логістичних операцій та просування аграрної продукції на зарубіжних ринках.

Ефективність міжнародної діяльності підприємства значною мірою залежить від того, наскільки його представники здатні правильно інтерпретувати поведінку іноземних партнерів. Культурні відмінності можуть проявлятися у ставленні до часу, способах прийняття рішень, рівні формальності під час переговорів, ставленні до ієрархії, особливостях невербальної поведінки та підходах до вирішення конфліктних ситуацій [2]. Ігнорування таких відмінностей може призвести до непорозумінь, зниження рівня довіри та навіть втрати потенційного партнера.

Особливе значення має мовний аспект міжнародної аграрної комунікації. Володіння іноземними мовами дає можливість підприємству безпосередньо спілкуватися з потенційними покупцями, постачальниками та інвесторами, краще розуміти умови контрактів і оперативно реагувати на зміни міжнародного ринку. Водночас знання мови саме по собі не гарантує успішної комунікації, оскільки однакові слова або ділові формулювання можуть мати різне культурне сприйняття [3].

Для українських аграрних підприємств проблема міжкультурної комунікації набуває особливої актуальності внаслідок активної інтеграції України до європейського економічного простору. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом створила додаткові можливості для розвитку торговельно-економічних зв'язків та виходу українських виробників на ринки країн ЄС [4]. Однак використання цих можливостей потребує не лише відповідності продукції міжнародним стандартам, а й здатності підприємств ефективно взаємодіяти з іноземним бізнес-середовищем.

Важливим напрямом удосконалення міжнародної діяльності аграрних підприємств є формування міжкультурної компетентності персоналу. Вона передбачає знання культурних особливостей партнерів, толерантність до відмінностей, уміння адаптувати стиль комунікації та здатність запобігати конфліктам. Працівники, які володіють такими компетентностями, можуть ефективніше вести переговори, будувати довгострокові партнерські відносини та представляти підприємство на міжнародному рівні [5].

Міжкультурна комунікація також безпосередньо пов'язана з маркетинговою діяльністю аграрних підприємств. Під час просування продукції на новому ринку необхідно враховувати культурні особливості споживачів, їхні харчові традиції, цінності та вимоги до продукції. Адаптація рекламних повідомлень, упаковки, брендингу та способів комунікації до місцевої культури сприяє формуванню позитивного іміджу підприємства та підвищує його конкурентоспроможність [6].

Сучасні цифрові технології створюють додаткові можливості для розвитку міжкультурної комунікації. Онлайн-переговори, електронна пошта, міжнародні торговельні платформи та соціальні мережі дають змогу аграрним підприємствам підтримувати

постійний контакт із зарубіжними партнерами незалежно від географічного розташування. Водночас цифрове спілкування потребує особливої уваги до мовних формулювань, ділового етикету та швидкості реагування на запити партнерів.

Отже, міжкультурна комунікація є не другорядним елементом, а важливою складовою міжнародної зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств. Її ефективне використання сприяє встановленню довіри між партнерами, зменшенню ризику комунікаційних конфліктів, успішному проведенню переговорів та розширенню географії експорту. Для українських аграрних підприємств розвиток міжкультурних компетентностей працівників є важливою умовою ефективної інтеграції у світове та європейське аграрне середовище.

Міжкультурна аграрна комунікація виступає важливим чинником розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств, оскільки забезпечує ефективну взаємодію з іноземними партнерами та сприяє формуванню довгострокових міжнародних відносин. Успішна комунікація потребує врахування мовних, культурних, поведінкових і ділових особливостей представників різних країн. Для підвищення конкурентоспроможності українських аграрних підприємств доцільно розвивати міжкультурну компетентність персоналу, удосконалювати знання іноземних мов та адаптувати маркетингові й переговорні стратегії до конкретних міжнародних ринків. Це сприятиме розширенню експортних можливостей України та посиленню позицій вітчизняного аграрного бізнесу на світовому ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hall E. T. *Beyond Culture*. New York: Anchor Books, 1976.
2. Hofstede G., Hofstede G. J., Minkov M. *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. 3rd ed. New York: McGraw-Hill, 2010.
3. Samovar L. A., Porter R. E., McDaniel E. R. *Communication Between Cultures*. 9th ed. Boston: Cengage Learning, 2017.
4. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Брюссель, 2014.
5. Deardorff D. K. *The SAGE Handbook of Intercultural Competence*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2009.
6. Kotler P., Keller K. L. *Marketing Management*. 15th ed. Pearson, 2016.

УДК 347.961:341.171

ТИМОЩУК О.Г., канд. юрид. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

НОТАРІАТ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ-КАНДИДАТА НА ВСТУП ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Досліджено особливості трансформації нотаріату України в умовах європейської інтеграції. Визначено основні напрями адаптації нотаріальної системи до стандартів Європейського Союзу як складової процесу виконання Україною критеріїв членства.

Ключові слова: нотаріат, право Європейського Союзу, європейська інтеграція, держава-кандидат, правова визначеність, *acquis* ЄС.

TYMOSHCHUK O.G., candidate of legal sciences

Bila Tserkva national agrarian university

NOTARY OFFICE OF UKRAINE IN THE PROCESS OF FULFILLING THE OBLIGATIONS OF THE CANDIDATE STATE FOR ACCESS TO THE EUROPEAN UNION

The article examines the specific features of the transformation of the Ukrainian notarial system in the context of European integration. The main directions of adaptation of the notarial system to the standards of the European Union as part of Ukraine's fulfillment of the membership criteria are identified.

Keywords: notary system, European Union law, European integration, candidate country, legal certainty, EU *acquis*.

Європейська інтеграція України передбачає комплексне реформування правової системи відповідно до фундаментальних принципів Європейського Союзу, серед яких особливе значення мають верховенство права, гарантування прав людини, ефективність правосуддя та правова визначеність. Отримання Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу у 2022 році та початок переговорного процесу у 2024 році актуалізували питання приведення національних правових інституцій у відповідність до європейських стандартів [1].

Одним із важливих інститутів, який забезпечує стабільність цивільного обороту та захист приватних прав, є нотаріат. У сучасних європейських правових системах нотаріат розглядається не лише як механізм посвідчення юридичних фактів і правочинів, а як елемент превентивного правосуддя, спрямований на запобігання виникненню спорів та забезпечення довіри до цивільно-правових відносин [2, с. 15].

Особливістю правового регулювання нотаріату в Європейському Союзі є відсутність єдиної уніфікованої моделі його організації. Водночас у більшості держав континентальної Європи функціонує модель латинського нотаріату, основними характеристиками якої є незалежність нотаріуса, здійснення ним публічної функції, юридична оцінка правочинів та забезпечення їх відповідності закону [3, с. 24].

Український нотаріат за своєю природою належить до континентальної моделі нотаріату, що створює передумови для його подальшої адаптації до європейських стандартів. Разом із тим процес європейської інтеграції не означає механічного запозичення окремих моделей держав-членів ЄС, а передбачає вдосконалення національного інституту відповідно до принципів правової визначеності, незалежності та ефективного захисту прав осіб.

Одним із ключових напрямів розвитку нотаріату України в контексті європейської інтеграції є посилення його ролі у забезпеченні принципу правової визначеності. У практиці Суду Європейського Союзу цей принцип розглядається як складова верховенства права та передбачає передбачуваність правового регулювання, стабільність правових наслідків та довіру учасників правовідносин до державних інституцій [4].

Важливим напрямом адаптації нотаріальної системи України до європейських стандартів є цифровізація нотаріальної діяльності. Розвиток електронних довірчих послуг, електронної ідентифікації та цифрового документообігу відповідає загальній політиці Європейського Союзу щодо створення безпечного цифрового середовища [5]. Водночас впровадження цифрових технологій у нотаріаті має супроводжуватися гарантіями захисту персональних даних, інформаційної безпеки та збереженням публічно-правової природи нотаріальної функції.

Окремого значення набуває питання транскордонного обігу нотаріальних документів. Збільшення кількості приватноправових відносин за участю громадян України та осіб, які перебувають у державах-членах ЄС, потребує удосконалення механізмів визнання та використання українських нотаріальних актів у європейському правовому просторі. У цьому контексті важливим є врахування положень права ЄС щодо співробітництва у сфері цивільного права, зокрема у питаннях спадкування та обігу офіційних документів [6].

Таким чином, нотаріат України в процесі виконання зобов'язань держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу виступає не лише об'єктом реформування, а й важливим елементом забезпечення європейської інтеграції правової системи. Основними напрямками його подальшого розвитку мають бути посилення гарантій незалежності нотаріуса, цифрова трансформація, підвищення якості нотаріальних послуг та забезпечення сумісності української нотаріальної системи з європейським простором правової довіри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Україна на шляху до вступу в ЄС. European Commission. URL:https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/ukraines-path-towards-eu-accession_uk
2. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Цивільне право України: європейські традиції та сучасність. Київ: Юрінком Інтер, 2020. 328 с.

3. The Notaries of Europe. The Role of the Notary in Europe. Council of the Notariats of the European Union. Brussels, 2022. 52 p.
4. Craig P., de Búrca G. EU Law: Text, Cases, and Materials. 7th ed. Oxford: Oxford University Press, 2020. 1240 p.
5. Regulation (EU) 2024/1183 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 amending Regulation (EU) No 910/2014 as regards establishing the European Digital Identity Framework. Official Journal of the European Union. 2024.
6. Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession. Official Journal of the European Union. 2012.

ЗМІСТ

Грек І.М. Екзистенційні мотиви свободи та вибору в українській філософській думці ХХ століття.....	3
Тимчук І.М., Погоріла С.Г. Формування навичок редагування юридичних текстів у межах курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)».....	4
Столбецька С.Б. Навчання галузевого перекладу з Французької мови у підготовці майбутніх перекладачів аграрної галузі.....	7
Марчук В.В., Хом'як О.А. The role of the emotional sphere in the personality's value orientations formation.....	9
Зелінська В.А. Розвиток автономії студентів у процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти.....	10
Ігнатенко В.Д. Штучний інтелект у перекладі: проблеми точності, контролю якості та управління ризиками.....	11
Харченко С.І. Психологічне благополуччя дитини як маркер стабільності сімейної системи: від індивідуальних симптомів до системної психотерапії.....	13
Цвид-Гром О.П. Словотвірна парадигма сучасної ветеринарної термінології: роль латинських терміноелементів та специфіка українського перекладу.....	15
Береговенко Н.С. Семантичний зміст прикметників у функції власних інтенсифікаторів.....	18
Боньковський О.А. Фразеологічні труднощі перекладу в дивергентному просторі української та німецької мов.....	21
Резнік В.Г. Методичні засади формування лексикографічної компетенції майбутніх філологів у процесі вивчення німецької мови як другої іноземної.....	22
Чернишук Ю.І. Цифрові технології як засіб формування англомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі.....	24
Романчук І.В. Психологічні аспекти подолання наслідків психологічної травми.....	26
Дячук О.В. Лінгвоправові аспекти перекладу юридичних текстів як чинник забезпечення міжкультурної аграрної комунікації.....	29
Велика К.І. Порівняльний аналіз перекладу агрономічних термінів за допомогою електронних словників, перекладних програм та штучного інтелекту.....	30
Алексєєва О.І. Профілактика психоемоційного виснаження учасників освітнього процесу в системі вищої освіти аграрного спрямування.....	33
Михальченко Т.В. Досвід і практика формування англомовної професійної комунікативної компетентності майбутніх економістів.....	35
Шевченко А.М. Організаційно-психологічні засади формування лідерського потенціалу здобувачів аграрної освіти.....	37
Пасічник Н.С. Меморіалізація військової звитяги в міському просторі Білої Церкви.....	40
Ткаченко О.В. Інноваційні психолого-педагогічні технології на базі ІТ: трансформація моделей навчання та ролі викладач.....	43
Римар Н.Ю. Інноваційна лексика сучасного аграрного дискурсу: основні тематичні групи.....	45
Мельник Л.М. Історико-психологічні аспекти травматизації національної ідентичності в Україні за тоталітарної доби ХХ століття.....	47
Настіна О.І. Правозахист та юридичні клініки в Україні.....	49
Бровко Н.І. Проблемні питання реформування державної служби за участю НАДС: конституційно-правовий аналіз.....	51
Макарчук В.В. Кримінально-правовий захист медичних працівників від протиправних посягань: сучасний стан та перспективи вдосконалення законодавства.....	52
Сімакова С.І. Поняття та юридичні ознаки адміністративного проступку в Україні.....	55
Терещук М.М. Порівняльний аналіз конституційно-правового регулювання аграрної сфери в окремих країнах європейського союзу.....	57
Сокиринська О.А. Відновлення родинних зв'язків під час збройного конфлікту як одна з основних функцій міжнародного гуманітарного права.....	59
Дужа І.А. Демократична стійкість України в умовах війни: трансформація взаємодії держави та громадянського суспільства.....	61
Пахомова А.О. Правові аспекти інтелектуальної власності у сфері харчової промисловості.....	64
Сердюченко О.В. Професійні стандарти юридичного письма.....	65
Ярмоленко Ю.В. Правові аспекти міжнародного захисту комерційних прав.....	66
Звонарьов О.Ю. Проблеми правового забезпечення аграрної науки в умовах міжкультурної аграрної	

комунікації: кримінально-правовий аспект.....	68
Малишко І.В. Принцип найкращих інтересів дитини в умовах збройного конфлікту: проблеми правової реалізації в Україні.....	70
Аргат Я.П. Психологічні аспекти сімейних спорів та їх вплив на ефективність правового врегулювання.....	71
Ковальчук І.В. Концепція «поведінкового іт-права» у протидії шахрайству в епоху генеративного штучного інтелекту.....	73
Єфремова І.І. Електронні докази в господарському процесі: допустимість скріншотів, листування в месенджерах і витягів з банківських систем.....	75
Обіюх Н.М. Конституція, демократія та екологічні права людини в умовах глобалізації.....	77
Ломакіна І.Ю. Правовий статус штучного інтелекту в медицині відповідно до законодавства України.....	79
Мельник В.О. Міжкультурна аграрна комунікація як чинник розвитку міжнародної зовнішньоекономічної діяльності аграрних підприємств.....	81
Тимошук О.Г. Нотаріат України в процесі виконання зобов'язань держави-кандидата на вступ до Європейського Союзу.....	83